

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ»

**ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΗΣ:
ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ, ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ,
ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΗΜΙΤΙΣΜΟΣ**

ΤΑΤΣΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2024

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	1
Ευχαριστίες	2
Περίληψη.....	3
ABSTRACT.....	4
Πρόλογος.....	6
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1. Ξενοφοβία	14
1.1 Προέλευση, αιτίες και χαρακτηριστικά της ξενοφοβίας.....	14
1.2 Θεωρίες για την ξενοφοβία.....	19
1.3 Ο αντίκτυπος της ξενοφοβίας	20
Κεφάλαιο 2 . Έθνος –Εθνικισμός	23
2.1 Οι μορφές της κοινωνικής προκατάληψης του Εθνικισμού.....	24
2.2 Εθνικισμός, Ρατσισμός και Αντισημιτισμός.....	26
Κεφάλαιο 3: Ρατσισμός.....	29
3.1 Η σχέση του ρατσισμού με άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις.....	32
Κεφάλαιο 4 Αντισημιτισμός	36
4.1 Οι μορφές και τα αίτια της κοινωνικής προκατάληψης του αντισημιτισμού	41
4.2 Σιωνισμός – αντισιωνισμός / αντισημιτισμός: Η νέα μορφή αντισημιτισμού.....	47
4.3 Η σχέση του αντισημιτισμού με άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις.....	54
4.4 Ολοκαύτωμα, Shoah, Χουρμπάν	60
5. Συμπεράσματα – Προτάσεις	67
Βιβλιογραφία	74
Ιστοσελίδες.....	74
https://undocs.org/A/HRC/32/50	74
Ξενόγλωσσα βιβλία και περιοδικά.....	74
Ελληνικά βιβλία και περιοδικά	78

Ευχαριστίες

Στη μνήμη των θυμάτων της μισαλλοδοξίας,
του φανατισμού και της βίας.

Η εργασία αυτή συνδέεται άρρηκτα με προσωπικά βιώματα, με ανεξίτηλες μνήμες από τους γονείς μου και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον οικονομικών μεταναστών που σφυρηλάτησαν την προσωπικότητά μου και μου διαμόρφωσαν έναν αξιακό κώδικα. Οι ευχαριστίες μου για να φτάσω ως εδώ ανήκουν στη σύζυγό μου Σαββούλα Τσιρώνη που με ενθάρρυνε, καθώς και την αδερφή μου Σωσάννα Τάτση που κουβαλάει παρόμοιες μνήμες με μένα. Επίσης, η συνάντησή μου με τον κύριο Ράντη αποτέλεσε την καθοριστική στιγμή που συνέλαβα την υλοποίηση αυτής της ιδέας, αλλά και η συνεργασία μου στα προπτυχιακά μαθήματα με τον κύριο Χρήστο Ζάγκο καθώς και με τον κύριο Θανάση Σακελλαριάδη, ο οποίος εκτός από τη φιλία που μας συνδέει μου προσέφερε πολλά σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, καθώς και την κα Ελένη Λεοντσίνη. Ακόμη, οι λίγες αλλά εποικοδομητικές συζητήσεις που είχα με τον Αναπληρωτή Καθηγητή της Κοινωνιολογίας του ΕΚΠΑ σε ανάλογα θέματα κύριο Δημήτριο Καρύδα κατά τη γνωριμία μας στις εκδηλώσεις του θερινού σχολείου στο Μονοδένδρι Ιωαννίνων, μου έδωσαν περισσότερη ώθηση. Δεν θα ξεχάσω όμως ποτέ την βοήθεια σε πρακτικό επίπεδο, τον πολύτιμο οικογενειακό μου φίλο, ομότιμο καθηγητή της Ιατρικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων Τζων Καλέφ-Εζρά, καθώς και τη σύζυγό του, Ματθίλδη Εσκενατζή, που κυριολεκτικά μου παραχώρησαν εκτός από τις καρδιές τους και ένα θησαυρό υλικού, βιβλιογραφίας και σεμιναριακής βοήθειας στο ανοιχτό και φιλόξενο σπίτι τους. Ακόμη ευχαριστώ την Διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος κα Ζανέτ Μπατίνου και την Δρ. Σύγχρονης Ιστορίας κα Αλεξάνδρα Πατρικίου, από το ΕΜΕ για την αρωγή τους σε βιβλιογραφικές πηγές, καθώς και τον σοφολογιότατο ραβίνο Λάρισας Ηλία Σαμπεθάι και τον μαχητή της δημοκρατίας, γιατρό και συγγραφέα Σάββα Μιχαήλ, για τις καίριες υποδείξεις και επισημάνσεις τους σε απορίες που τους διατύπωσα. Επιπλέον ευχαριστώ την Δρ. Μάρθα Παπαδοπούλου, Δ/ντρια των ΓΑΚ Ιωαννίνων και το προσωπικό των ΓΑΚ για τη συνδρομή τους. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων που στέγασε για χρόνια τις δραστηριότητές μου, τα μέλη της γραμματείας που συνεργάστηκαν μαζί μου για αυτό το αποτέλεσμα, καθώς και όλο το καθηγητικό επιτελείο που συνεργάζομαι μαζί του από προπτυχιακός και μεταπτυχιακός φοιτητής στο τμήμα Φιλοσοφίας.

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της κοινωνικής προκατάληψης καθώς και των τεσσάρων κύριων μορφών της , που είναι η Ξενοφοβία, ο Εθνικισμός , ο Ρατσισμός και ο Αντισημιτισμός.

Και στις τέσσερις μορφές της επιχειρείται η ερμηνεία αλλά και μια ανάλυση στα αίτια που της δημιουργούν, στα κύρια χαρακτηριστικά τους αλλά και στις συνέπειές τους στο κοινωνικό σύνολο.

Επιπλέον επιχειρείται μια παρουσίαση στο πώς αυτές συνδέονται ή όχι μεταξύ τους.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον Αντισημιτισμό, ως μια πολυσύνθετη, πολύπλοκη και διαχρονικά μετασχηματιζόμενη κοινωνική προκατάληψη.

Ο Αντισημιτισμός παρουσιάζεται στο πώς συνέπλευσε με τις άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις, οδηγώντας στο Ολοκαύτωμα (Shoah), μια γενοκτονία που συνέβη στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Ο λόγος που στοχοποιήθηκαν αυτοί οι άνθρωποι δεν ήταν άλλος από το ότι γεννήθηκαν Εβραίοι.

Η εν λόγω γενοκτονία διαφέρει από άλλες γενοκτονίες της ανθρώπινης ιστορίας και αυτό επιχειρείται να παρουσιαστεί.

Τέλος, με βάση την άποψη, ότι το ανθρώπινο υποκείμενο, εξαιτίας των κοινωνικών προκαταλήψεων οδηγείται στην ανορθολογικότητα άκριτα, προτείνεται μια μέθοδος για την πρόληψη αλλά και αντιμετώπισή τους.

Έννοιες-κλειδιά: προκατάληψη, Ξενοφοβία, Εθνικισμός, Ρατσισμός, Αντισημιτισμός, Shoah

ABSTRACT

TATSIS VASILIS: THEORETICAL APPROACHES TO PREJUDICE: XENOPHOBIA, NATIONALISM, RACISM, ANTISEMITISM

In the present study a theoretical approach was attempted on social prejudice with emphasis on four of its forms, namely xenophobia, nationalism, racism, and antisemitism. Their characteristics and interrelations are presented along with contemporary theories on their origin, as well as their impact to the contemporary societies. Emphasis is given to antisemitism, a certain perception expressed as hatred against Jewish people. It is a long-standing social phenomenon that combines most forms of prejudice and transforms itself according to the prevailing conditions at the time. Among other things, antisemitism drove to the state-sanctioned, systematic killing of 2/3 of the European Jews during the Second War, the Shoah, based on racial hierarchy. They were targeted unselectively, not because of what they did or thought, but because they were Jews. Other genocides cannot stand the comparison with Shoah, as shown in the present study. Taking into account that a human subject can be easily driven to irrationality on social prejudice grounds, methodologies were proposed in last section of the study to prevent and confront social prejudice.

Kew words: prejudice, xenophobia, nationalism, racism, antisemitism, Shoah

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή

1. **Ράντης Κωνσταντίνος**, Καθηγητής του τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων (επιβλέπων)
2. **Ζάγκος Χρήστος**, Αναπληρωτής Καθηγητής του τμήματος Φιλοσοφίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Παν/μίου Ιωαννίνων (μέλος)
3. **Καρύδας Δημήτριος**, Αναπληρωτής Καθηγητής του τμήματος Κοινωνιολογίας του Εθνικού Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών (μέλος)

Η έγκριση της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας από την Φιλοσοφική Σχολή του Παν/μίου Ιωαννίνων δεν υποδηλώνει την αποδοχή των γνωμών του συγγραφέως.

Πρόλογος

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι μια προσωπική μου έκφραση της οποίας οι γενεσιουργές αιτίες οφείλονται στις οικογενειακές μου ρίζες. Γιος ο ίδιος μεταναστών και συγκεκριμένα βιομηχανικών εργατών στη μεταπολεμική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας έχω αναμνήσεις και βιώματα που σχετίζονται με το θέμα της εργασίας μου. Το γεγονός αυτό δυνάμωσε με την αγάπη μου για τα ταξίδια κατά τα οποία είχα την ευκαιρία να παρακολουθήσω ανθρώπους άλλων πολιτισμών ανά την υφήλιο (κάτι το οποίο συνεχίζω και θα συνεχίσω, όσο μπορώ) και να υπερβώ προκαταλήψεις και στερεότυπα που φωλιάζουν βαθιά μέσα στην ψυχή του ανθρώπου.

Έτσι από τη μια, προσπάθησα να αναλύσω θεωρητικά το φαινόμενο των προκαταλήψεων. Μετά τη σύντομη εισαγωγή του ορισμού της προκατάληψης, επιχείρησα να αναλύσω στο *πρώτο, δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο* τις κύριες μορφές της, τους ορισμούς της και τα αίτιά της. Επικεντρώθηκα στην ξеноφοβία, στον εθνικισμό και στον ρατσισμό, κυρίως στην Ευρώπη αλλά και στη Βόρεια Αμερική, καθώς και πώς συμπλέκονται .

Στο *τέταρτο κεφάλαιο* επικέντρωσα σε μια άλλη μορφή κοινωνικής προκατάληψης, ίσως την πιο πολύπλοκη, λόγω της ιδιαιτερότητάς της να μετασχηματίζεται ανά τους αιώνες χωρίς να την ξεχωρίζω από τις υπόλοιπες. Η ιδιαιτερότητά της όμως με οδήγησε να της δώσω μεγαλύτερη έμφαση και έχοντας υπόψη ότι το εύρος της δεν περιορίζεται σε μια διπλωματική εργασία. Αναφέρομαι στον αντισημιτισμό κρίνοντας απαραίτητο να δώσω τον ορισμό του προχώρησα στο να αποτυπώσω τα αίτια του, τις μεταμορφώσεις του στους αιώνες, τις σχέσεις του με τις δύο μονοθεϊστικές θρησκείες, (Χριστιανισμός και Ισλάμ), αλλά και τη θέση του Εβραίου που διώκεται ανά τους αιώνες. Χρησιμοποιώ στα επιχειρήματά μου, ορισμένες εκφάνσεις αυτής της προκατάληψης με έμφαση στην Κεντρική Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική. Στο ίδιο κεφάλαιο μελέτησα και μια διάσταση των ημερών μας, γιατί από το 1948 που ιδρύθηκε το σύγχρονο κράτος του Ισραήλ πολλές φορές ο αντισημιτισμός επικαλύπτεται μερικώς με τον αντισιωνισμό και διαπλέκεται μαζί του .

Τέλος, παραθέτω συμπεράσματα που προκύπτουν από την προσπάθειά μου να ερμηνεύσω και να διατυπώσω τις προσεγγίσεις μου στην έννοια της προκατάληψης και των ποικίλων μορφών της, προτείνοντας θεωρητικά και πρακτικά μεθόδους περιορισμού τους. Οι παραινέσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν και προτάσεις για τη διαχείριση των προκαταλήψεων, που δυστυχώς είναι δύσκολο να καταπολεμηθούν.

Εισαγωγή

Η έννοια της προκατάληψης συμπεριλαμβάνει στάσεις, προγνώσεις και πεποιθήσεις για μια κατάσταση ή ένα πρόσωπο, που θεωρούνται χωρίς έλεγχο αληθείς. Η Φιλοσοφία του Διαφωτισμού είχε στο στόχαστρό της την προκατάληψη.

Στη βάση των προκαταλήψεων και των μυθολογιών συνήθως συγχέεται το αίτιο με το αποτέλεσμα. Οι προκαταλήψεις στηρίζονται στο γεγονός ότι συνήθως η «καθημερινή λογική» βλέπει πάντα τα πράγματα «αντεστραμμένα», δηλαδή με τον τρόπο που συμφέρει στο άτομο, με συνέπεια να θεωρείται λογική και θεμιτή η κατάχρηση των δικαιωμάτων του.¹ Οι προκαταλήψεις αξιοποιούν τις κληρονομημένες γνώμες, τις βασικές δημιουργημένες έννοιες και θεωρίες, την προσωπική προκατάληψη και την έλλειψη μεθοδικών διαδικασιών.

Ο όρος «κοινωνική προκατάληψη» δηλώνει συχνά την προκατειλημμένη (συνήθως δυσμενή) αξιολόγηση ή ταξινόμηση άλλου ατόμου με βάση διάφορα προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως τις πεποιθήσεις και τις αξίες του, το φύλο, την ταυτότητα του φύλου, την κοινωνική τάξη, την ηλικία, το επάγγελμα, τον πλούτο, τη σχέση με αθλητική ομάδα, τις μουσικές προτιμήσεις ή άλλα χαρακτηριστικά.²

Ο Gordon Allport (1897-1967)³ όρισε την κοινωνική προκατάληψη ως «αίσθημα, ευνοϊκό ή δυσμενές, προς ένα πρόσωπο ή πράγμα, πριν ή όχι βάσει της πραγματικής εμπειρίας». Σύμφωνα με τους Turiel⁴ και Rosnow⁵, ο όρος "προκατάληψη" μπορεί επίσης να αναφέρεται σε αβάσιμες πεποιθήσεις και μπορεί να ισχύει για "οποιαδήποτε μη λογική στάση που είναι ασυνήθιστα ανθεκτική σε ορθολογική επιρροή". Η Auestad⁶ θεωρεί την προκατάληψη ως «μεταφορά», ορίζοντάς την ως μια μεταφορά ενός σημασιακού περιεχομένου με αξία σε μια κοινωνικά διαμορφωμένη κατηγορία και στη συνέχεια σε άτομα που θεωρούνται ότι ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία, ως μορφή αντίστασης σε κάθε αλλαγή αλλά και γενίκευση.

Οι πρώτες ψυχολογικές έρευνες που διεξήχθησαν για τη φυλετική προκατάληψη θεωρείται ότι έγιναν τη δεκαετία του 1920. Αυτή η έρευνα προσπάθησε να αποδείξει την υπεροχή των λευκών. Ανασκόπηση 73 μελετών σχετικών με τη φυλή, που δημοσιεύθηκε το 1930 κατέληξε

¹ Πρβλ. Λίποβατς Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1990, σελ. 49

² Πρβλ. Bethlehem, D. W. *A Social Psychology of Prejudice*. Psychology Press, 2015, σελ.110

³ Allport, G. *The Nature of Prejudice*, Perseus Books Publishing, 1979, σελ. 6

⁴ Turiel, E. (2007). *Commentary: The Problems of Prejudice, Discrimination, and Exclusion*. International Journal of Behavioral Development. 31 (5): 419–422

⁵ Rosnow, R-L. *Poultry and Prejudice* Psychologist Today. 1972

⁶ Πρβλ. Auestad, L. *Respect, Plurality, and Prejudice* (1st ed.). London: Routledge, 2015, σελ.21-22

στο συμπέρασμα ότι «υποδεικνύουν τη διανοητική υπεροχή της λευκής φυλής».⁷ Μελέτες αυτού του είδους οδήγησαν πολλούς να δουν την προκατάληψη σε σχέση με φυλές που πίστευαν ότι είναι κατώτερες.

Αυτή η προσέγγιση άρχισε να υποχωρεί κατά τις δεκαετίες του 1930 και λόγω της αυξανόμενης ανησυχίας για τον αντισημιτισμό. Εκείνη την εποχή, πολλοί θεωρητικοί θεωρούσαν την προκατάληψη ως παθολογικό φαινόμενο και αναζήτησαν σύνδρομο προσωπικότητας που συνδέονται με τον ρατσισμό. Για παράδειγμα, Ο Theodor Adorno (1903 –1969) θεωρούσε ότι η προκατάληψη χαρακτηρίζει μια αυταρχική προσωπικότητα και γι' αυτό συνεργαζόμενος με τους R.N. Sanford, E. Frenkel-Brunswik και D.J. Levinson, με έρευνες θέλησε να δείξει τον ενστερνισμό της προκατάληψης από το υποκείμενο⁸ καθώς και τους τρόπους που συνδέεται ο Φασισμός με την "αυταρχική προσωπικότητα".⁹ Γιατί "στο επίκεντρο των ερευνών ήταν η συσχέτιση των πολιτικών ιδεολογιών με το ψυχικό ποιόν των φορέων τέτοιων ιδεολογιών".¹⁰

Το 1954, ο Gordon Allport, στο κλασικό του έργο *The Nature of Prejudice*, συνέδεσε την προκατάληψη με την κατηγοριοποιημένη σκέψη. Θεώρησε ότι η προκατάληψη είναι μια φυσική και φυσιολογική διαδικασία για τους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον Allport, "ο ανθρώπινος νους πρέπει να σκέφτεται με τη βοήθεια των κατηγοριών... Μόλις διαμορφωθούν, οι κατηγορίες αποτελούν τη βάση για την κανονική προκατάληψη. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε αυτή τη διαδικασία. Η ομαλή ζωή εξαρτάται από αυτήν".¹¹

Στη δεκαετία του 1970, η έρευνα άρχισε να δείχνει ότι η προκατάληψη τείνει να βασίζεται περισσότερο στην ευνοιοκρατία προς τις δικές μας ομάδες, παρά στα αρνητικά συναισθήματα προς μια άλλη (διαφορετική) ομάδα. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη Marilyn Brewer, η προκατάληψη «μπορεί να αναπτυχθεί όχι επειδή οι εξωτερικές ομάδες μισούνται, αλλά επειδή θετικά συναισθήματα, όπως ο θαυμασμός, η συμπάθεια και η εμπιστοσύνη, επιφυλάσσονται στην εσωτερική ομάδα».¹²

⁷ Garth, T. R. *A review of race psychology*, Psychological Bulletin., 1930, 27 (5) ,σελ.329–56

⁸ Πρβλ. Μ. Jay, *Η διαλεκτική Φαντασία. Μια Ιστορία της Σχολής της Φρανκφούρτης και το I.K.E, 1923-1950*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003, σελ.239

⁹ Adorno, Th.W., Frenkel-Brunnswik, E. Levinson, D.J. Sanford, R.N. *The authoritarian personality*, New York, Harper and Brothers, σελ.1-10

¹⁰ Marcuse Herbert, *Πέραν της αρχής της πραγματικότητας*, πέντε Διαλέξεις, Δεύτερος Τόμος, Aparatus Criticus, Επιμ., Μετάφραση, Κων/νος Ράντης, Εκδόσεις Επέκεινα, Τρίκαλα, 2022, σελ. 65

¹¹ Allport, G. W., *The Nature of Prejudice*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1954, σελ.57-64

¹² Brewer, Marilyn B. *The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate*, Journal of Social Issues. 1999, 55 (3): 429–44

Το 1979, ο Thomas Pettigrew περιέγραψε το "απόλυτο σφάλμα απόδοσης" και τον ρόλο του στην προκατάληψη. Η προκατάληψη παρουσιάζεται όταν τα μέλη της ομάδας αποδίδουν:

- αρνητική συμπεριφορά εκτός ομάδας σε αιτίες (περισσότερο από ό,τι θα έκαναν για την ίδια συμπεριφορά εντός ομάδας), και
- θετική συμπεριφορά εκτός ομάδας σε μία ή περισσότερες από τις ακόλουθες αιτίες: (α) εξαιρετική περίπτωση, (β) τύχη ή ειδικό πλεονέκτημα, (γ) υψηλό κίνητρο και προσπάθεια και (δ) παράγοντες κατάστασης.¹³

Η Young-Bruehl (1946-2011) υποστήριξε ότι η προκατάληψη δεν μπορεί να εντοπιστεί σε ένα τύπο. Θα πρέπει μάλλον να μιλάμε για διαφορετικές προκαταλήψεις ως χαρακτηριστικές διαφορετικών τύπων χαρακτήρων.¹⁴ Θεωρεί τις προκαταλήψεις ως κοινωνικές άμυνες, διακρίνοντάς τες στους εξής τύπους εμμοικικού χαρακτήρα (συνδέεται κυρίως με τον αντισημιτισμό,) υστερικού χαρακτήρα (συνδέεται κυρίως με τον ρατσισμό), και ναρκισσιστικού χαρακτήρα (συνδέεται κυρίως με τον σεξισμό).

Μεταξύ των σύγχρονων θεωριών για την προκατάληψη είναι α) η θεωρία που στηρίζεται στην ομοιογένεια της ομάδας, β) η θεωρία δικαιολόγησης-καταστολής της προκατάληψης, γ) η ρεαλιστική θεωρία σύγκρουσης, δ) η ολοκληρωμένη θεωρία απειλών, και ε) η θεωρία της κοινωνικής κυριαρχίας.

α) Στην περίπτωση της ομοιογένειας εκτός ομάδας θεωρείται ότι η "εκτός" ομάδα είναι πιο ομοιογενής από ό,τι η εντός ομάδα. Οι κοινωνικοί ψυχολόγοι Quattrone και Jones διεξήγαγαν μια μελέτη που το αποδεικνύει χρησιμοποιώντας φοιτητές από τα ανταγωνιστικά πανεπιστήμια του New Jersey, το ιδιωτικό πανεπιστήμιο του Princeton και το πολιτειακό Rutgers.¹⁵ Παρουσιάστηκαν σε ομάδες φοιτητών κάθε πανεπιστήμιο βίντεο με άλλους φοιτητές από κάθε σχολείο, που επιλέγουν ένα είδος μουσικής για μελέτη ακουστικής αντίληψης. Στη συνέχεια ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να μαντέψουν ποιο ποσοστό των βιντεοσκοπημένων συμμετεχόντων μαθητών θα το επέλεγε. Οι συμμετέχοντες προέβλεψαν μεγάλη ομοιότητα μεταξύ των μελών της εκτός ομάδας παρά μεταξύ των μελών των εντός της ομάδας τους.

¹³ Plous, Scott, *The Psychology of Prejudice*, Understanding Prejudice.org. Web. 07 Apr. 2011, σελ.87-90

¹⁴ Πρβλ. Young-Bruehl, Elizabeth, *An Anatomy of Prejudices*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996, σελ. 38

¹⁵ Πρβλ. Quattrone, George A.; Jones, Edward E., *The perception of variability within in-groups and out-groups: Implications for the law of small numbers*, Journal of Personality and Social Psychology. 1980, σελ.141-52,

β) Η θεωρία της δικαιολόγησης-καταστολής της προκατάληψης δημιουργήθηκε από τους Christian Crandall και Amy Eshleman.¹⁶ Θεωρεί ότι οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν μια σύγκρουση μεταξύ της επιθυμίας να εκφράσουν προκατάληψη και της επιθυμίας να διατηρήσουν μια θετική αυτοαντίληψη. Η σύγκρουση τους αναγκάζει να αναζητήσουν δικαιολογία για την αντιπάθειά τους σε μια εξωτερική ομάδα και να χρησιμοποιήσουν αυτή τη δικαιολογία για να αποφύγουν τα αρνητικά συναισθήματα (γνωστική ασυμφωνία) για τον εαυτό τους, όταν ενεργούν με βάση την αντιπάθειά τους για την έξω ομάδα.

γ) Η ρεαλιστική θεωρία σύγκρουσης, συχνά αναφερόμενη και ως θεωρία ισχύος, δηλώνει ότι ο συχνός ανταγωνισμός για τη νομή περιορισμένων πόρων και «καλών» θέσεων εργασίας οδηγεί σε αυξημένες αρνητικές προκαταλήψεις και διακρίσεις. Αυτό μπορεί να φανεί ακόμη και όταν ο πόρος είναι ασήμαντης αξίας. Στο πείραμα του Robber's Cave,¹⁷ δημιουργήθηκε αρνητική προκατάληψη και εχθρότητα μεταξύ δύο καλοκαιρινών κατασκηνώσεων μετά από αθλητικούς αγώνες για μικρά έπαθλα. Η εχθρότητα μειώθηκε όταν τα δύο ανταγωνιστικά στρατόπεδα αναγκάστηκαν να συνεργαστούν σε καθήκοντα για την επίτευξη ενός κοινού στόχου.

δ) Η ολοκληρωμένη θεωρία απειλών, η οποία αναπτύχθηκε από τον Walter G. Stephan,¹⁸ συνδυάζει στοιχεία από άλλες ψυχολογικές ερμηνείες της προκατάληψης και της ενδοομαδικής / εξωομαδικής συμπεριφοράς, όπως η ρεαλιστική θεωρία των συγκρούσεων και ο συμβολικός ρατσισμός.¹⁹ Χρησιμοποιεί επίσης την προοπτική της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας ως βάση για την εγκυρότητά της. Δηλαδή, προϋποθέτει ότι τα άτομα λειτουργούν σε ένα πλαίσιο που βασίζεται στην ομάδα, όπου οι συμμετοχές σε ομάδες αποτελούν μέρος της ατομικής ταυτότητας. Υποστηρίζει ότι η προκατάληψη και οι διακρίσεις εκτός ομάδας προκαλούνται όταν τα άτομα αντιλαμβάνονται μια ομάδα ως απειλητική κατά κάποιο τρόπο. Κατηγοριοποιεί τις απειλές σε:

- ρεαλιστικές απειλές
- συμβολικές απειλές
- διομαδικό άγχος

¹⁶ Πρβλ. Crandall, Christian S.; Eshleman, Amy, *A justification-suppression model of the expression and experience of prejudice*, Psychological Bulletin. 2003, 129, σελ.414–446

¹⁷ Πρβλ. Sherif, Muzafer/ Harvey, O. J./ White, B. Jack/ Hood, William R./ Sherif, Carolyn W., *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*, Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, 1988

¹⁸ Πρβλ. Stephan, Cookie White/ Stephan, Walter C./ Demitrakis, Katherine M./ Yamada, Ann Marie/ Clason, Dennis L., *Women's Attitudes Toward Men: An Integrated Threat Theory Approach*, Psychology of Women Quarterly. 2000, σελ. 63–73

¹⁹ Πρβλ. Riek, Blake M./ Mania, Eric W./ Gaertner, Samuel L., *Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review*, Personality and Social Psychology Review. 2006, 10, σελ.336–353

- αρνητικά στερεότυπα

Οι ρεαλιστικές απειλές είναι απτές, όπως ο ανταγωνισμός για έναν φυσικό πόρο ή μια απειλή για το εισόδημα. Οι συμβολικές απειλές προκύπτουν από μια αντιληπτή διαφορά στις πολιτιστικές αξίες μεταξύ των ομάδων ή από μια αντιληπτή ανισορροπία δυνάμεων. Για παράδειγμα, μια εσωτερική ομάδα που αντιλαμβάνεται τη θρησκεία μιας εξωομάδας ως ασύμβατη με τη δική τους. Το διομαδικό άγχος είναι ένα αίσθημα ανησυχίας που βιώνεται από την παρουσία μιας εξωτερικής ομάδας ή ενός μέλους εξωομάδας, η οποία θεωρείται ότι αποτελεί απειλή, επειδή η αλληλεπίδραση προκαλεί αρνητικά συναισθήματα. Τα αρνητικά στερεότυπα συνιστούν απειλές, καθώς τα άτομα αναμένουν αρνητική συμπεριφορά από μέλη της εξωτερικής ομάδας σύμφωνα με το αντιληπτό στερεότυπο, όπως ότι η εξωτερική ομάδα είναι βίαιη. Συχνά αυτά τα στερεότυπα συνδέονται με συναισθήματα, όπως ο φόβος και ο θυμός. Αυτή η θεωρία διαφέρει από άλλες θεωρίες απειλών, καθώς περιλαμβάνει το ενδοομαδικό άγχος και τα αρνητικά στερεότυπα ως τύπους απειλών.

ε) Η θεωρία της κοινωνικής κυριαρχίας ισχυρίζεται ότι η κοινωνία μπορεί να θεωρηθεί ως ιεραρχία που βασίζεται σε ομάδες. Σε ανταγωνισμό για πόρους, όπως η στέγαση και η απασχόληση, οι κυρίαρχες ομάδες δημιουργούν προκατειλημμένους μύθους που νομιμοποιούν για να παράσχουν ηθική και πνευματική αιτιολόγηση για τη δεσπόζουσα θέση τους έναντι άλλων ομάδων και να επικυρώσουν τον ισχυρισμό τους για τους περιορισμένους πόρους.²⁰ Η νομιμοποίηση μύθων, όπως οι πρακτικές πρόσληψης που εισάγουν διακρίσεις ή οι μεροληπτικοί κανόνες αξίας, λειτουργούν για τη διατήρηση αυτών των προκατειλημμένων ιεραρχιών. Η προκατάληψη μπορεί να συμβάλλει και στην εκδήλωση κατάθλιψης.²¹ Αυτό μπορεί να συμβεί σε κάποιον που είναι θύμα προκατάληψης, που είναι στόχος της προκατάληψης κάποιου άλλου ή όταν οι άνθρωποι έχουν προκατάληψη εναντίον του εαυτού τους, που προκαλεί και τη δική τους κατάθλιψη.

Ο Paul Bloom υποστηρίζει ότι ενώ η προκατάληψη μπορεί να είναι παράλογη και να έχει τρομερές συνέπειες, είναι φυσική και συχνά φαινομενικά λογική. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι προκαταλήψεις βασίζονται στην τάση του ανθρώπου να κατηγοριοποιεί αντικείμενα και ανθρώπους με βάση την προηγούμενη εμπειρία. Ως εκ τούτου, οι άνθρωποι κάνουν προβλέψεις για πράγματα σε μια κατηγορία με βάση την προηγούμενη εμπειρία με αυτήν την κατηγορία,

²⁰ Πρβλ. Sidanius, Jim/ Pratto, Felicia/ Bobo, Lawrence, *Racism, conservatism, affirmative action, and intellectual sophistication: A matter of principled conservatism or group dominance*, Journal of Personality and Social Psychology. 1996, 70 (3), σελ. 476–90

²¹ Πρβλ. Cox, William T. L./ Abramson, Lyn Y./ Devine, Patricia G./ Hollon, Steven D., *Stereotypes, Prejudice, and Depression: The Integrated Perspective*, Perspectives on Psychological Science. 2012, σελ.427–449

με τις προβλέψεις που προκύπτουν να είναι συνήθως ακριβείς (αν και όχι πάντα). Ο Bloom υποστηρίζει ότι αυτή η διαδικασία κατηγοριοποίησης και πρόβλεψης είναι απαραίτητη για την επιβίωση και την κανονική αλληλεπίδραση, αναφέροντας τον William Hazlitt, ο οποίος υποστήριξε ότι «χωρίς τη βοήθεια της προκατάληψης και των εθίμων, δεν θα μπορούσα να βρω το δρόμο μου στο δωμάτιο, να συμπεριφερόμαι σε οποιοσδήποτε συνθήκες, ούτε τι να νιώθω σε οποιαδήποτε σχέση ζωής».²²

Τα τελευταία χρόνια, ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι η μελέτη της προκατάληψης ήταν παραδοσιακά πολύ στενή. Υποστηρίζεται ότι εφόσον η προκατάληψη ορίζεται ως αρνητικό αντίκτυπο προς τα μέλη μιας ομάδας ανθρώπων, υπάρχουν πολλές ομάδες ατόμων όπου η προκατάληψη είναι αποδεκτή από τους πολλούς (όπως βιαστές, άνδρες ή γυναίκες που εγκαταλείπουν τις οικογένειές τους, παιδόφιλοι, νεοναζί, αλκοολικοί, δολοφόνοι κ.λπ.), ωστόσο τέτοιες προκαταλήψεις δεν έχουν μελετηθεί σε βάθος. Έγινε η επισήμανση ότι οι ερευνητές έχουν επικεντρωθεί υπερβολικά στην αξιολογική προσέγγιση της προκατάληψης, παρά την περιγραφική προσέγγισή της, η οποία εξετάζει τους πραγματικούς ψυχολογικούς μηχανισμούς πίσω από τις προκατειλημμένες στάσεις. Υποστηρίζεται ότι αυτό περιορίζει την έρευνα σε στόχους προκατάληψης για ομάδες που θεωρείται ότι τυγχάνουν άδικης μεταχείρισης, ενώ παραβλέπονται οι ομάδες ερευνητών που θεωρούν ότι αντιμετωπίζονται δίκαια μέσω προκατάληψης. Ως αποτέλεσμα, το εύρος της προκατάληψης έχει αρχίσει να επεκτείνεται στην έρευνα, επιτρέποντας μια πιο ακριβή ανάλυση της «σχέσης μεταξύ ψυχολογικών χαρακτηριστικών και προκατάληψης».²³

Ορισμένοι ερευνητές προωθούν τη μελέτη της προκατάληψης από την οπτική γωνία των συλλογικών αξιών και όχι τον προκατειλημμένο ψυχολογικό μηχανισμό και τις διαφορετικές αντιλήψεις για την προκατάληψη, συμπεριλαμβανομένου του τι οι λαοί πιστεύουν ότι συνιστά προκατάληψη. Αυτό οφείλεται στις ανησυχίες ότι ο τρόπος με τον οποίο έχει λειτουργήσει η προκατάληψη, δεν ταιριάζει με τον ψυχολογικό της ορισμό και ότι χρησιμοποιείται συχνά για να υποδείξει ότι μια πεποίθηση είναι ελαττωματική ή αδικαιολόγητη, χωρίς να αποδεικνύεται ότι ισχύει.²⁴

Τέλος, πρέπει να τονιστεί ότι από οποιαδήποτε πλευρά και εάν έχει μελετηθεί η προκατάληψη, εκείνο που ισχύει είναι ότι αποτελεί μια στρεβλή και ανορθολογική κρίση που εκτός των άλλων

²² Bloom, Paul, *Can prejudice ever be a good thing*, January 2014, σελ.106

²³ Πρβλ. Crandell, Christian S/ Ferguson, Mark A./ Bahns, Angela J. (2013). *Chapter 3: When We See Prejudice*. In Stangor, Charles; Crendell, Christian S. (eds.). *Stereotyping and Prejudice*. Psychology Press, 2013

²⁴ Πρβλ. Brown, Rupert. *Prejudice: Its social psychology*. John Wiley & Sons, 2011/ Crawford, Jarret T., Lee Jussim, eds. *Politics of Social Psychology*. Psychology Press, 2017, σελ.101

εισάγει στις σχέσεις των ανθρώπων την έννοια της «διάκρισης» που ακυρώνει την αρχή της ισότητας, μεταξύ των ανθρώπων, γιατί δε λαμβάνει υπόψιν της την αυτονόητη ύπαρξη της διαφορετικότητας, αλλά προβαίνει αυθαίρετα σε αξιολογικές κρίσεις που δημιουργούν «καλούς» ή «κακούς» , «χρήσιμους» ή όχι κλπ.

Ο χαρακτήρας της προκατάληψης, έχοντας ως συστατικό του στοιχείο τη διάκριση , έδωσε στην ανθρώπινη ιστορία πολλές μορφές μεταξύ των οποίων διέκρινα κυρίως την ξενοφοβία, τον εθνικισμό, τον ρατσισμό και τον αντισημιτισμό.

Κεφάλαιο 1. Ξενοφοβία

Η ξενοφοβία ως κοινωνική προκατάληψη εμπεριέχει αρνητικές στάσεις, συναισθήματα, συμπεριφορές έναντι ομάδων οι οποίοι θεωρούνται ξένοι, όπως οι μετανάστες. Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για τις σύγχρονες μορφές ρατσισμού, φυλετικών διακρίσεων, ξενοφοβίας και σχετικής μισαλλοδοξίας προτείνει έναν ορισμό σύμφωνα με τον οποίο η ξενοφοβία «δηλώνει συμπεριφορά που βασίζεται στην αντίληψη ότι ο άλλος είναι ξένος ή προέρχεται από έξω από την κοινότητα ή το έθνος».²⁵ Η ξενοφοβία συνεπάγεται διακρίσεις που βασίζονται στην αντίληψη του άλλου ως ξένου ή που προέρχεται από έξω, από μια κοινότητα ή ένα έθνος. Ωστόσο, εκδηλώσεις ξενοφοβίας μπορεί να εμφανιστούν εναντίον ατόμων με πανομοιότυπα φαινοτυπικά χαρακτηριστικά, ακόμη και κοινής καταγωγής, όπως όταν οι άνθρωποι φτάνουν, επιστρέφουν ή μεταναστεύουν σε κράτη ή περιοχές και θεωρούνται ξένοι.

Πρόσφατοι ορισμοί της ξενοφοβίας υποδηλώνουν ότι ο φόβος για τους ξένους και ο αντίκτυπός τους συνδέονται με τον εθνοκεντρισμό, ο οποίος χαρακτηρίζεται από τη στάση ότι μία ομάδα ή ένας πολιτισμός είναι ανώτερος από τους άλλους που φαντάζουν υποδεέστεροι. Οι Reynolds και Vine²⁶ θεωρούν ότι η ξενοφοβία είναι μια ψυχολογική κατάσταση εχθρότητας ή φόβου προς τους ξένους. Ο Crowther²⁷ τόνισε ότι η ξενοφοβία επικεντρώνεται σε άτομα που προέρχονται από «άλλες χώρες» και προς τα οποία τα γηγενή άτομα έχουν «έντονη αντιπάθεια ή φόβο».

1.1 Προέλευση, αιτίες και χαρακτηριστικά της ξενοφοβίας

Όπως και οι άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις, η ξενοφοβία είναι ένα πολυδιάστατο και πολύπλοκο φαινόμενο. Η ξενοφοβία είναι περίπλοκα συνδεδεμένη με την προκατάληψη του εθνικισμού, που χαρακτηρίζεται από την πίστη στην ανωτερότητα του έθνους-κράτους που ανήκει κάποιος έναντι άλλων εθνών.

Οι Esses, Dovidio, Semanya και Jackson²⁸ εξέθεσαν ορισμένες σημαντικές διακρίσεις σχετικά με τα συστατικά στοιχεία της ξενοφοβίας. Βρήκαν ότι η εστίαση στην ατομική και την ομαδική

²⁵ UN Special Rapporteur on contemporary forms of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance, Report to the UN Human Rights Council on xenophobia, A/HRC/32/50, 13 May 2016, <https://undocs.org/A/HRC/32/50> εξορ. 20/10/23

²⁶ Reynolds, V., & Vine, I., *The socio-biology of ethnocentrism: Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism, and nationalism*, London: Croom Helm, 1987, σελ. 28

²⁷ Crowther, J. (ed.), *Oxford advanced learners dictionary of current English: International new students* (5th ed.). London: Oxford University Press, 1995, σελ. 1385

²⁸ Πρβλ. Esses, V. M./ Dovidio, J. F./ Semanya, A. H./ Jackson, L. M., *Attitudes toward immigrants and immigration: The role of national and international identity*, 2005, In D. Abrams/ M. A. Hogg/ J. M. Marques (eds.), *The social psychology of inclusion and exclusion*, σελ. 317-337, London: Psychology Press

εθνική ταυτότητα (δηλαδή, η πεποίθηση ότι η εθνική ταυτότητα βασίζεται στη γέννηση) και όχι στην πολιτιστική (δηλαδή, η πίστη ότι η εθνική ταυτότητα βασίζεται σε εθελοντική δέσμευση στους θεσμούς) οδηγεί σε ισχυρότερες αρνητικές απόψεις για τους αλλοδαπούς. Οι πειραματικές τους μελέτες αποκάλυψαν επίσης ότι ο εθνικισμός (πίστη στην ανωτερότητα του έθνους κάποιου έναντι άλλων) παρά ο πατριωτισμός (συναισθηματική προσκόλληση στο έθνος του) σχετίζεται με αυξημένες αρνητικές απόψεις για τους μετανάστες, αυξάνοντας την ξενοφοβία.

Η Victoria Esses και οι συνεργάτες της²⁹ έδειξαν ότι ο υψηλός κοινωνικός προσανατολισμός της κυριαρχίας, ο οποίος σχετίζεται με την ατομική πίστη στις εγγενείς πολιτισμικές ιεραρχίες και ανισότητες μέσα σε μια κοινωνία, είναι ένας προγνωστικός παράγοντας αντιμεταναστευτικών συναισθημάτων. Έτσι, αυτό δηλώνει ότι ο εθνοκεντρισμός, ο εθνικισμός και η πίστη σε μια ιεραρχική παγκόσμια τάξη έχουν συνδεθεί έντονα με την ξενοφοβία. Λίγα χρόνια νωρίτερα, ο Mikael Hjerm και οι συνεργάτες του μελετώντας το φαινόμενο σε τέσσερις δυτικοευρωπαϊκές χώρες βρήκαν ότι η ξενοφοβία σχετίζεται με την εθνική υπερηφάνεια και τον φόβο απώλειας της εθνικής ταυτότητας.³⁰

Ο Mikael Watts³¹ μελετώντας την ξενοφοβία σε περιοχές της πρώην Ανατολικής Γερμανίας θεώρησε ότι η ξενοφοβία είναι «μια δυναμική που εισάγει διακρίσεις», η οποία ενεργοποιείται όταν η ιδεολογία, όπως ο εθνοκεντρισμός, συνδέεται με μια αίσθηση απειλής σε προσωπικό ή ομαδικό επίπεδο. Ένα παράδειγμα τέτοιας απειλής είναι η ατομική ή πολιτιστική αντίληψη ότι οι ξένοι παίρνουν θέσεις εργασίας από γηγενείς εργαζόμενους και ότι μπορεί να προξενήσουν επιδημίες. Επιπλέον θεώρησε ότι αυτή η προκατάληψη προκαλεί πολιτική ξενοφοβία, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την επιθυμία να δημιουργηθούν και να εφαρμοστούν δημόσιες πολιτικές που κάνουν ενεργά διακρίσεις εις βάρος ξένων ατόμων. Παρόμοια, ο Radkiewicz (1903-1987)³² θεώρησε ότι η ξενοφοβία σχετίζεται με ένα εθνοκεντρικό «σύνδρομο» με δύο ξεχωριστές συνιστώσες: (α) πεποιθήσεις για την εθνική ανωτερότητα και (β) εχθρικές συμπεριφορές προς τους εκπροσώπους άλλων χωρών.

²⁹ Πρβλ. Esses, V. M., Dovidio/J. F., Jackson L. M./Armstrong, T. L., *The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity*, Journal of Social Issues, 2001, 57, σελ.389-412

³⁰ Πρβλ. Hjerm, M. *Acta Sociologica*, 1988, σελ.335-347

³¹ Πρβλ. Watts, M. W., *Political xenophobia in the transition from socialism: Threat, racism and ideology among East German youth*, Political Psychology, 1996, σελ.97-126

³² Πρβλ. Radkiewicz, P., *The national values as a concept helpful in explaining the development of nationalistic attitudes and xenophobia*, Polish Psychological Bulletin, 2003, σελ.34, 5-13

Η ξενοφοβία συχνά ενδυναμώνεται σε περιόδους οικονομικής και πολιτικής αστάθειας και χρησιμοποιείται για τη διεύρυνση της εκλογικής πελατείας ορισμένων πολιτικών κομμάτων, παρά τους κινδύνους που εμπεριέχει για την κοινωνία υποδοχής. Η οικονομική ανισότητα ωθεί τα άτομα προς χώρες με προοπτικές υψηλότερων αποδοχών ή καλύτερων συνθηκών επιβίωσης, ενώ οι πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές εντάσεις ωθούν πολλούς προς άλλες χώρες.

Η μετανάστευση μεγάλων ομάδων ανθρώπων πέρα από τα σύνορα μπορεί να οδηγήσει στην αντίδραση της κοινότητας υποδοχής να αισθάνεται ότι απειλείται είτε από την οικονομική πίεση είτε λόγω πολιτιστικής διαφοράς.³³ Οι Suarez-Orozco C. και Suarez-Orozco M.³⁴ υποστήριξαν ότι οι αρνητικές απόψεις για τους μετανάστες προκύπτουν από φόβους για μειωμένους οικονομικούς πόρους, γρήγορες δημογραφικές αλλαγές και μειωμένη πολιτική επιρροή. Επιπλέον, το ενίοτε χαμηλότερο εκπαιδευτικό και επαγγελματικό επίπεδο των νέων μεταναστών / προσφύγων σε μια χώρα συμβάλλει στην «πολιτιστική ασυμβατότητά τους» με την πλειοψηφία των κατοίκων της χώρας υποδοχής, που δυσκολεύει την αφομοίωσή τους, γεγονός που εγείρει φόβους στους γηγενείς και τους θέτει σε κίνδυνο ο χαρακτήρας της χώρας.

Πολλοί μελετητές, στη Δυτική Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες ανέφεραν ότι οι ξένοι συχνά στοχοποιούνται ως βολικοί αποδιοπομπαίοι τράγοι κατά τη διάρκεια δύσκολων πολιτιστικών και οικονομικών μεταβάσεων. Ο Fritzsche³⁵ πρότεινε ότι η προκατάληψη κατά των μεταναστών μπορεί να προσφέρει μια συναισθηματική διέξοδο για τον φόβο, όταν τόσο οι εσωτερικές όσο και οι εξωτερικές υποθέσεις μιας χώρας είναι ασταθείς.

Σε αντίθεση με άλλες μορφές προκατάληψης, ο αντιμεταναστευτικός λόγος συχνά επικεντρώνεται στη δικαιολόγηση της νομιμότητας των δράσεων.³⁶ Τα ξενοφοβικά συναισθήματα συχνά γίνονται αποδεκτά ως δικαιολογημένα, επειδή θεωρούνται ότι βασίζονται στη ρεαλιστική ανησυχία της κοινότητας υποδοχής. Συγκεκριμένα, οι βάσεις για τα συναισθήματα απειλής από τους μετανάστες έχουν συσχετιστεί με την εξέλιξη³⁷ και την

³³ Πρβλ. Esses V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L., *The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity*. Journal of Social Issues, 2001

³⁴ Πρβλ. Suarez-Orozco, C./ & Suarez-Orozco, M., *Transformations: Immigration, family life, and achievement motivation among Latino adolescents*, Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1995, σελ. 231-235

³⁵ Πρβλ. Fritzsche, K.P., *Conditions for xenophobia in eastern Germany (formerly the GDR)*. In R. F. Farnen (ed.), *Nationalism, ethnicity, and identity: Cross national and comparative perspectives*, 1994, σελ. 277-284, Edison, NJ: Transaction

³⁶ Πρβλ. Fry, B. N., *Responding to immigration: Perceptions of promise and threat*, New York: LFB Scholarly, 2001, σελ.105-111

³⁷ Πρβλ. Falkner, J./ Schaller, M./ Park, J. H./ Duncan, L. A., *Evolved disease-avoidance mechanisms and contemporary xenophobic attitudes*, Group Processes & Intergroup Relations, 2004,7, 333-353; Kanazawa, S., & Frerichs, R. L., *Why single men might abhor foreign cultures*, Social Biology, 2001, 48, 321-328

οικονομική ζωή.³⁸ Ωστόσο, η παρουσία αυτών των θεωρήσεων που βασίζονται στην πραγματικότητα δεν διαφέρει από ανησυχίες που έχουν υπογραμμίσει τα αίτια της προκατάληψης προς τις γηγενείς μη μεταναστευτικές μειονότητες. Για παράδειγμα, οι οικονομικές υφέσεις και οι επακόλουθοι φόβοι για απώλεια θέσεων εργασίας από τις μειονότητες έχουν συνδεθεί με την αύξηση των ξενοφοβικών πεποιθήσεων.

Στην πραγματικότητα, τα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα δεν υποστηρίζουν τυπικά αντιμεταναστευτικά επιχειρήματα. Οι στατιστικές για την οικονομία και το ποσοστό εγκληματικότητας του Εθνικού Συμβουλίου Έρευνας των ΗΠΑ αναδεικνύουν την πλάνη του ισχυρισμού ότι η μετανάστευση επιβαρύνει οικονομικά και κοινωνικά την κοινωνία των ΗΠΑ.³⁹ Οι μετανάστες ως εργατικό δυναμικό παρήγαγαν στα τέλη του 20^{ου} αιώνα σχεδόν δέκα δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως στα κέρδη για την οικονομία των ΗΠΑ, η οποία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από μετανάστες, που είναι πρόθυμοι να εργαστούν σε χαμηλού επιπέδου, χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας. Για παράδειγμα, οι Ευρωπαίοι, που ήταν ξεκάθαρα αποικιστές και μετανάστες στη σημερινή Αμερική τον 16^ο και 17^ο αιώνα, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία αργότερα, εξέφρασαν μετέπειτα την αντίθεσή τους στις επόμενες ομάδες μεταναστών με βάση την εθνικότητα, την εθνότητα, τη θρησκεία και τις αντιληπτές πολιτικές πεποιθήσεις.

ΗΠΑ: Η άνοδος του εθνικισμού και της ξενοφοβίας σε «αποικίες εποίκων» στις ΗΠΑ, μια χώρα που πολλοί περιγράφουν ως «έθνος μεταναστών», υπογραμμίζει το γεγονός ότι ο εθνικισμός και η ξενοφοβία δεν εμφανίζονται απαραίτητα μεταξύ των «αρχικών» κατοίκων σε ένα συγκεκριμένο κράτος, αλλά κυρίως μεταξύ εκείνων που έχουν εδραιώσει πολιτική κυριαρχία σε αυτό. Οι Βρετανοί άποικοι και οι απόγονοί τους, που αυτοαποκαλούνταν «θαγενείς Αμερικανοί», (δεν πρέπει να συγχέονται με τους πραγματικούς αυτόχθονες πληθυσμούς) αντιλαμβάνονταν τους Γερμανούς και τους Ιρλανδούς, ιδιαίτερα τους Καθολικούς, ως ξένους μη αποδεκτούς στην κοινωνία τους. Οι πρώτες νομικές εκφράσεις φόβου για τους ξένους στις ΗΠΑ θεωρείται ότι ήταν οι νόμοι περί αλλοδαπών και αναταραχής του 1798, δηλαδή δυο δεκαετίες μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας τους. Είχαν στόχο τον περιορισμό και τον έλεγχο των «ξένων» που δυνητικά αποτελούσαν απειλή για το έθνος.

³⁸ Πρβλ. Buck, B./ Hobbs, M./ Kaiser, A./ Lang, S./ Montero, D./ Romines, K., et al. *Immigration and immigrants: Trends in American public opinion, 1964-1999*. Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 2003,12, 73-90; Thornton, M. C./ & Mizuno, Y., *Economic well-being and black adult feelings toward immigrants and Whites, 1984*, Journal of Black Studies, 30, 15-44, 1999

³⁹ Πρβλ. Lee, M. T./ Martinez, R./ Rosenfeld, R. *Does immigration increase homicide? Negative evidence from three border cities*. Sociological Quarterly, 2001, 42, 559-580; National Academy of Science. (1997). *Overall U.S. economy gains from immigration, but it's costly to some states and localities*. March 20, 2006

Κατά τη δεκαετία του 1850 το Αμερικανικό Κόμμα κέρδισε εξέχουσα θέση και υποστήριξη για την ισχυρή αντικαθολική και ενάντια στους ξένους πολιτική πλατφόρμα του. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα το ξενοφοβικό αντικαθολικό Κόμμα Know-Nothing, όπως ήταν γνωστό λόγω της μυστικότητας της ομάδας του, μιλούσε ιδιαίτερα εναντίον των μεταναστών και των Καθολικών στις ΗΠΑ, που θεωρούσαν ότι αλλοίωναν τον χαρακτήρα του έθνους και αποτελούσαν απειλή για αυτό.

Από τότε ως τα τέλη του 19ου αιώνα, οι Κινέζοι μετανάστες στις ΗΠΑ αποτέλεσαν στόχο ξενοφοβίας που κωδικοποιήθηκε με τον νόμο αποκλεισμού τους το 1882. Αν και ο Εθνικισμός υπήρχε εναντίον διαφόρων ομάδων μεταναστών, οι Κινέζοι ήταν η πρώτη συγκεκριμένη εθνική ομάδα στις ΗΠΑ που αποτέλεσε ρητά στόχο από περιοριστικούς νόμους για τη μετανάστευση.

Ελλάδα: Μελέτη των καθηγητών Ζωγραφάκη και Κασίμη για το ρόλο των μεταναστών στην Ελλάδα κατά τα έτη 1990-2013 (το 2011 αποτελούσαν περίπου στο 15% του οικονομικού πληθυσμού της χώρας, εκ του οποίου 53% ήταν Αλβανοί υπήκοοι) έδειξε ότι ο ρόλος τους ήταν μάλλον συμπληρωματικός - ρυθμιστικός, αφού απασχολούνται σε θέσεις εργασίας που δεν διεκδικούσαν ή απέρριπταν οι Έλληνες εργαζόμενοι, και κάλυπταν κυρίως ελλείψεις των επιμέρους αγορών, που έχουν προκύψει από διαρθρωτικούς, δημογραφικούς και κοινωνικούς παράγοντες, παρέχοντας υπηρεσίες με προσόντα ανώτερα των απαιτούμενων, αλλά και αποδεχόμενοι μισθούς, εν γένει χαμηλότερους. Για παράδειγμα, χωρίς αυτούς η συγκομιδή, συσκευασία και τυποποίηση του αγροτικού προϊόντος την κατάλληλη χρονική στιγμή δεν θα ήταν δυνατή.⁴⁰

Άλλα κράτη: Είναι ενδιαφέρον ότι ένας μεγάλος μεταναστευτικός περιορισμός συνέβη ιστορικά τον 19^ο αιώνα σχεδόν σε όλα τα εδάφη που αποίκισαν οι Ευρωπαίοι. Τα διάφορα νεοφυή εθνικά κράτη έχουν χρησιμοποιήσει διάφορες, συνήθως λιγότερο συγκεκριμένες μεθόδους περιορισμού συγκεκριμένων ομάδων προσφύγων / μεταναστών από ότι οι ΗΠΑ, όπως η θέσπιση απαγορευτικά ακριβών τελών μετανάστευσης, όπως στην περίπτωση του Καναδά στις αρχές του 1900, η θέσπιση τεστ αλφαριθμητισμού και άλλες απαιτήσεις για να κρατήσουν έξω ορισμένες εθνικές ομάδες.

Η Αυστραλία άρχισε στα τέλη του 1800 να περιορίζει τη μετανάστευση Κινέζων, Ινδών και κάθε άλλης μη λευκής μετανάστευσης μέσω διαφόρων νόμων που μέχρι το 1901 έγιναν

⁴⁰ Πρβλ. Ζωγραφάκης Σ./ Κασίμης Χ. *Ελληνική Πολιτική και μετανάστευση: χθες... σήμερα, ... αύριο. Στο Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, Μ. Μασουράκης και Χ. Γκόρτσος (επιμ.), Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Αθήνα, 2014, σελ. 381-396

επίσημα η πολιτική της «Λευκής Αυστραλίας». Η χώρα διατήρησε την επίσημη μεταναστευτική της πολιτική «μόνο για τους λευκούς» σε ένα βαθμό μέχρι το 1972.

1.2 Θεωρίες για την ξеноφοβία

Επειδή η μετανάστευση σχετίζεται συχνά με την εθνική οικονομική σταθερότητα, ορισμένες θεωρίες προσπάθησαν να οριοθετήσουν πώς τα αντιληπτά συναισθήματα απειλής συμβάλλουν στη δημιουργία αρνητικών απόψεων προς εκείνους που φαίνεται να αμφισβητούν την οικονομική ευημερία της ομάδας. Η ρεαλιστική θεωρία ομαδικών συγκρούσεων⁴¹ προτείνει ότι ο ανταγωνισμός για πρόσβαση σε περιορισμένους πόρους μπορεί να οδηγήσει σε προκαταλήψεις και σύγκρουση μεταξύ των ομάδων.

Επεκτείνοντας την άποψη της απειλής εκτός του οικονομικού χώρου, η ολοκληρωμένη θεωρία της προκατάληψης⁴² προτείνει ότι υπάρχουν τέσσερις τύποι απειλών που οδηγούν σε προκατάληψη.

Η ρεαλιστική απειλή αφορά τόσο την οικονομική όσο και την πολιτική δύναμη της εσωτερικής ομάδας που θεωρείται ότι αμφισβητείται από την εξωτερική ομάδα (π.χ. θέσεις εργασίας που δίνονται στα μέλη της εκτός ομάδας). Η συμβολική απειλή πηγάζει από διαφορές στις αξίες, τις πεποιθήσεις, τα ήθη και τις στάσεις μεταξύ των μελών εντός και εκτός ομάδας. Αυτές οι απειλές σχετίζονται άμεσα με συγκρούσεις στις κοσμοθεωρίες μεταξύ των μελών της ομάδας των οποίων οι αξίες, οι πεποιθήσεις και οι στάσεις αμφισβητούνται από τους νεοφερμένους.

Το διομαδικό άγχος και τα αρνητικά στερεότυπα, εστιάζουν στην αποφυγή δυσάρεστων αλληλεπιδράσεων με τους άλλους και στο νόημα αυτής της αλληλεπίδρασης. Οι Stephan και Stephan⁴³ προτείνουν ότι τα άτομα στην ομάδα βιώνουν συναισθήματα απειλής, όταν αλληλοεπιδρούν τα μέλη που είναι εκτός ομάδας με τρόπους που αμφισβητούν την αυτοεικόνα τους (π.χ. ντρέπονται όταν έρχονται σε επαφή με κάτι άγνωστο). Η αντίληψη της απειλής οδηγεί σε άγχος. Επιπλέον, όταν τα μέλη της ομάδας είναι σε αλληλεπίδραση με μέλη της άλλης ομάδας, τότε τα στερεότυπα είναι επιθετικά και τα αισθήματα απειλής τους αυξάνονται υπό το φως των προοπτικών τέτοιων αλληλεπιδράσεων.

⁴¹ Πρβλ. Sherif, M./ Harvey, O. J./ White, B. J./ Hood, W. R./ Sherif, C. W., *Intergroup cooperation and competition: The Robbers Cave experiment*. Norman, OK: University Book Exchange, 1961, σελ.321-328

⁴² Πρβλ. Stephan, W. G./ Stephan, C. W., *Intergroup relations*, Boulder, CO: Westview, 1996; Stephan, W. G./ Stephan, C. W., *An integrated threat theory of prejudice*. In S. Oskamp (ed.), *Claremont symposium on applied social psychology 2000* (σελ. 23-46). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 2000; Stephan, W. G., Ybarra, O., Bachman, G., *Prejudice toward immigrants: An integrated threat theory*. *Journal of Applied Social Psychology*, 1999, 29, 2221-2237

⁴³ Πρβλ. Stephan και Stephan, 2000, σελ. 23-46

Οι θεωρίες σχετικά με τις κοινωνικές ιεραρχίες και την αιτιολόγηση της συστημικής τάξης βοηθούν επίσης να εξηγηθεί πώς τα άτομα αναπτύσσουν και διατηρούν ξενοφοβικές στάσεις. Η Pratto και οι συνεργάτες της⁴⁴ πρότειναν ότι τα άτομα με υψηλό προσανατολισμό κοινωνικής κυριαρχίας θεωρούν ότι οι κοινωνικές δομές είναι εγγενώς ιεραρχικές και ότι αυτές οι δομές πρέπει να διαιωνίζονται.⁴⁵ Ως εκ τούτου, αναπτύσσουν ισχυρές πεποιθήσεις δικαιολόγησης που δίνουν έμφαση στη διατήρηση του status quo στην κοινωνία.

1.3 Ο αντίκτυπος της ξενοφοβίας

Μια ατμόσφαιρα εχθρότητας μπορεί να διαμορφώσει τον πολιτιστικό λόγο για τη μετανάστευση και να έχει αρνητικές επιπτώσεις σε εκείνους που αποτελούν στόχο προκατάληψης. Οι εικόνες των μεταναστών στη λαϊκή κουλτούρα είναι συχνά αρνητικές. Οι μετανάστες είναι πιθανό να παρουσιάζονται με πολύ στερεότυπους τρόπους, για παράδειγμα, ως τεμπέληδες, εγκληματίες και αμόρφωτοι.⁴⁶ Η σεξουαλικοποίηση ή η αποσεξουαλοποίηση, των μεταναστριών κυρίως, είναι επίσης συχνή.⁴⁷

Οι αντιφατικές αντιλήψεις συντηρούνται από άτομα γεννημένα από αυτόχθονες που συχνά αφήνουν τους μετανάστες/πρόσφυγες σε ένα αδύναμο σταυροδρόμι προσδοκιών. Για παράδειγμα, ο Esses και οι συνεργάτες του⁴⁸ τονίζουν ότι οι μετανάστες/πρόσφυγες θεωρούνται απειλή για την πλειοψηφία όταν προοδεύουν στη νέα τους πατρίδα, επειδή αυτή η αντίληψη τονίζει το γεγονός ότι αφαιρούν θέσεις εργασίας και εκπαιδευτικές ευκαιρίες από τους γηγενείς. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες/πρόσφυγες που έχουν ανάγκη από κυβερνητική υποστήριξη με τη μορφή κοινωνικών υπηρεσιών, δέχονται επίθεση επειδή γίνονται βάρος για την κοινωνία που τους φιλοξενεί και τα μέλη της.

Αρκετές μελέτες έχουν δείξει ότι τα μέλη της κοινότητας υποδοχής τείνουν να απαιτούν από τους μετανάστες να αφομοιωθούν με τον πολιτισμό τους, αφήνοντας ολοκληρωτικά πίσω τη

⁴⁴ Πρβλ. Pratto, F./ Sidanius, J./ Stallworth, L. M./ Malle, B. F., *Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1994, σελ. 741-763

⁴⁵ Πρβλ. Jost, J. T./Banaji, M. R. *The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness*. *British Journal of Social Psychology*, 1994, σελ. 1-27

⁴⁶ Πρβλ. Espanshade, T. J./ Calhoun, C. A. *An analysis of public opinion toward undocumented migration*. *Population Research and Policy Review*, 1993, 12, 189-224; Muller, T./ Espanshade, T. J., *The fourth wave: California's newest immigrants*. Washington, DC: Urban Institute, 1985, σελ. 123-171

⁴⁷ Πρβλ. Lemish, D., *The whore and the other: Israeli images of female immigrants from the former USSR*. *Gender & Society*, 2001, σελ. 33-349

⁴⁸ Πρβλ. Esses, V. M./ Dovidio, J. F./ Jackson, L. M./ Armstrong, T. L., *The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity*. *Journal of Social Issues*, 57(3), 2001, 389-412

δική τους πολιτιστική κληρονομιά. Τέτοιες απαιτήσεις μπορεί να οδηγήσουν σε αυξημένη πολιτισμική σύγχυση και απομόνωση, καθώς άτομα και ομάδες μεταναστών/προσφύγων προσπαθούν να διατηρήσουν την αίσθηση της πολιτιστικής τους ταυτότητας, ενώ προσπαθούν να συνδεθούν με την κοινότητα υποδοχής και να δημιουργήσουν ένα σπίτι για τους ίδιους και τα παιδιά τους.

Η ξеноφοβική προκατάληψη μπορεί να προκαλέσει παρενέργειες στα άτομα που τη βιώνουν. Μελέτες σχετικά με τις φυλετικές μειονότητες στις Ηνωμένες Πολιτείες έχουν δείξει ότι οι εμπειρίες τόσο κραυγαλέου όσο και συγκαλυμμένου ρατσισμού έχουν πελώριο κόστος για όσους είναι στόχοι του.⁴⁹

Είναι χρήσιμο να γίνουν και άλλες μελέτες με σκοπό τη διερεύνηση του ρόλου της ξеноφοβίας στην ευημερία τόσο των μεταναστών / προσφύγων, όσο και κοινωνιών υποδοχής εξετάζοντας και τις αντιλήψεις των μεταναστών/ προσφύγων, για την εχθρότητα προς αυτούς. Επιπλέον, πρέπει να δοθεί προσοχή στις συνέπειες της καταπίεσης σε ειδικές υποκατηγορίες, όπως τα άτομα με πολύ διαφορετικά φαινοτυπικά ή/και πολιτιστικά χαρακτηριστικά, οι ομοφυλόφιλοι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

Η κοινωνική προκατάληψη της ξеноφοβίας όμως δεν εκφράζεται μόνο μέσω της μετανάστευσης και εκτός από μια νοοτροπία ή ένα συναίσθημα και πολύ περισσότερο από μια ευρύτερη πρακτική, θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε και σαν μια υφέρπουσα μισαλλοδοξία, μια αδήλωτη και λανθάνουσα συμπεριφορά με στοιχεία φθόνου, μίσους και απόρριψης της ύπαρξης του «άλλου», του «ξένου», που διαμέσου του φόβου εκφράζεται ως συντήρηση από τη μια των αξιών της μιας πλευράς, έναντι της άλλης, της οποίας δεν επιτρέπεται να προβάλλει τις δικές της, τις «ξένες» αξίες, όποιες και να είναι αυτές.

Η ξеноφοβία υπάρχει όσο υπάρχει το ανθρώπινο γένος στη γη και εκτός από το αίσθημα φόβου ή και εχθρότητας απέναντι στο ξένο σε μας πρόσωπο, συνδέεται και με ότι καινούριο μπορεί να διαθέτει κάποιος που είναι για τον καθένα μας ξένος (π.χ. πρότυπα, ιδέες, αξίες, κλπ).

Καθετί ξένο, είναι για τον καθένα μας ανεξερεύνητο, άγνωστο αλλά συγχρόνως και παράδοξο ή διαφορετικό και δημιουργεί την εντύπωση ότι θα γίνει και επικίνδυνο για μας. Προφανώς η μετανάστευση ενισχύει το φόβο για τον «ξένο», όμως η κοινωνική αυτή προκατάληψη εκτός από το φόβο μας, συνδέεται με την γενικότερη προδιάθεσή μας να υποτιμούμε τον άλλον, που

⁴⁹ Πρβλ. Sue, D. W., & Sue, D., *Counseling the culturally different: Theory and practice*. New York: John Wiley, 1999, σελ.198-201

είναι διαφορετικός από εμάς και τον οποίο αδυνατούμε να κατανοήσουμε , περιορίζοντάς τον ή και αποκλείοντάς τον.

Η ξενοφοβία είναι ιδιαίτερα ορατή σε ανορθολογικές πολιτικο-οικονομικές περιόδους και συνθήκες, ωστόσο το κύριο συστατικό της δεν είναι ο ανταγωνισμός με την άλλη (ξένη) ομάδα, αλλά ο φόβος για την παρουσία της, που άλλοτε εκδηλώνεται και άλλοτε όχι, με τη δυσaréσκεια και τη γενική ενόχληση και δυσφορία που προκαλεί η ύπαρξη και μόνο του «ξένου».

Ο άνθρωπος συχνά αντιλαμβάνεται και συγχρόνως απορρίπτει ως ένα είδος απειλής οτιδήποτε το φαντάζεται ως ξένο ή διαφορετικό. Με βάση αυτή την ερμηνεία, η ξενοφοβία όπως και οι κοινωνικές προκαταλήψεις του ρατσισμού, αλλά και ιδιαίτερα ο αντισημιτισμός, μπορούν να κατευθύνουν τον ξενοφοβικό στη στοχοποίηση ανθρώπων που εκλαμβάνει ως υποδεέστερους, διαφορετικούς και συγχρόνως η ανασφάλειά του ενισχύεται από την ετερότητα του ξένου προς αυτόν (π.χ. θρησκεία, γλώσσα, ήθη-έθιμα κλπ.). Η σε λανθάνουσα κατάσταση προκατάληψη για τον ξένο, εγκυμονεί τον κίνδυνο να μεταμορφωθεί σε έκδηλη πράξη βίας κάθε είδους, όπου ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός βρίσκουν γόνιμο έδαφος για να παρουσιαστούν.

Κεφάλαιο 2 . Έθνος –Εθνικισμός

Μια άλλη σημαντική κοινωνική προκατάληψη είναι ο εθνικισμός, που συνδέεται με τη θεμελίωση του έθνους -κράτους. Στον πυρήνα της ιδεολογίας της έχει την κυριαρχία της ομοιογενούς εθνικής ομάδας, σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή την οποία αναγνωρίζει ως κοινή της πατρίδα, καταστρώντας την πολλές φορές εχθρική για κάθε άλλη εθνική ομάδα.

Ο εθνικισμός αποτελεί ένα διαρκές πεδίο ιδεολογικό και επιστημονικό στη νεωτερική εποχή. Η πολυπλοκότητά του, οι παραλλαγές του και η σύνδεσή του με άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις, απασχολούν την ανθρωπότητα από την εμφάνισή του στα χρόνια του Διαφωτισμού (Γαλλική Επανάσταση του 1789) ως και τις μέρες μας. Προφανώς η σύλληψη της έννοιας του έθνους με τη νεωτερική εκδοχή δεν υπήρχε, αλλά και ο ίδιος ο εθνικισμός είναι απότοκος της Γαλλικής (αστικής) Επανάστασης του 1789 και της εμφάνισης και οργάνωσης της αγγλικής βιομηχανικής κοινωνίας, όπως αυτή προέκυψε με τις ανάγκες της μεταποίησης και παραγωγής που κινητοποίησε η αγορά του Νέου Κόσμου.

Ο 19^{ος} αιώνας εκτός από τη δημιουργία του έθνους – κράτους που προηγήθηκε σε πολλές περιοχές, είχε στο επίκεντρο της πολιτικής του τον εθνικισμό, για την οργάνωση ενός κοινού φορέα των κοινοτήτων, π.χ. της Ιταλίας ή της Γερμανίας που είχαν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Ο 20^{ος} αιώνας, που είναι και ο αιώνας των δύο παγκοσμίων πολέμων, έδωσε μια άλλη μορφή στον εθνικισμό έως και τις μέρες μας, καθώς μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφανίζονται πολλά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα (π.χ. στη Λατινική Αμερική και στην Αφρική), που το κίνητρό τους είναι η ανεξαρτησία και όχι η προβολή και η αξίωση μιας εθνικιστικής προοπτικής.

Πριν την εμφάνιση του εθνικισμού, πρέπει κανείς να ορίσει τι είναι «έθνος» και τότε αυτό εμφανίζεται. Το έθνος λοιπόν, δεν προϋπάρχει του εθνικισμού της νεωτερικής εποχής. Ο ορισμός του έθνους πριν τη Γαλλική Επανάσταση θα μπορούσε να «αποτελεί μια ανθρώπινη κοινότητα, εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη».⁵⁰

Επίσης το έθνος δεν φαντάζεται ότι υπάρχει εντός της ανθρώπινης ολότητας, γι' αυτό και αρνείται την ύπαρξη της γενικής ταυτότητας του ανθρωπίνου γένους. Αναφέρεται στον εαυτό του και η σύλληψη της ύπαρξής του γίνεται φαντασιακά με την επίκληση της κυριαρχίας του,

⁵⁰ Anderson, Beneditgt, *Φαντασιακές Κοινότητες, Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, μετάφραση: Ποθητή Χαντζαρούλα, Αθήνα, 1997, σελ. 26

γιατί «γεννήθηκε σε μια εποχή κατά την οποία ο Διαφωτισμός και η Επανάσταση κατέστρεψαν τη νομιμότητα της κυριαρχικά οργανωμένης ελέω Θεού μοναρχίας».⁵¹

Μέσω του έθνους ενισχύθηκε το κράτος, γιατί εκτός των άλλων είναι το κράτος αυτό που θα ρυθμίσει αλλά και συγχρόνως θα εγγυηθεί την ύπαρξη του έθνους και την ελευθερία του. Ο εθνικισμός ως θεωρία και πολύ περισσότερο ως προκατάληψη, όπως μετεξελίχθηκε, είναι προϊόν της νεωτερικότητας. Υφίσταται ως η ιδεολογία εκείνη που το έθνος υπερέχει έχοντας την αντίληψη πως μέσα από την ενιαία κρατική οντότητα που συνθέτει, μπορεί και να παραβλέπει ακόμα και να ανταγωνίζεται αντίστοιχες οντότητες. Οι πόλεμοι, ο ιμπεριαλισμός, η αποικιοκρατία ήταν και είναι μερικές από τις συνέπειες του εθνικισμού σε συνάρτηση με τις κοινωνικές- οικονομικές- πολιτισμικές συνθήκες, που εμφανίζονται σε κάθε εποχή και σε κάθε γεωγραφική επικράτεια.

Η ιδεολογία του εθνικισμού, για να προβάλλει και να δώσει στο μέλλον αυτό που αξιώνει διαμέσου του έθνους και έναντι άλλων εθνών, κατασκευάζει πολλές φορές ένα παρελθόν δίνοντάς του μια ψευδή και εικονική πραγματικότητα στο παρόν που διασχίζει. Ο ιδεολογικός μανδύας του εθνικισμού τον καθιστά ως ένα σύστημα αξιών και ιδεών, συνυφασμένο με το ιστορικό – κοινωνικό περιβάλλον, που εμφανίζεται, ριζώνει, αλλά και ανθίζει.⁵²

2.1 Οι μορφές της κοινωνικής προκατάληψης του Εθνικισμού

Η ιδεολογία του εθνικισμού, παρουσιάζει πολλές εκφάνσεις και διαφοροποιήσεις. Μια από τις μορφές του είναι ο «πολιτισμικός» ή αλλιώς «παραδοσιακός εθνικισμός»,⁵³ που θεωρεί ότι η γλώσσα καθιστά μια κοινωνία έθνος.⁵⁴ Υποστηρίζει, ότι τα μέλη που συγκροτούν ένα έθνος, ανεξάρτητα από την καταγωγή και προέλευσή τους, μπορούν να συνυπάρχουν ως έθνος, όπως π.χ. οι ΗΠΑ.

Σε οποιαδήποτε όμως μορφή και να αναφερθούμε, ο εθνικισμός δεν στερείται τον βασικό του δομικό πυρήνα, που τον καθιστά στην πράξη μια επικίνδυνη προκατάληψη. Αυτό συμβαίνει, γιατί ο εθνικισμός που στηρίζεται στην έννοια του έθνους, με την οποία ταξινομούνται σε ομάδες οι άνθρωποι με ορισμένα κριτήρια όπως η κοινή γλώσσα, τα κοινά ιστορικά βιώματα,

⁵¹ Ο.π., σελ. 26

⁵² Πρβλ. Πρβλ. Λέκκας, Παντελής, *Η εθνικιστική ιδεολογία: πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2011, 4^η έκδοση, σελ. 15

⁵³ Πρβλ. Θεοδωρίδης, Πέτρος, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας: έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, Εκδ. Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 66

⁵⁴ Πρβλ. Θεοδωρίδης, Πέτρος, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας: έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, Εκδ. Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 67

πολλές φορές και η θρησκεία, συνιστά έναν μονοδιάστατο μύθο, αφού η εθνικότητα του καθενός δεν μπορεί να καθοριστεί με βάση οποιαδήποτε απόφαση. Για παράδειγμα σύμφωνα με τον Eric J. Hobsbawm (1917-2012), «ορισμένοι άνθρωποι μπορεί να γνωρίζουν τους εαυτούς τους ως Εβραίους, ακόμη και όταν δεν έχουν ούτε κοινή θρησκεία, γλώσσα, κουλτούρα, παράδοση, ούτε ιστορικό υπόβαθρο, ούτε πρότυπα ομάδας αίματος, ούτε καν συγκεκριμένη διάθεση προς το Εβραϊκό Κράτος».⁵⁵

Ο εθνικισμός είναι μια φαντασική κατασκευή, ένας ψευδομεταφυσικός όρος. Ο εθνικισμός επιδιώκει πολλές φορές να κατηγοριοποιεί το ανθρώπινο γένος, να διακρίνει και να προβάλλει υπερεκτικές ιδέες που αντλούν δήθεν την καταγωγή τους από ένα αόριστο παρελθόν, οπότε ως θεωρία καταλήγει σε προκατάληψη. Η επιδίωξη κατασκευής "κατηγοριών" ανθρώπων μέσω της απονομής συγκεκριμένης και αυθαίρετης συχνά ταυτότητας συνιστά μια προκατάληψη και προειλημμένη επιλογή, που οδήγησε σε τραγικά αδιέξοδα την ανθρωπότητα.

Δεν είναι μόνο ο ρατσισμός, που εκφράζεται μέσω του εθνικισμού και αποτέλεσε το εργαλείο του στην εποχή της νεωτερικότητας μέχρι και σήμερα. Και αυτό γιατί και ο ρατσισμός έχει στη ρητορική του τα ίδια όπλα που ανέπτυξε ο εθνικισμός. Επικαλούμενοι και οι δύο την ύπαρξη της φυλής, αλλά και του φαντασικού εκείνου, πάνω στο οποίο αναδείχτηκε ο εθνικισμός, εναρμονίζονται, διασταυρώνονται και λειτουργούν από κοινού, στοχεύοντας σε ένα κοινό αποτέλεσμα: την επικράτηση της συγκεκριμένης ομάδας εις βάρος κάποιων άλλων.

Όταν νιώθουμε πολίτες, επειδή ο εθνικισμός στο αφήγημα του έδωσε την εικόνα μιας ψευδούς και δήθεν ανώτερης πολιτισμικής ταυτότητας έναντι κάποιων άλλων, δήθεν "υποδεέστερων", τότε αυτό από μόνο του συνιστά προκατάληψη. Ο διαχωρισμός, η διάκριση για την ετερότητα, μέσω μιας προκαθορισμένης «εθνικής ταυτότητας» που εργαλειοποίησε ο εθνικισμός, καθώς και οι γλωσσικές και άλλες ομοιότητες που έχουν τα μέλη μιας ομάδας λειτούργησαν ως καύσιμη ύλη για την υιοθέτηση συμπεριφορών ενάντια στην ανθρωπότητα με το πρόσχημα (προκατάληψη) ότι οι άλλοι δεν ανήκουν στην ομοιογένεια που εξαγγέλλει ο εθνικισμός.

Η πρόσφατη ιστορία απέδειξε ότι ο εθνικισμός που επικαλείται το κοινό παρελθόν και μέσω της τέχνης πολλές φορές προβάλλει μύθους, δοξασίες καλλιεργώντας το συναίσθημα μιας αφηρημένης ονειροπόλησης, έδωσε τα επιχειρήματα στη Γερμανία του Μεσοπολέμου να μετασχηματίσει αυτή την εθνικιστική ρητορική, αλλά και προκατάληψη, σε Ναζισμό.

⁵⁵Hobsbawm, E.J., *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα*, μτφρ. Χρυσ. Νάντρις, Αθήνα, 1994

Συνεπώς, η φαντασιακή σύλληψη του έθνους, που οδήγησε στον εθνικισμό, εμφανίστηκε ιστορικά όταν: α) η αντίληψη για τη γλώσσα και τη γραφή εξασφάλιζε μια προνομιακή πρόσβαση στην οντολογική αλήθεια, β) η πίστη ότι η κοινωνία ήταν οργανωμένη, με φυσικό τρόπο κατά τον οποίο οι ηγεμόνες έχουν θεϊκή δύναμη έναντι των υπηκόων τους και γ) η σύλληψη της έννοιας της χρονικότητας σύμφωνα με την οποία ιστορία και κοσμολογία ήταν συνδεδεμένες, άρα η καταγωγή του κόσμου, αλλά και του ανθρώπου, είναι ταυτόσημες.⁵⁶

2.2 Εθνικισμός, Ρατσισμός και Αντισημιτισμός

Ο εθνικισμός ως κοινωνική προκατάληψη εμφανίστηκε σε συγκεκριμένες ιστορικές - κοινωνικές -πολιτικές συνθήκες της νεωτερικότητας, με τις μορφές, τις παραλλαγές του και βέβαια εξακολουθεί να υφίσταται. Μπορεί ο ρατσισμός να χρησίμευσε διαχρονικά σαν όπλο του εθνικισμού και να κορυφώθηκε με την εμφάνιση του Φασισμού και ειδικά της πιο ακραίας μορφής του, του Ναζισμού, ωστόσο προηγείται χρονικά ως προκατάληψη και φυσικά δεν αντλεί την ύπαρξή του μέσα από την επινόηση που αξιοποίησε κυρίως τη γλώσσα στην φαντασιακή κοινότητα.

Η διαφορά του εθνικισμού με τον ρατσισμό έγκειται στο ότι ο μεν «...εθνικισμός σκέφτεται με όρους ιστορικών πεπρωμένων, ενώ ο ρατσισμός ονειρεύεται αιώνιες μολύνσεις που μεταφέρονται από τις απαρχές του χρόνου μέσω μιας ατέρμονης ακολουθίας απεχθών συνουσιών, έξω από την ιστορία».⁵⁷

Ακόμη σε κάποιες περιπτώσεις και με βάση τη διακύμανση των κοινωνικών-οικονομικών κυρίως συνθηκών, ο εθνικισμός ανέπτυξε μια συγκρουσιακή στάση απέναντι στον ρατσισμό, μια στάση με χαρακτηριστικά διαίρεσης και αντιπαλότητας. Για παράδειγμα στις αποικίες, που ήταν συνδεδεμένες με τη μητρόπολη (έθνος), ο εθνικισμός και ο ρατσισμός συνυπήρξαν μέσα από ένα δίπολο σύγκρουσης, όπου από τη μια η προκατάληψη του ρατσισμού εξωτερικεύεται, εκπροσωπώντας την «τάξη» (αριστοκρατία – ανωτερότητα, κλπ.) και από την άλλη η προκατάληψη του εθνικισμού εξωτερικεύει την ιδεολογία, εκείνη που πηγάζει από την αναγκαία πεποίθηση υπεράσπισης του φαντασιακού, που ήδη είχε μετατραπεί σε «έθνος».

Πολλοί θεωρούν την προκατάληψη και τις διακρίσεις σε βάρος αλλοδαπών στην Ευρώπη πιο πολύ σαν ρατσισμό παρά σαν εθνικισμό ή ξενοφοβία, αν και εκείνοι που αποτελούν

⁵⁶ Anderson, Beneditgt, *Φαντασιακές Κοινότητες, Στοχασμοί για τις Απαρχές και τη Διάδοση του Εθνικισμού*, μετφρ. Ποθητή Χαντζαρούλα, Αθήνα, 1997, σελ.68

⁵⁷ Ο.π., σελ.223

αντικείμενο ρατσισμού θεωρούνται ξένοι και όχι «αληθινοί» Ευρωπαίοι. Τέτοια ρατσιστικά αισθήματα, ιδιαίτερα κατά των λαών των πρώην αποικιών, έχουν τις ρίζες τους σε μια μακρά ιστορία που προηγείται της πρόσφατης μετανάστευσης. Οι ιδέες για την κατωτερότητα των Ασιατών, των Αφρικανών, των Αράβων, και των αυτόχθονων πληθυσμών της Αμερικής και της Ωκεανίας, έχουν τις ρίζες τους στην εποχή του αποικισμού και της εξερεύνησης αυτών των περιοχών από Ευρωπαίους. Οι Ευρωπαίοι ανέπτυξαν φυλετικές αντιλήψεις για τις διαφορές ανάμεσα σε αυτούς και σε εκείνους που συναντούσαν. Πράγματι, διαμόρφωσαν τις δικές τους τοπικές ταυτότητες ως Ευρωπαίοι σε αντίθεση με τους «ιθαγενείς», που βρήκαν πέρα από την Ευρώπη. Ενώ οι Ευρωπαίοι αυτοπροσδιορίζονταν ως χριστιανοί, λογικοί και «πολιτισμένοι», όρισαν τους μη ευρωπαϊκούς λαούς, συχνά μη χριστιανικούς, ως παράλογους και βάρβαρους. Μια τέτοια κοινωνική κατασκευή ήταν ένα χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού αποικισμού και ιμπεριαλισμού. Επιπλέον, αυτή η κατασκευή επιβεβαιώθηκε και νομιμοποιήθηκε από μια δήθεν επιστήμη της φυλής στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, που παρουσίασε ψευδώς ότι υπάρχουν φυλές υποδεέστερες.

Καθώς οι αποικίες των Ευρωπαίων στην Αφρική και την Ασία κέρδισαν την ανεξαρτησία τους κυρίως κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (ΒΠΠ), αυξήθηκε σημαντικά η μετανάστευση προς τις πρώην αποικιακές χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Ολλανδία, Ισπανία). Ορισμένα μάλιστα κράτη-έθνη, όπως η Πορτογαλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ολλανδία, επιχείρησαν να ανακαλέσουν την ιθαγένεια των πρώην υπηκόων των αποικιών τους μετά την ανεξαρτησία των αντίστοιχων κρατών, καθιστώντας τους έτσι ξένους υπηκόους, όταν αυτοί προσπάθησαν να μεταναστεύσουν στη «μητρόπολη».⁵⁸ Υπό την πίεση όμως άλλων γεγονότων, όταν κινδύνευε η βιωσιμότητα της εξουσίας, οι δύο αυτές κοινωνικές προκαταλήψεις, συλλειτούργησαν, στοχεύοντας από κοινού στις επιδιώξεις τους, παραμερίζοντας αυτό το δίπολο της αλληλοσύγκρουσης.

Όταν ο εθνικισμός και ο ρατσισμός συνυπήρξαν στην κοινωνία, τότε από τη σχέση αυτή προέκυψαν πολιτικά φαινόμενα και ολοκληρωτικά καθεστώτα, όπως ο εθνικοσοσιαλισμός, που στη σύνθεσή του, στη ρητορική του αλλά και στη γενικότερη ιστορική του παρουσία, κυοφόρησε και γέννησε, ένα αποτέλεσμα, με τις γνωστές συνέπειες, στηριζόμενος στη συνύπαρξη και εναρμόνιση αυτών των δύο προκαταλήψεων.

Γνωρίζουμε εξάλλου, ότι αρχικά μπορεί να είδε διστακτικά τον Ναζισμό η παραδοσιακή αριστοκρατία με ρίζες στην Πρωσία, αλλά ο δισταγμός της υποχώρησε όταν

⁵⁸ Πρβλ. Παπαδημητρίου Ζ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ.91

χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία που έδωσε ο Γερμανικός Ρομαντισμός του 19^{ου} αιώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα για την υλοποίηση της πολιτικής του Γ΄ Ράιχ, του φυλετικού μίσους και του αντισημιτισμού, υπήρξε και η χρήση της τέχνης. Για παράδειγμα, οι εθνικιστικές ιδέες του R.W.Wagner(1813-1883), που υπενθυμίζουν μέσω της όπερας, τη δύναμη, την τιμή, την παγανιστική εποχή που ο γερμανικός λαός συνδυάζει την επιβίωσή του μέσα από μια «αριστοκρατική» τιμή, εργαλειοποιήθηκαν από το Γ΄ Ράιχ με τα γνωστά σε όλους μας αποτελέσματα.

Για την εθνικοσοσιαλιστική (ναζιστική) θεωρία, το έθνος υπάρχει γιατί υπηρετείται από την «ανώτερη» γερμανική φυλή, και οι «εχθροί» της φυλής είναι και «εχθροί» του έθνους. Η ναζιστική θεωρία είναι ένα κράμα ρατσισμού και εθνικισμού, μέσα από το οποίο αναδείχθηκε στην πιο δραματική της εκδοχή μια άλλη κοινωνική προκατάληψη, ο αντισημιτισμός, γιατί για την εθνικοσοσιαλιστική θεωρία οι Εβραίοι αποτέλεσαν για τους Ναζί, την κύρια εχθρική φυλή για το γερμανικό έθνος (συντά την αποκαλούσαν αντι-φυλή) αλλά και για όλη την ανθρωπότητα.

Με αυτή τη θεωρία ο Ναζισμός, επικύρωσε με τον πιο τραγικό τρόπο τον αντισημιτισμό, που υπάρχει από την αρχαιότητα και η ερμηνεία του (θα παρουσιαστεί σε επόμενο κεφάλαιο), στηρίζεται στις βασικές αρχές της έννοιας της προκατάληψης, δηλαδή στον ανορθολογισμό, το φαντασιακό και την ταύτιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς με την ιδεολογία.

Ο αντισημιτισμός της Ναζιστικής Γερμανίας, λειτούργησε πάνω στη «διχοτομία Άριος / Εβραίος και αποτελούσε έναν από τους πυλώνες της εθνικιστικής κουλτούρας, επενεργώντας σαν ένας μόνιμος παράγοντας κατασκευής και αρνητικού στιγματισμού της ετερότητας ενάντια στην οποία σφυρηλατούνταν η εθνική ταυτότητα».⁵⁹ Το Γ΄ Ράιχ συνδύασε σε μια ευθεία γραμμή τρεις κοινωνικές προκαταλήψεις με διαφορετική αφετηρία, τον ρατσισμό, τον εθνικισμό και τον αντισημιτισμό. Στην περίπτωση του ναζισμού, ο ρατσισμός (η έννοια της ανωτερότητας της «φυλής»), ο εθνικισμός (το φαντασιακό περί έθνους ιδεολόγημα και έντονα γεμάτο προγονολατρεία) και ο παραδοσιακός αντισημιτισμός (ο προαιώνιος «αποδιοπομπαίος τράγος», ο Εβραίος), συνυπήρξαν και συλλειτούργησαν σε μια ενότητα.

⁵⁹ Traverso, Enzo, *Οι ρίζες της ναζιστικής βίας- Μια ευρωπαϊκή γενεαλογία*, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2013, σελ.174

Κεφάλαιο 3: Ρατσισμός

Ο ρατσισμός είναι μια ευρεία κοινωνική προκατάληψη με ιδεολογικές μεταμορφώσεις που συνδέονται με τις όποιες κοινωνικο-πολιτικές, οικονομικές αλλά και πολιτισμικές συνθήκες. Δεν υπάρχουν παγκοσμίως αποδεκτοί νομικοί ορισμοί του όρου ρατσισμός. Ο ρατσισμός θεωρεί ότι μερικές φυλές είναι εξορισμού ανώτερες από τις άλλες ως προς τη φυσική διάπλαση, τις διανοητικές και τις ψυχικές ικανότητες. Ως εκ τούτου, θεωρεί ότι οι "κατώτερες φυλές" δεν προάγουν τον πολιτισμό, γίνονται εμπόδιο στη ζωή και ανάπτυξη των "ανώτερων φυλών" καταναλώνοντας πρώτες ύλες χρήσιμες για τον πληθυσμό των ανώτερων φυλών και ότι τυχόν επιμειξία μελών διαφόρων φυλών οδηγεί στον εκφυλισμό. Συνεπακόλουθα, θεωρεί ότι η "ανώτερη φυλή" έχει δικαίωμα όχι μόνο να εξοντώσει ή να καθυποτάξει τις "κατώτερες φυλές", αλλά και να χρησιμοποιήσει τα μέλη τους ως είλωτες για την περαιτέρω ανάπτυξη της.

Ο ρατσισμός εκδηλώνεται σε πολλούς τομείς της καθημερινής ζωής, όπως στην απόκτηση αγαθών, στην εκπαίδευση, στην εργασία, στη δικαιοσύνη, στην έκφραση της ταυτότητας του ατόμου, στην αξιοπρεπή διαβίωση. Συνήθως οι πιο ευάλωτοι στόχοι είναι οι μετανάστες/πρόσφυγες, οι γυναίκες, οι έφηβοι και γενικά όσοι βρίσκονται για διάφορους λόγους σε μία σχέση εξάρτησης.

Η πιο ολοκληρωμένη διάταξη για τον ρατσισμό θεωρείται ότι είναι το άρθρο 4 της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (ICERD) των Ηνωμένων Εθνών η οποία ορίζει: «Τα κράτη-μέλη καταδικάζουν κάθε προπαγάνδα και όλες τις οργανώσεις που βασίζονται σε ιδέες ή θεωρίες ανωτερότητας μιας φυλής ή ομάδας ατόμων οποιουδήποτε χρώματος ή εθνικής καταγωγής ή που επιχειρούν να δικαιολογήσουν ή να προωθήσουν το φυλετικό μίσος και τις διακρίσεις οποιασδήποτε μορφής και αναλαμβάνουν να υιοθετήσουν άμεσα και θετικά μέτρα που αποσκοπούν στην εξάλειψη κάθε υποκίνησης πράξεων και τέτοιων διακρίσεων.»

Παρόμοια, η Διαμερικανική Σύμβαση κατά του Ρατσισμού, των Φυλετικών Διακρίσεων και των Συναφών Μορφών Μισαλλοδοξίας, μια πράξη που εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών και τέθηκε σε ισχύ το 2017, ορίζει ως ρατσισμό «κάθε θεωρία, δόγμα, ιδεολογία ή σύνολα ιδεών που υποστηρίζουν μια αιτιώδη σχέση μεταξύ των φαινοτυπικών ή γονοτυπικών χαρακτηριστικών ατόμων ή ομάδων και των πνευματικών,

πολιτισμικών και προσωπικών τους χαρακτηριστικών, συμπεριλαμβανομένης της ψευδούς έννοιας της φυλετικής ανωτερότητας».⁶⁰

Χαρακτηριστικά παραδείγματα που αφορούν την εμφάνιση του ρατσισμού στην ανθρώπινη ιστορία, είναι το σύστημα της κάστας, στην αρχαία Ινδία, η διάκριση των αρχαίων Ελλήνων για τους βάρβαρους, ο θρησκευτικός κυρίως αντιϊουδαϊσμός πριν και κατά το Μεσαίωνα, οι πολιτικές πρακτικές που προέκυψαν από την εποχή της δουλείας των νέγρων στο Νέο Κόσμο, κ.λ.π. Στην εποχή του Διαφωτισμού, είναι εμφανής, η προσπάθεια συγκεκριμένων στοχαστών να αναιρεθεί αυτή η κοινωνική προκατάληψη. Η θεωρητική στόχευση του Διαφωτισμού ήταν η έξοδος από τη δεισιδαιμονία, την προκατάληψη, τον εγκλωβισμό του ατόμου σε αξίες μη ουμανιστικές που ενίσχυε η μεσαιωνική παράδοση και ουσιαστικά από την ανωριμότητα του ανθρώπινου υποκειμένου. Ο Διαφωτισμός, όμως δεν οδήγησε στον περιορισμό του ρατσισμού για πολλούς λόγους, αντίθετα, ενδυνάμωσε την προκατάληψη.

Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα διακηρύττεται στις αποικίες η ευρωπαϊκή υπεροχή έναντι των άλλων πολιτισμών. «Δεν είναι πλέον οι ευρωπαϊκοί πολιτισμοί που μοιάζουν καθυστερημένοι, είναι οι μη ευρωπαϊκές φυλές που φαίνονται κατώτερες».⁶¹ Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, που η αποικιοκρατική κορύφωση είναι εμφανής, η Ευρώπη αισθάνεται ότι το χρέος της στην ανθρωπότητα είναι ο εκπολιτισμός των «μη πολιτισμένων και βαρβάρων». Αυτός ο ρατσισμός που αντίκειται στις ευρωπαϊκές αξίες του Διαφωτισμού, διαλύει κάθε ευρωπαϊκή αλληλεγγύη μέσω των αντιζηλιών για τις αποικίες και τις αγορές.⁶²

Η αντίφαση για τη μη εξάλειψη του ρατσισμού από την εποχή του Διαφωτισμού και μετά, δεν οφείλεται στη σύγκρουση ανάμεσα στον ορθό λόγο από τη μια και στον εργαλειακό λόγο (ο Διαφωτισμός δεν προσέλαβε χαρακτήρα δογματικό για να αντιμετωπίσει «τον δογματισμό της Εκκλησίας και της Απολυταρχίας»), αλλά για το ότι και ο Διαφωτισμός είχε φανατική μορφή.⁶³ Επικράτησε ο εργαλειακός λόγος έναντι του ορθού λόγου και η θεώρηση του λευκού ανθρώπου, ως ο ανώτερος και υπέρτερος πολιτιστικός φορέας. Στην πραγματικότητα η κυρίαρχη ιδεολογία της αστικής τάξης μέσα από το ρατσισμό επέδειξε τη βούλησή της για κυριαρχία όχι τόσο στη φυλή, όσο σε εκείνους από τους οποίους θέλει να αντλήσει συμφέροντα. Η φθορά που υπέστη ο ορθός λόγος για να υποταχτεί στη λογική εξυπηρέτησης των οικονομικών αλλά και των εξουσιαστικών συμφερόντων, οδήγησε και στον ρατσισμό,

⁶⁰ http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-68_racism.asp εξόρυξη 1/5/2023

⁶¹ Morin, Edgar, *Να ξανασκεφτούμε την Ευρώπη*, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1991, σελ. 79

⁶² Ο.π σελ. 80

⁶³ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 240

αυτής της περιόδου και, ειδικά, του ρατσισμού εκείνου, που εμφανίζεται σε ευρωπαϊκό έδαφος στην ίδια χρονική συγκυρία με τον Διαφωτισμό.⁶⁴

Ο ρατσισμός εμφανίστηκε ως επιστημονικοφανής θεωρία κυρίως από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ο όρος βιολογικός φυλετισμός αναφέρεται σε θεωρίες που υποστηρίζουν τη φυλετική ανισότητα με βιολογικά επιχειρήματα. Συνδέθηκε με τον κοινωνικό δαρβινισμό (την άκριτη μεταφορά της βιολογικής θεωρίας της εξέλιξης του Δαρβίνου στην κοινωνία), σύμφωνα με τον οποίο η Αρία φυλή υπερέχει σωματικά και πνευματικά. Θεμελιωτής του σύγχρονου φυλετικού ντετερμινισμού θεωρείται από πολλούς ο Γάλλος κοινωνιολόγος Gobineau (1816-1882), με το βιβλίο του «Μελέτη για την Ανισότητα των Ανθρώπινων Φυλών», που έδωσε στον Δυτικό Κόσμο το άλλοθι για τα αποικιοκρατικά και ιμπεριαλιστικά του σχέδια. Η φυλετική θεωρία έφτασε στο αποκορύφωμά της και νομιμοποιήθηκε επί ναζισμού.⁶⁵

Ο ρατσισμός αξιοποίησε επιλεκτικά ορισμένες επιστημονικές θεωρίες. Για παράδειγμα, ο νομικός και ανθρωπολόγος Madison Grant (1865-1937) κάνοντας χρήση στατιστικών και ιστορικών δεδομένων ήδη το 1912 κατά την πρώτη έκδοση του βιβλίου «*Το πέρασμα της μεγάλης φυλής*», υποστήριζε την ανωτερότητα του Βόρειου κλάδου της Καυκάσιας φυλής, λόγω του γενετικού υλικού των μελών του, υποβιβάζοντας τη σημασία του περιβάλλοντος και προειδοποιούσε για τους κινδύνους από την ανάμειξή του με αυτό άλλων φυλών. Σημειώνεται ότι η ανακάλυψη της δομής και της βιολογικής σημασίας του μορίου του DNA έγινε μετά από τέσσερις δεκαετίες.

Παρά την υποχώρηση της βιολογικής φύσης του ρατσισμού μετά το τέλος του ΒΠΠ, το 1994 ο ψυχολόγος Ρίτσαρντ Χέρνσταϊν και ο πολιτικός επιστήμονας Τσάρλς Μάρρεϋ επανέφεραν με το βιβλίο τους «*Η κανονική κατανομή: ευφυΐα και κοινωνική δομή στην Αμερικανική ζωή*» τον ισχυρισμό ότι υπάρχει στις ΗΠΑ συσχετισμός μεταξύ φυλής και δείκτη νοημοσύνης (IQ). Μεταξύ άλλων οι εν λόγω ερευνητές βρήκαν στην έντονα αμφισβητούμενη μελέτη τους, που δεν υποβλήθηκε σε κάποιο επιστημονικό περιοδικό με σύστημα κριτών, ότι ακόμα και αν ληφθούν υπόψη οι κοινωνικο-οικονομικές διαφορές, οι Αφροαμερικανοί είχαν κατά μέσο όρο κατά τις «δοκιμασίες νοημοσύνης» ως προς την οικονομική και κοινωνική τους επιτυχία στη χώρα τους μικρότερες επιδόσεις από ότι τα μέλη της λευκής φυλής. Για παράδειγμα, η εν λόγω μελέτη έχει επικριθεί από πολλούς άλλους επιστήμονες για τη χρήση «δοκιμασιών»

⁶⁴ Άρθρο του Ζήση Παπαδημητρίου, Ρατσισμός και Ευρωπαϊκός πολιτισμός, *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης* 10, Νοέμβριος 1997, σελ. 143-157

⁶⁵ Πρβλ. Shipman, Pat, *Η εξέλιξη του ρατσισμού. Οι ανθρώπινες διαφορές και η χρήση και κατάχρηση της επιστήμης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 1998 (αρχική έκδοση στα Αγγλικά 1994), σελ.81-83

σχεδιασμένων από την οπτική γωνία των λευκών της μεσαίας τάξης των ΗΠΑ με συνέπεια, να ευνοούν παιδιά που είναι γόνοι αυτής της κατηγορίας, ενώ, αντίθετα, οδηγούν σε χαμηλή επίδοση παιδιά άλλων πληθυσμιακών ομάδων.

Σήμερα υποστηρίζεται από πολλούς επιστήμονες ότι η νοημοσύνη ενός ανθρώπου δεν κατανέμεται ανάλογα με τη φυλή, αλλά προκύπτει από τον συνδυασμό γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων και επηρεάζεται έντονα από το μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο των οικογενειών.

3.1 Η σχέση του ρατσισμού με άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις

Η κοινωνική προκατάληψη του ρατσισμού συνδέεται με το μίσος κυρίως για ανθρώπους που αντλείται από τη διαφορετικότητά τους στην καταγωγή, στο χρώμα του δέρματος ακόμη και από την επαγγελματική τους ιδιότητα, και είναι συνήθως πιο βίαιη από την ξενοφοβία. Ο ρατσισμός εμφάνισε διαχρονικά διάφορες μορφές, βρίσκεται σε όλους μας και μεταμορφώνεται σε δράση, οποιαδήποτε στιγμή που δεν τον ελέγχουμε.

Ο ρατσισμός είναι μια έκδηλη προκατάληψη που διαχωρίζει τους ανθρώπους. Μπορεί να είναι φυλετικός, θρησκευτικός ακόμη και κοινωνικός-οικονομικός. Προσβάλλει μονομερώς την ετερότητα διαμέσου της έννοιας της φυλής, την απόπειρα να συσχετιστεί ο άνθρωπος, με μια υπεροχή που του προσδίδει το χρώμα του δέρματός του, ακόμη και της θρησκείας. Ο κοινωνικός και οικονομικός ρατσισμός αποκλείει θεσμικά ομάδες ανθρώπων και επιτρέπει να είναι οικονομικά υποχείρια διαμέσου οικονομικής εκμετάλλευσης, πολλές φορές σε συνδυασμό με άσκηση κάθε μορφής βίας σε βάρος τους. Επιπλέον, ο ρατσισμός δεν περιορίζεται στον ανθρώπινο φόβο σε καθετί το ξένο, κάτι που ορίστηκε ως ξενοφοβία αλλά εκφράζεται και με φανερή βία.

Ο αντισημιτισμός είναι μια πολύπλοκη και ιδιαίτερη κοινωνική προκατάληψη που συνδέεται άμεσα με τον ρατσισμό. Ο J.P.Sartre, αναφέρεται στον αντισημιτισμό, κατατάσσοντάς τον σε μια μορφή ρατσισμού, λέγοντας ότι είναι μια «δικλείδα ασφαλείας για τις τάξεις των κατεχόντων, που τον ενισχύουν και αντικαθιστούν έτσι ένα επικίνδυνο μίσος ενάντια στο κατεστημένο με ένα ανώδυνο μίσος των πολλών, εναντίον συγκεκριμένων προσώπων».⁶⁶ Εξάλλου, οι κύριες μορφές του αντισημιτισμού ακολουθούν το παραπάνω σχήμα του ρατσισμού, όσον αφορά τις μορφές του: θρησκευτικός, κοινωνικός-πολιτικός και οικονομικός.

⁶⁶ Sartre, J.P., *Στοχασμοί για το εβραϊκό ζήτημα*, μτφρ. Αθ. Σαμαρτζής, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2006,σελ. 48

Πάνω σε αυτή τη βάση, θεμελιώθηκε και ο εθνικοσοσιαλισμός ως ιδεολογία, υποστηρίζοντας την υπεροχή της Αρίας φυλής (φυλετικός ρατσισμός), τον αποκλεισμό των μη Άριων από την αρχή της ισότητας στις ευκαιρίες (οικονομικός-κοινωνικός ρατσισμός) και τέλος την απομάκρυνση κάθε αντίπαλης πολιτικής φωνής, ακόμη και στο ίδιο το N.S.D.A.P (πολιτικός ρατσισμός). Ο Ναζισμός που σχεδίασε με επιστημονικό τρόπο και λειτούργησε με κεντρική οργάνωση τα στρατόπεδα εξοντωτικής εργασίας και θανάτου ήταν ένα προϊόν της εξέλιξης του ακραίου ρατσισμού. Οι ρίζες του εντοπίζονται κυρίως στις φυλετικές ιδέες του Gobineau (1816-1882), που ως υποστηρικτής της ανωτερότητας της λευκής φυλής, αντιμάχεται τις επιμιξίες και τη βιολογική αλλοίωση της καθαρότητάς της.⁶⁷

Ο Ναζισμός ήταν ο πρώτος που στον ιδεολογικό του πυρήνα θεσμοθέτησε και εφάρμοσε έναν καθεστωτικό κρατικό ρατσισμό σε βάρος των μη Άριων. Ο Ναζισμός διαφοροποιείται από τον εθνικισμό, που ευαγγελίζεται μια εθνική ομοιογένεια, γιατί απαιτεί για την επιβίωση του Γερμανικού έθνους και την εξόντωση των «υπανθρώπων» και των φυλετικά «κατώτερων».

Η προκατάληψη του ρατσιστή έγκειται στο ότι ο ίδιος έχει μια γνώμη εκ των προτέρων για το ποιος είναι «φίλος» ή «εχθρός» και σύμφωνα με αυτή την προκατάληψη, οι θέσεις του είναι ένα ζήτημα «πίστης» και όχι «γνώσης».⁶⁸ Ο ρατσιστής παραβλέποντας σκόπιμα τα περιγραφικά και φυσικά κριτήρια της «ράτσας», πιστεύει ότι τα διανοητικά και ηθικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων είναι «ομοιογενή», αλλά και το άμεσο «αποτέλεσμα» ενός συνόλου κληρονομικών, βιολογικών και φυσικών χαρακτήρων. Αντιδιαστέλλεται διαχρονικά από τον ξενοφοβικό και τον εθνικιστή, γιατί δεν περιορίζεται στο να αναγνωρίζει την ύπαρξη του άλλου και να μην τον θέλει να ζει στον τόπο του, αλλά οι προσπάθειές συγκλίνουν στο να τον εξαφανίσει βιολογικά. Στα μέσα που χρησιμοποιεί, δεν αρκούν οι επιθέσεις, ο περιορισμός και η αφαίρεση των δικαιωμάτων του άλλου. Τα γκέτο (ghetto) που παραπέμπουν στο θρησκευτικό αντιουδαισμό της εποχής δεν του είναι αρκετά. Τα πογκρόμ, η γενοκτονία, η μαζική θανάτωση αλλά και το Ολοκαύτωμα, που κορυφώθηκε επί ναζισμού για να εφαρμοστούν οι αντισημιτικές εξαγγελίες του Γ' Ράιχ, είναι τα μέσα που χρησιμοποιεί ο αντισημίτης ρατσιστής για τους σκοπούς του. Για αυτόν ο κάθε Εβραίος είναι μέλος μιας «είδος αρνητικής ράτσας (αντιράτσας), της οποίας η καταπίεση (και τελικά η εξόντωσή της), απαιτείται για την ομογενοποίηση του έθνους του και την εξύψωση της δικιάς του «ράτσας».⁶⁹

⁶⁷ Παπαδημητρίου, Ζ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο φυλετικό μίσος*, ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική μελέτη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000, σελ.135

⁶⁸ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 234-235

⁶⁹ Ο.π., σελ. 244-245

Τέλος, στο δίπολο ρατσισμός - αντισημιτισμός, πρέπει να διασαφηνιστούν τα όριά του, που πολλές φορές είναι δυσδιάκριτα, γιατί «τόσο ο ρατσισμός όσο και ο αντισημιτισμός βασίζονται στη διπλή ανορθολογική πίστη: στην κληρονομικότητα των χαρακτήρων της ράτσας και στην οντολογική σχέση ανάμεσα σε φυσικά και πνευματικά χαρακτηριστικά».⁷⁰

Από τη μια μεριά ο ρατσισμός εμπεριέχει στις αξιώσεις του και στα κίνητρά του, να εγκαθιδρύσει μια αιώνια, φυσική κυριαρχία, αλλά και μια ταξινόμηση των ανθρώπων με βάση διαφορετικά φαινοτυπικά χαρακτηριστικά. Από την άλλη μεριά, όμως, ο αντισημιτισμός πρωτοτύπησε στην ικανότητα, που διέθετε και μέσω της οποίας, όλα τα κοινωνικά στρώματα, ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις, εξωτερίκευσαν τον φθόνο τους συλλογικά και ανορθολογικά για τους Εβραίους.

Οι κοινωνικά δομημένες έννοιες της φυλής περιλαμβάνουν τον διαχωρισμό των ανθρώπων σε ξεχωριστές ομάδες με βάση κυρίως το χρώμα του δέρματός τους καθώς και παράγοντες όπως οι κοσμοθεωρίες, οι πολιτισμικές αξίες, οι στάσεις, τα έθιμα και τα προϊόντα τους.⁷¹ Οι μειονότητες στις Ηνωμένες Πολιτείες συχνά γίνονται αντιληπτές ως ξένες ειδικά στην περίπτωση ατόμων ασιατικής, αφρικανικής και λατινικής καταγωγής. Με τη μετεγκατάσταση στις δυτικές χώρες, οι μετανάστες/πρόσφυγες που είναι συχνά μειονότητες εισέρχονται στη στρωματοποιημένη κοινωνική τάξη που υποβιβάζει τους ανθρώπους που φαίνονται μη Λευκοί σε υποδεέστερη θέση. Από την άλλη πλευρά, οι μετανάστες/πρόσφυγες από την Ευρώπη στην Αμερική και στην Ωκεανία κερδίζουν τα πλεονεκτήματα που παρέχονται από τα οφέλη του προνομίου των Λευκών.

Ο ρατσισμός έχει συνήθως συσχετιστεί με προκαταλήψεις εναντίον ατόμων που βασίζονται σε μια κοινωνικά κατασκευασμένη αντίληψη των ομάδων που διαφοροποιούνται εξωτερικά με κάποια φαινοτυπικά χαρακτηριστικά. Αντίθετα, η ξενοφοβία στοχεύει συγκεκριμένα εκείνα τα άτομα που είναι ή θεωρούνται ξένα σε μια συγκεκριμένη κοινότητα, γιατί η ετερότητά τους προκαλεί αμηχανία και φόβο. Μελέτες έχουν δείξει ότι όλοι οι μετανάστες/πρόσφυγες, «ξένοι» δηλαδή είτε είναι παρόμοιοι είτε ανόμοιοι με την πλειοψηφία της κοινότητας υποδοχής, μπορούν να γίνουν στόχοι προκατάληψης. Ενώ ο ρατσισμός εστιάζει στην ανωτερότητα μιας φυλής έναντι των άλλων σε όλα τα γεωγραφικά και εθνικά όρια, η προκατάληψη κατά των μεταναστών/προσφύγων συνδέεται συνήθως με τον εθνικισμό, ο οποίος είναι μια πεποίθηση στην δήθεν ανωτερότητα του έθνους-κράτους σε σχέση με άλλα. Ο ρατσισμός εμφανίζεται

⁷⁰ Ο.π., σελ. 248

⁷¹ Πρβλ. Gotanda, N., *A critique of "Our constitution is color-blind."* Stanford Law Review, 44, 1991, σελ. 1-68

κυρίως μέσα σε πολιτιστικές και οικονομικές δομές στις οποίες μια ομάδα επιδιώκει να κυριαρχήσει και να εκμεταλλευτεί άλλες, κερδίζοντας προνόμια από την κυριαρχία της σε βάρος των άλλων.

Κεφάλαιο 4 Αντισημιτισμός

Η ετυμολογική προσέγγιση είναι ευρύτερα προβληματική επειδή ο όρος αντισημιτισμός επινοήθηκε (ή τουλάχιστον διαδόθηκε) το 1879 από έναν αυτοαποκαλούμενο "αντισημίτη", τον Wilhelm Marr, ο οποίος ήλπιζε ότι θα διευκόλυνε τη μεγαλύτερη υιοθέτηση του φυλετικού μίσους κατά των Εβραίων (ή Ισραηλιτών) και του Ιουδαϊσμού που προωθούσε τόσο ο ίδιος όσο και πολλοί συμπατριώτες του⁷². Ο όρος εισχώρησε πρώτα στο καθημερινό γερμανικό λεξιλόγιο με αφορμή την πολιτική που πυροδότησε με άρθρο του στις αρχές του 1880 ο εθνικιστής πολιτικός και καθηγητής Ιστορίας του Πανεπιστήμιου του Βερολίνου Heinrich von Treitschke (1834-1896), που θεωρούσε τους Εβραίους υπεύθυνους για τη δυστυχία της χώρας του.

Ο σύγχρονος αντισημιτισμός αποτελεί κατασκευή της κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα. Έκτοτε ο αντισημιτισμός μεταλλάσσεται, χωρίς όμως να αποβάλλει ολοκληρωτικά κάποιες από τις προηγούμενες μορφές του. Με αυτόν τον τρόπο επιβιώνει, παραμένει ελκυστικός και παρασύρει τις απαίδευτες μάζες και όχι μόνο, ακόμα και σε χώρες που επίσημα τον καταδικάζουν, μέσω παράκαμψης του σχετικού νομικού πλαισίου. Ο σύγχρονος αντισημιτισμός δρα ως ένας κοινωνικός ιός, ο οποίος δεν σταματά να εξαπλώνεται και να μολύνει τις ανθρώπινες κοινωνίες και να μεταλλάσσεται κατά διαστήματα αποκτώντας ηπιότερες ή επιθετικότερες μορφές ανάλογα με το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, το επίπεδο μόρφωσης, την εθνική, πολιτική, ταξική, ή θρησκευτική ομάδα εντός της οποίας δρα.

Η αστική δημοκρατία, ο ιμπεριαλισμός και ο φασισμός αναπτύχθηκαν χέρι-χέρι με τον φυλετισμό και τον αντισημιτισμό σε σημείο να αποτελούν συστημικά γνωρίσματα της λειτουργίας τους. Δρουν σαν μια μυλόπετρα που αδυσώπητα πιέζει προς τα κάτω και συντρίβει τους ανθρώπους που προορίζονται να είναι μόνιμα άνθρωποι δεύτερης κατηγορίας. Στόχος είναι να αντλήσει κέρδη η τάξη που κυβερνά, μέχρι το όριο της εξόντωσης και πέρα από αυτό. Για παράδειγμα, όταν ορισμένοι Ευρωπαίοι ηγέτες έκριναν σκόπιμο, αξιοποιούσαν τις βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις, στερεότυπα και μύθους για τους Εβραίους, όπως ότι όλοι οι Εβραίοι είναι αδίστακτοι πλούσιοι οι οποίοι με την υψηλή συνοχή τους ελέγχουν την οικονομία, την επιστήμη, την πληροφόρηση, και τον πολιτισμό, διαβρώνουν τα χαρακτηριστικά των προηγμένων κοινωνιών και εκπαραθυρώνουν τους ανώτερους λευκούς (π.χ. τους Αγγλοσάξονες και του Τεύτονες) από τις διοικητικές θέσεις που δικαιωματικά

⁷² Πρβλ. Wistrich, R.S. *Antisemitism: The Longest Hatred*, New York: Schocken Books, 1991, σελ.151

κατέχουν, ώστε να γίνουν οι ίδιοι οι κυρίαρχοι όλου του κόσμου. Αυτοί που πραγματικά κυβερνούν εναλλάσσουν τον γκρίζο (καμουφλαρισμένο) αντισημιτισμό με τον βίαιο (έκδηλο) αντισημιτισμό ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες.

Ο αντισημιτισμός δεν αποτελεί κίνδυνο μόνο για τον Εβραίο, αλλά και για τον αντισημίτη, ο οποίος τυφλώνεται από το αντι-εβραϊκό μίσος, δεν βλέπει την πραγματική αιτία των προβλημάτων που τον βασανίζουν, και ως εκ τούτου δεν αγωνίζεται για την επίλυσή τους. Άρα ο αντισημιτισμός είναι ένα πρόβλημα για κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο που σχετίζεται άμεσα με το εκμεταλλευτικό σύστημα ανθρώπου προς άνθρωπο. Λίγο πολύ αυτή η μεθοδολογία χρησιμοποιήθηκε στην Ευρώπη για δεκαπέντε περίπου αιώνες, με μικρές διαφοροποιήσεις, ανάλογα με τις συνθήκες κάθε εποχής.

Σύμφωνα με τον Pierre André Taguieff, ο αντισημιτισμός προέκυψε ως έννοια και αντίληψη από τότε που ο αντιεβραϊσμός έπαψε να θεωρείται φαινόμενο αποκλειστικά θρησκευτικής προέλευσης και απέκτησε έναν ψευδοεπιστημονικό φυλετικό χαρακτήρα. Έκτοτε, η σύνδεση των Εβραίων απανταχού της γης με τα σύγχρονα δεινά της ανθρωπότητας, όπως για παράδειγμα την «παγκόσμια εβραϊκή συνωμοσία», έδωσε αρμονικά με τους παραδοσιακούς μύθους και τις δοξασίες, λόγου χάριν με τον «τελετουργικό φόνο».⁷³

Μέχρι σήμερα, ορισμένοι στοχαστές επιμένουν ότι ο όρος αντισημιτισμός είναι αδόκιμος και δεν μπορεί να σημαίνει μίσος για τους Εβραίους, δεδομένου ότι ο όρος «σημίτες» αναφέρεται στους ομιλητές ενός κλάδου της Αφροασιατικής γλώσσας (ή της πρωτο-ινδοευρωπαϊκής γλώσσας με κοιτίδα την σημερινή ανατολική Ουκρανία, σύμφωνα με άλλους μελετητές). Αποτελείται από πολλές γλώσσες, που σήμερα χρησιμοποιούνται από περίπου 330 εκατομμύρια ανθρώπους στη Δυτική Ασία, στο Κέρας της Αφρικής και στη Βόρεια Αφρική, και όχι μόνο από Εβραίους. Για παράδειγμα, σήμερα περίπου τα 2/3 περίπου των χρηστών των σημιτικών γλωσσών κάνουν χρήση διαλέκτων της Αραβικής γλώσσας. Αντίθετα, περίπου το 40% των ανά τον κόσμο Εβραίων δεν ομιλούν σήμερα τη σύγχρονη Εβραϊκή γλώσσα, έστω και ως ξένη γλώσσα. Παρά την αντίφαση, ο αντισημιτισμός σήμαινε πάντα μίσος για τους Εβραίους, όχι μίσος για τους υπόλοιπους λαούς που μιλούν σημιτικές γλώσσες.⁷⁴

Ωστόσο, ορισμένοι συνεχίζουν να ορίζουν τον αντισημιτισμό με τρόπο που τονίζει το φυλετικό στοιχείο σε ορισμένες μορφές αυτού του θέματος. Εκείνοι που ορίζουν τον αντισημιτισμό με

⁷³ Πρβλ. Taguieff, P.A., *Ο αντισημιτισμός*. Αθήνα: Άγρα, 2016, σελ.79

⁷⁴ Πρβλ. Laqueur, W. *The Changing Face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present Day*, New York: Oxford University Press, 2006, σελ.21-22

αυτόν τον τρόπο, τείνουν να τονίζουν ότι το φυλετικό μίσος κατά των Εβραίων ήταν ποιοτικά διαφορετικό από άλλες μορφές. Μπορεί να τονίζουν τη μοναδική φρίκη του Ολοκαυτώματος (Shoah), ή να υποστηρίζουν ότι το φυλετικό μίσος είναι πιο επικίνδυνο από άλλες προκαταλήψεις, όπως η θρησκευτική προκατάληψη, θεωρούν όμως ότι τα φυλετικά χαρακτηριστικά δεν μπορούν να εξαλειφθούν παρά μόνο με τη βιολογική εξόντωση.

Από την άλλη πλευρά, η σύγχρονη Ιστορία έδειξε ότι δεν επιλύει τελικά το πρόβλημα η εκκοσμίκευση των Εβραίων που είχε προταθεί στα τέλη του 12^ο αιώνα από τον ιατροφιλόσοφο Μαϊμονίδη (Moses ben Maimon, γνωστό με το ακρωνύμιο Rambam), με ταυτόχρονη αποβολή της εβραϊκότητας από τον Εβραίο μέσω της ολοκληρωτικής του αφομοίωσης. Για τον άλλον ο Εβραίος παραμένει ξένος και αδύναμος. Σε αυτή την περίπτωση ο αντισημιτισμός φουντώνει ακόμα περισσότερο, γιατί ο αντισημίτης μισεί τόσο τον αδύνατο, όσο και τον ξένο, αρχίζοντας έτσι έναν αέναο κύκλο. Αν όμως ξεφύγει και γίνει δυνατός ένας Εβραίος, κυνηγείται από τον αντισημίτη γιατί φθονεί τα επιτεύγματα του, ως Εβραίου.

Όταν δόθηκε η δυνατότητα σε ορισμένους Εβραίους να χειραφετηθούν και να πλησιάσουν την κυρίαρχη τάξη, ορισμένοι μη-Εβραίοι γείτονές τους οδηγήθηκαν σε κρίση ταυτότητας, καθώς ανακάλυπταν το δικό τους μηδέν. Λόγω του φόβου της απώλειας της ταυτότητάς τους, θεωρούσαν επικίνδυνο τον ξένο που συνήθως ζούσε στον ίδιο ή σε γειτονικό οικισμό από τον δικό τους, είχε παρόμοια φαινοτυπικά χαρακτηριστικά (συχνά και συμπεριφοράς), και ενίοτε προόδευε περισσότερο από τους ίδιους. Φοβόταν ότι λόγω της ύπαρξής του Εβραίου κινδύνευε να χάσει τα υλικά του αγαθά, την πολιτιστική του ταυτότητα, άρα ο Εβραίος γείτονάς του ήταν ένα θανάσιμος κίνδυνος για τον ίδιο και την οικογένειά του, την κοινωνία και την πατρίδα του από τον οποίο θα έπρεπε να προστατευτεί. Οι πολιτικοί και οι θρησκευτικοί ηγέτες τον είχαν πείσει ότι θα προστατεύονταν βαφτίζοντας «ξένο» αυτόν που του έμοιαζε, «μαντρώνοντάς» τον σε στελτ (μικροί οικισμοί στην Κεντρική Ανατολική Ευρώπη με εβραϊκό πληθυσμό), ή σε γκέτο (περιτειχισμένες συνοικίες μιας πόλης που τις κλείδωναν το βράδυ και στις οποίες όφειλαν να κατοικούν οι Εβραίοι κυρίως από τον 15^ο αιώνα)⁷⁵ μετατρέποντας τον Εβραίο γείτονά τους σε ένα αόρατο ον, κυρίως μετά τη δύση του ήλιου. Σε συνθήκες αβεβαιότητας για το αύριο οι Ευρωπαίοι Εβραίοι έπρεπε να ετοιμάζουν τα πράγματά τους περιμένοντας τον επόμενο εκτοπισμό τους, ξέροντας ότι το μόνο που δεν μπορούσαν να τους στερήσουν ήταν η γνώση.

⁷⁵ Πρβλ. Εμμανουήλ, Αρης: *Γλωσσάρι Εβραϊκών όρων και ονομάτων*, Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2016, σελ. 104

Αργότερα, την εποχή της ανατολής του καπιταλισμού στην Ευρώπη, οι εναπομείναντες φεουδάρχες κυνηγούσαν και εξόντωναν τους Εβραίους ως τους πρώτους φορείς της αστικής κοινωνίας, κυρίως στις χώρες που είχαν αναθέσει οι χριστιανοί άρχοντες στο εβραϊκό στοιχείο κάποιο ορατό ρόλο στην οικονομική ζωή. Όταν το εβραϊκό στοιχείο απέκτησε κάποια επιρροή στην επιστημονική, οικονομική, πολιτιστική, και πολιτική ζωή των χωρών που ζούσε, οι αστοί ηγέτες αναγόρευαν συλλογικά τους Εβραίους σε μισητούς πρωτεργάτες του σοσιαλισμού και της βίαιης αποσάθρωσης και καταστροφής του αστικού κράτους.

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, όταν πολλές ευρωπαϊκές χώρες επέλεξαν την κεντρικά σχεδιασμένη και διευθυνόμενη οικονομία από ένα φασιστικό κόμμα έναντι της «ελεύθερης» καπιταλιστικής οικονομίας, πολλοί θεώρησαν ότι οι «απάτριδες- διεθνιστές» Εβραίοι, που κατείχαν κάποια οικονομική δύναμη είναι εχθροί της προόδου της χώρας που ζούσαν, αποσκοπούσαν στην παγκόσμια εβραϊκή κυριαρχία. Με την επίθεση κατά των Εβραίων, τόσο από τα αριστερά όσο και από τα δεξιά, ξαναζωντάνεψαν για ακόμα μια φορά οι μεσαιωνικοί διωγμοί και οι εξολοθρεύσεις των Ευρωπαίων Εβραίων, προσαρμοσμένοι στη νέα πραγματικότητα.

Πάντως ο σύγχρονος αντισημιτισμός, ως κοινωνική προκατάληψη είναι συνέχεια του αντιουδαϊσμού, αλλά η ερμηνεία του μέσα από αυτή την οπτική δεν είναι αρκετή. Η σύνδεσή του με τον ρατσισμό είναι στενή, αλλά και ο ίδιος ο αντιουδαϊσμός ως πρόγονος του αντισημιτισμού δεν μπορεί να εξηγηθεί με βάση αυτή του τη συνάφεια ή τον συσχετισμό.⁷⁶

Η πολυπλοκότητα της προκατάληψης του αντισημιτισμού έγκειται στην πολλαπλότητα της ερμηνείας της. Για τους Horkheimer και Adorno στη *Διαλεκτική του Διαφωτισμού* και υπό το βάρος των διώξεων των Εβραίων, από την εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία, ο αντισημιτισμός διερευνάται μέσα από μια φιλοσοφική και κοινωνική κριτική, που δεν περιορίζεται στον εντοπισμό του θέματος, ως ενός ψυχολογικού φαινομένου και μόνο.⁷⁷ Αν αρκούσε μόνο η περιορισμένη ψυχολογική ερμηνεία του αντισημιτισμού και δεν λαμβάνονταν υπόψη οι κοινωνικο-οικονομικές προκείμενες, τότε ο αντισημιτισμός ίσως δε λάμβανε τη διάσταση και τα χαρακτηριστικά, που οδήγησαν στο Ολοκαύτωμα (Shoah).

⁷⁶ Πρβλ., Ράντης, Κων/νος, *Ψυχανάλυση και Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, εκδ. Ύψιλον, 2006, σελ.161

⁷⁷ Ο.π., σελ.167

Η διαστροφή της μοντέρνας εποχής, ορίζεται από τον αντισημιτισμό, ο οποίος κατόρθωσε να την οδηγήσει σε απάρνηση των θεμελίων της και αυτό οφείλεται κυρίως στην υπαγωγή όλων των Εβραίων σε μια «ράτσα», την Εβραϊκή.⁷⁸

Ο αντισημιτισμός δεν έχει την αφετηρία του ούτε στην ορολογία που του έδωσε ο Marr ούτε η κορύφωσή του μέσα από τη ναζιστική ιδεολογία τον έκανε να εμφανιστεί με ξαφνικό και απάνθρωπο τρόπο. Η περιοδολόγηση αυτής της κοινωνικής προκατάληψης βρίσκεται αιώνες πριν, όπου η «εβραϊκή ετερότητα» και πολλές φορές αναφομοίωτη, στον ευρωπαϊκό χώρο προϋπάρχει. Από τον 18^ο αιώνα έως και σήμερα, οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, ανασυγκρότησαν την «εβραϊκή ετερότητα» και την επανακαθόρισαν. Το νέο δεδομένο που προστέθηκε σε αυτή την προκατάληψη, ήταν αυτό που ταξινόμησε τους Εβραίους όχι ως τους θεοκτόνους που επικαλούνταν ο θρησκευτικός παραδοσιακός αντιουδαϊσμός, αλλά και τους υπαίτιους και φυσικούς αυτουργούς που απειλούσαν την κοινωνική – εθνική – οικονομική συνοχή και ευημερία της πλειοψηφίας εντός της οποίας οι εβραϊκές κοινότητες – μειονότητες, κατηγορήθηκαν για οικειοποίηση των «κεκτημένων» της πλειοψηφίας.

Οι λίβελλοι κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και οι συκοφαντίες του Marr, όπως και η Völkisch – λαϊκοεθνική ιδεολογία του γερμανικού αντισημιτισμού, σε συνδυασμό με άλλα γεγονότα, όπως η κατάρρευση τριών αυτοκρατοριών που προκάλεσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η δημιουργία της ΕΣΣΔ και η κατασκευή του μύθου για τον Εβραίο-μπολσεβικισμό, δεν ήταν αρκετοί λόγοι για να πάρει ο αντισημιτισμός τη διάσταση που του έδωσε ο ναζισμός. Για την επικύρωσή του χρειάστηκε η άνοδος του εθνικισμού και του ρατσισμού και η επιστράτευση προκαταλήψεων του παρελθόντος, Πλέον οι Εβραίοι δεν θεωρούνται μια ολιγομελής μειονότητα για το Γ΄ Ράιχ, αλλά η αντιφυλή, η αρνητική αρχή ως αρχή, που πρέπει να εξοντωθεί, και από την εξόντωσή της εξαρτάται και το μέλλον ή καλύτερα η πρόοδος του ανθρωπίνου γένους.⁷⁹

Ο ΟΗΕ θεωρεί ότι ο αντισημιτισμός δεν είναι πρόβλημα που αφορά αποκλειστικά τους Εβραίους και συστήνει τρόπους αντιμετώπισής του. Σύμφωνα με τον Γ.Γ., θέτει σε κίνδυνο τα ανθρώπινα δικαιώματα όλων των ανθρώπων, αποτελεί απειλή στη σταθερότητα και την ασφάλεια και όπου εμφανίζεται είναι πιθανό να συνυπάρχει με άλλες ιδεολογίες διάκρισης και μορφές προκατάληψης. Για παράδειγμα, ο ειδικός εισηγητής του ΟΗΕ στην 74^η Σύνοδό του που έγινε στις 20 Σεπτεμβρίου του 2019, ενθάρρυνε τα κράτη μέλη να υιοθετήσουν τον ορισμό εργασίας του αντισημιτισμού που προτάθηκε το 2016 από τη Διεθνή Συμμαχία για την Μνήμη

⁷⁸ Πρβλ. Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 248-249

⁷⁹ Πρβλ. Adorno, Theodor, Horkheimer Max, *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, επιμ. Κοσμάς Ψυχοπαίδης, επιμ. Γερ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ.277

του Ολοκαυτώματος (IHRA). Νωρίτερα, τον Δεκέμβριο του 2018, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) υιοθέτησε τον εν λόγω ορισμό, ενώ ως την άνοιξη του 2023 τον είχαν υιοθετήσει συνολικά 42 κράτη-μέλη του ΟΗΕ ανάμεσα τους και η Ελλάδα (8-11-2019), οι ΗΠΑ (11-12-2019), αλλά ουδεμία μουσουλμανική μη ευρωπαϊκή χώρα.

4.1 Οι μορφές και τα αίτια της κοινωνικής προκατάληψης του αντισημιτισμού

Η εξέλιξη της κοινωνικής προκατάληψης του αντισημιτισμού στη διαχρονική της πορεία, παρουσίασε και παρουσιάζει την ιδιαιτερότητα να μεταμορφώνεται ανάλογα με το εκάστοτε κοινωνικό, πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο, να παραμένει υπερτοπικά επικίνδυνη ακόμα και σε χώρες όπου πρακτικά ουδέποτε ζούσαν ή δεν ζουν Εβραίοι (π.χ. στην Ιρλανδία, στη Μαλαισία, στην Ινδονησία, στο Καμερούν), καθιστώντας την ενεργή και αναλλοίωτη στο χρόνο.

Σε κάθε κοινωνία και σε κάθε εποχή, παρά τις μεταμορφώσεις της, η κοινωνική προκατάληψη ενάντια στους Εβραίους διατηρεί μια ενιαία φύση στον πυρήνα της και παρά τους όποιους διαχωρισμούς που εμφάνισε φαινομενικά, ουσιαστικά οι ίδιες οι κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις την αναζωπύρωσαν σε τέτοιο βαθμό, ώστε και οι διακυμάνσεις της να μην την οδηγούν σε μια πιθανή απάλειψη. Για παράδειγμα, οι ιδέες του Διαφωτισμού, δεν εξάλειψαν στην Ευρώπη τον θρησκευτικό αντιουδαϊσμό της αρχαιότητας, της ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου, ούτε του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης. Αντίθετα, η παραδοσιακή αντίληψη της προκατάληψης και των στερεότυπων για τους Εβραίους, που ήταν έντονα συνδεδεμένη με τη Χριστιανική Ευρώπη κυρίως, μετασηματίστηκε σε αντισημιτισμό, ο οποίος αντικατέστησε σε μεγάλο βαθμό τον θρησκευτικό αντιουδαϊσμό. Η σταδιακή αλλαγή μοντέλου, από τον 18^ο αιώνα και μετά έφερε τον σύγχρονο αντισημιτισμό, στο προσκήνιο, γιατί πλέον οι ιδέες του Διαφωτισμού οδήγησαν στον περιορισμό της απολυταρχίας και της φεουδαρχίας, άρα και της κατάρρευσης της παραδοσιακής θρησκευτικής δομής αλλά και της εγκατάλειψης του παραδοσιακού μοντέλου της ανταλλακτικής οικονομίας και αυτάρκειας, των οποίων τη θέση πήραν το κράτος (Der Staat) και η αστική κοινωνία (Die Bürgerliche Gesellschaft), ως δύο νέες σφαίρες.

Ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου των Εβραϊκών κοινοτήτων -μειονοτήτων στην Ευρώπη, αξιολογήθηκε με βάση τα δύο νέα δεδομένα που προέκυψαν αυτή την εποχή και είναι οι δύο "σφαίρες" που συγκροτούνται με τη λήξη μιας μακραίωνης πολιτικής – οικονομικής παράδοσης και είναι από τη μια η σφαίρα(δημόσια) του κράτους και από την άλλη η σφαίρα(ιδιωτική) της αστικής κοινωνίας, και με ρυθμιστή την Επιστήμη της Πολιτικής

Οικονομίας, όπως εξήγησε ο G.W.F. Hegel (1770-1831) στη Φιλοσοφία του Δικαίου, θα δημιουργήσουν τη νέα "κοινωνία των πολιτών" και τη νέα "κοινωνία της αγοράς", όπου οι Εβραίοι θα κληθούν εκ νέου στο αν ή όχι συμμετάσχουν

Σε αυτή την αλλαγή, έπρεπε και οι Εβραίοι να συμμετέχουν, γιατί δύο χρόνια μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, η Διακήρυξη της Αρχής της ισότητας των ανθρώπων, αφορούσε και τους ίδιους.

Στην πράξη όμως οι ευρωπαϊκές αστικές, πλέον κοινωνίες, έχοντας την παράδοση του αντιουδαϊσμού αλλά και την αυξανόμενη ενδυνάμωση του καπιταλισμού, ήθελαν να βγάλουν τους Εβραίους από τα γκέτο, όμως οι αποκλεισμοί και η αντιμετώπισή τους ως ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, παρέμεινε. Ακόμα και η Γαλλική Επανάσταση που ετοίμασε την πολιτική νίκη της αστικής οικονομίας και απένειμε τη δικαιοσύνη στους Εβραίους, διακρινόταν για την αμφισημία της σε τέτοιο βαθμό που ούτε στα όνειρά μας φανταζόμαστε, γιατί σε τελική ανάλυση αυτό που οδηγεί τους αστούς είναι το κέρδος και όχι οι ιδέες.⁸⁰

Η τάση για εκκοσμίκευση των αστικών κοινωνιών που προέκυψε μετά τον Διαφωτισμό, οδήγησε και τους Εβραίους της Ευρώπης σε αυτή, όπως στην απομάκρυνσή τους από τον αναγκαστικό ως τότε «κοινοτισμό». Ούτε αυτό ήταν αρκετό στο να περιορίσει την κοινωνική προκατάληψη του αντισημιτισμού, και μάλιστα η εκκοσμίκευση, η αστικοποίησή τους ακόμα και στην Ανατολική Ευρώπη, η ενσωμάτωση και η αφομοίωσή τους (σε περιπτώσεις πολλές φορές συνοδεύτηκε και με εκχριστιανισμό) δεν ανέστειλε τον αντισημιτισμό. Σε αυτές τις συνθήκες, ο αντισημιτισμός είτε υφέρποντας, είτε δηλώνοντας παρών, εκτός από την ανάμνηση του παραδοσιακού αντιουδαϊσμού της χριστιανικής Δύσης απέκτησε και παραλλαγές/μορφές.

Στους είκοσι και πλέον αιώνες διώξεων και καταπίεσης των Εβραίων, η βασική αιτία αυτής της καταδίωξης ήταν κυρίως θρησκευτική και γι' αυτό το λόγο είναι ορθό να μιλάμε για την περίοδο του «αντιουδαϊσμού» που προηγείται και όχι αυτή του «αντισημιτισμού».⁸¹ Για παράδειγμα, ο εκκλησιαστικός αντισημιτισμός αν κάπως υποχώρησε από την περίοδο του Διαφωτισμού, χρειάστηκαν δεκαετίες μετά τη λήξη του ΒΠΠ, για να απαλλαγούν επίσημα οι Εβραίοι από την κατηγορία του θεοκτόνου λαού από ορισμένες μόνο χριστιανικές Εκκλησίες.⁸²

⁸⁰ Πρβλ. Horkheimer, Max, *Οι Εβραίοι και η Ευρώπη*, μτφρ. Θ. Γεωργίου, εκδ. Έρασμος, Αθήνα, 1985, σελ. 29

⁸¹ Πρβλ. Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ.239

⁸² Πρβλ. Flannery, Edward, *Η αγωνία των Εβραίων, 2300 χρόνια Αντισημιτισμού*, Εκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 221

Στην εποχή του Διαφωτισμού και κυρίως από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και μετά, «εμφανίστηκε μια επαναστατική τάση με οπισθοδρομικό πρόσημο, που είχε βάλει ως στόχο να λύσει τα προβλήματα της μοντέρνας κοινωνίας αμφισβητώντας τις κατακτήσεις της Γαλλικής και Αμερικανικής Επανάστασης».⁸³

Ο Μεσαίωνας και ό,τι αυτός σηματοδοτούσε, επανήλθε για τους Εβραίους και τους κατέστησε μαζί με κάποιες άλλες μειονότητες, ως την αιτία του κακού. Σε άμεση σύνδεση με τον ευρωπαϊκό εθνικισμό εκείνης της περιόδου, έστρεψε μια μερίδα των (εθνικών) αστικών τάξεων, αλλά και μεγάλο μέρος των μικροαστικών στρωμάτων διαμέσου μιας φαντασιακής ταύτισης στην άποψη ότι «για όλα έφταιγαν οι Εβραίοι».

Η κρίση των παραδοσιακών θεσμών, η εμφάνιση και ανάπτυξη του φιλελεύθερου καπιταλισμού, η γέννηση του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος και άλλες ζυμώσεις που λάμβαναν μέρος στις κοινωνίες των εθνικών κρατών της εποχής, αποδόθηκαν στους Εβραίους, οι οποίοι πριν την Γαλλική Επανάσταση δεν είχαν τα προνόμια της Ευρωπαϊκής φεουδαρχίας και συχνά ήταν υποχρεωμένοι να ασκούν επαγγέλματα που οι χριστιανικές μεσαιωνικές κοινωνίες απαξίωναν.

Στη νέα αστική κοινωνία που προέκυψε κυρίως στην Ευρώπη γεννήθηκε και ενδυναμώθηκε η προκατάληψη ότι οι Εβραίοι είναι ανταγωνιστές, απειλούν την εθνική ενότητα αυτής της κοινωνίας λειτουργώντας ως πηγή της διάβρωσής της εκ των έσω. Σε αυτή τη φάση, που διέφερε χρονικά από χώρα σε χώρα, υποχώρησε ο θρησκευτικός (μεσαιωνικός) αντιουδαϊσμός που απέβλεπε κυρίως στον εκχριστιανισμό, τον εκτοπισμό και την οικονομική καταπίεση των Εβραίων, μετασχηματίστηκε στις νέες κοινωνικές συνθήκες σε αντισημιτισμό, ο οποίος είναι μια κοινωνική προκατάληψη που συνδέεται με τον Διαφωτισμό. Η αναδυόμενη αστική κοινωνία, που έφερε στο προσκήνιο, νέους θεσμούς, αλλαγή προτύπων οικονομικών, τον καπιταλισμό, διατήρησε ως κοινωνική προκατάληψη στον πυρήνα της, ό,τι κληρονόμησε από το τέλος της εποχής του «αντιουδαϊσμού» και τον εμπλούτισε με νέες μορφές μίσους για τον κάθε Εβραίο.

Ο πολιτικός αντισημιτισμός συνοδεύθηκε από τη ρητορική ότι οι «δαιμονικοί» Εβραίοι που δεν διακρίνονται φαινοτυπικά, αν και αποτελούν σήμερα μόνο το 0.2% του παγκόσμιου πληθυσμού σκορπισμένου σε όλο σχεδόν τον πλανήτη, εξυφαίνουν από κοινού μια γιγάντια εγκληματική συνωμοσία προς ίδιον όφελος.⁸⁴ Η συνωμοσιολογική θεωρία που είναι στον

⁸³ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ.240

⁸⁴ Πρβλ., Taguieff, Pierre-Andre, *Ο Αντισημιτισμός*, μετφρ. Γ. Σιδέρης, εκδ. Άγρα, 2014, σελ. 27

πυρήνα του σύγχρονου πολιτικού αντισημιτισμού, δεν έχει κάποια λογική βάση. Παρόλα αυτά, αναπαράγεται και διαδίδεται η ψευδαίσθηση ότι ένας υποτιθέμενος κίνδυνος από την «παγκόσμια εβραϊκή συννομωσία» είναι υπαρκτός και ενδυναμώνεται συνιστώντας για τον αντισημίτη, ένα διαθέσιμο στοιχείο βαθιά ριζωμένης πίστης.⁸⁵

Παράλληλα με τον προγενέστερο θρησκευτικό αντιουδαϊσμό, και τις νεοεμφανιζόμενες μορφές του στις αστικές κοινωνίες έχουμε και την εμφάνιση της οικονομικής μορφής και εκδοχής του. Ο οικονομικός αντισημιτισμός είναι προϊόν κυρίως της ανόδου του καπιταλισμού και της αστικής κοινωνίας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι κατά τον πρότερο αντιουδαϊσμό δεν υπήρχε. Όπως αποδείχθηκε με τη χειραφέτηση των Εβραίων το εμπόριο δεν ήταν το επάγγελμά τους με βάση το γενετικό τους υλικό, ήταν όμως στη μοίρα τους σε πολλές κοινωνίες.⁸⁶ Αν και ενίοτε ήταν οι κύριοι κάτοχοι της ροής και κυκλοφορίας των αγαθών, ωστόσο «σε αντίθεση προς τον Άριο συνάδελφό τους, αυτοί δεν είχαν σχεδόν καμία πρόσβαση στην πρώτη πηγή της υπεραξίας»⁸⁷, γιατί ήταν συνήθως αποκλεισμένοι από αυτήν.

Στις νέες συνθήκες που διαμόρφωσε η εκβιομηχάνιση και η αστική κοινωνία και πάλι οι Εβραίοι, ακόμη και οι εκχριστιανισμένοι, με δυσκολία αποκτούσαν αξιώματα ή άλλες θέσεις που ο καπιταλισμός δημιούργησε, γιατί οι αλλαγές που έφερε η καπιταλιστική πρόοδος, υποβίβασε κυρίως ταξικά τους επαγγελματίες, τους αγρότες και τους τεχνίτες.⁸⁸ Άρα ακόμα και αν αποκτούσαν περιουσία, ήταν συνήθως πολιτικά ευάλωτοι, λόγω περιορισμών που αντιμετώπιζαν στους πυλώνες της κρατικής εξουσίας, όπως στο δικαστικό σώμα, τις δυνάμεις διατήρησης της έννομης τάξης και τις ένοπλες δυνάμεις της πατρίδας τους ως «ξένοι». Συγκεκριμένα, ο χαρακτηρισμός του κάθε Εβραίου «φύσει ξένος», ανεξάρτητα του βαθμού ενσωμάτωσής του στην τοπική κοινωνία, τον κατέστησε ως παράγοντα μιας υποτιθέμενης κοινωνικής κατάρρευσης και αποσύνθεσης, όπου και αν ζει στον κόσμο.

Μια άλλη μορφή αντισημιτισμού σχετιζόμενη με άλλες προκαταλήψεις είναι η κοινωνική. Ανάλογα με το εύρος και την έντασή της, οι αντισημιτικές πράξεις χαρακτηρίζονται από φυσική ή και λεκτική βία ενάντια στους Εβραίους, κοινωνικό διαχωρισμό και απομόνωση, αποκλεισμό των Εβραίων από ορισμένους τομείς της κοινωνίας και της δημόσιας διοίκησης, εμπορικό μπλοκάρισμα (π.χ. Kristallnacht), κτλ.

⁸⁵ Πρβλ., Taguieff, Pierre-Andre, *Ο Αντισημιτισμός*, μετφρ. Γ. Σιδέρης, εκδ. Άγρα, 2014, σελ. 28

⁸⁶ Adorno, Theodor, Horkheimer, Max, *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, επιμ. Κοσμάς Ψυχοπαίδης, επιμ. Γερ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 289

⁸⁷ Ο.π. σελ. 287

⁸⁸ Ο.π. σελ. 288

Ο κοινωνικός αντισημιτισμός αποτέλεσε τον ρυθμιστή των σχέσεων στις συνειδήσεις των ανθρώπων των σύγχρονων ευρωπαϊκών κοινωνιών και όχι μόνο, με διακυμάνσεις στην έντασή του και με πηγή τα στερεότυπα που καλλιέργησε κυρίως ο Μεσαίωνας. Ο ορθολογισμός της νεωτερικότητας που αφορά την κοινωνία, επηρέασε και ενίσχυσε πολλές φορές το προϋπάρχον αρνητικό στερεότυπο του Εβραίου, συνεχίζοντας την προκατάληψη και προσδίδοντάς της νέα χαρακτηριστικά, προσαρμοσμένα στα νέα κοινωνικά δεδομένα.

Γενικά, η ενσωμάτωση, με ή χωρίς αφομοίωση των Εβραίων, κυρίως στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική, επιχειρήθηκε είτε από πάνω με την προσπάθεια ενσωμάτωσης των ελάχιστων πλουσίων Εβραίων στην τοπική άρχουσα τάξη, είτε από κάτω με την προσπάθεια αφομοίωσης της Εβραϊκής φτωχολογιάς με τους υπόλοιπους καταπιεσμένους.⁸⁹ Και στις δυο περιπτώσεις, οι αντιδράσεις στην ενσωμάτωση σε συνθήκες καπιταλισμού ήταν συνήθως σθεναρές.

Σε αυτές τις συνθήκες οι μάζες ωθήθηκαν να ξαναδούν τον κάθε Εβραίο ως εχθρό (οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, κτ.λ) γεγονός που στα χρόνια του Γ΄ Ράιχ και των περισσότερων φασιστικών καθεστώτων συνοδεύτηκε με τον κατατρεγμό και την εξόντωσή τους. Συχνά «μόλις οι κάτοχοι της οικονομικής εξουσίας ξεπεράσουν τον φόβο τους με την τοποθέτηση φασιστών ως διαχειριστών της πολιτικής»⁹⁰ οι μάζες καθησυχάζουν, καθώς κατασκευάστηκε για άλλη μια φορά ο «αποδιοπομπαίος τράγος», ο κάθε Εβραίος.

Αξιοσημείωτο είναι ότι στις ΗΠΑ μετά το τέλος του ΒΠΠ, ο σκληρός αντισημιτισμός των αρχών του 20^{ου} αιώνα αντικαταστάθηκε από έναν πιο ήπιο, «εκλεπτυσμένο» θα λέγαμε αντισημιτισμό. Η μεταβολή στην ένταση και τη βιαιότητα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη διάσπαση που πέτυχε τις δεκαετίες του 1960 και 1970 η αγγλοσαξωνική κυρίαρχη τάξη στο κοινό μέτωπο που συγκροτήθηκε από μειονότητες στη χώρα (Εβραίοι, Λατίνοι, Νέγροι), που μοιράζονταν τον ίδιο εχθρό, τον λευκό χριστιανικό ρατσισμό.⁹¹ Η ήπια μορφή του χαρακτηρίζεται κυρίως από έναν υφέρποντα φθόνο, μια δηλαδή εχθρότητα για τις επιτυχίες του Αμερικανού Εβραίου. Όσο μια ομάδα (Εβραίοι) μπαίνει πιο έντονα στον ανταγωνισμό με εκείνους που τους υποβάλλουν σε διακρίσεις, τότε η διάκριση αυτή αυξάνεται.⁹² Αυτό το είδος αντισημιτισμού έχει κάποια κοινά σημεία με τον αντισημιτισμό του φθόνου που εμφανίστηκε

⁸⁹ Πρβλ., Μιχαήλ Σάββας, *Μορφές του Μεσσιανικού*, εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1999, σελ.24-27

⁹⁰ Adorno Theodor, Horkheimer Max, *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, επιμ. Κοσμάς Ψυχοπαίδης, επιμ. Γερ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 304

⁹¹ Πρβλ. Goldberg, J.J, *Θύματα μιας μονομαχίας*, Εναλ/κές εκδόσεις, Αθήνα, 2003, σελ. 56-62

⁹² Πρβλ. Flannery, Edward, *Η αγωνία των Εβραίων, 2300 χρόνια Αντισημιτισμού*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 248

σε πολλές «προηγμένες» χώρες της Δυτικής και της Κεντρικής Ευρώπης αλλά και των ΗΠΑ κατά το διάστημα 1880-1939.

Ακόμη, στις μέρες μας πολλές ισλαμικές χώρες (π.χ. το Ιράν και το Πακιστάν), εκφράζουν ανοιχτά τον αντισημιτισμό, προωθώντας τον ακόμα μέσα από την επίσημη κρατική τους πολιτική, η οποία εξάγεται και σε μουσουλμάνους που κατοικούν σε μη μουσουλμανικές χώρες, όπως η Γαλλία, το Βέλγιο και η Σουηδία. Συχνά αυτή η μορφή αντισημιτισμού, που θεωρείται ότι έχει τις ρίζες στην Αίγυπτο και στο Ιράκ πολύ πριν από την έκρηξη του ΒΠΠ, αποκαλείται ισλαμική φονταμενταλιστική, ή αραβική. Ο εξισλαμισμός του αντισημιτικού λόγου δεν περιορίστηκε σε αναμάσημα προκαταλήψεων και στερεοτύπων δανεισμένων από τα χριστιανικά κράτη.⁹³ Οι θέσεις των κύριων εκφραστών του ισλαμικού φονταμενταλισμού, όπως του Αιγύπτιου ιδρυτή των Αδελφών Μουσουλμάνων Hasan Al- Banna (1906-1949) και του κορυφαίου στελέχους της Οργάνωσης Sayyid Qutb (1906-1966) ήταν ιδιαίτερα αντισημιτικές, γιατί κάνει επίκληση στίχων από το Κοράνι ή ορισμένων χαντίθ (λόγια και πράξεις του ίδιου του Μωάμεθ ή διατυπωμένα με την έγκρισή του).

Υποστηρίζει ότι μια πελώρια χριστιανο-ιουδαϊκή συνομωσία ενάντια στο Ισλάμ δυναμιτίζει τον κόσμο και συνεπώς ο αντισημιτισμός παίρνει αυτή τη μορφή. Η εν λόγω μορφή είναι ιδιαίτερα έντονη στον αραβικό κόσμο και συνδέει τον δυτικής προέλευσης αντισημιτισμό με τον αραβικό⁹⁴ και διαπλέκεται με το μίσος για την ύπαρξη εβραϊκής εστίας στην Μέση Ανατολή. Αυτή η μορφή σχετίζεται και με την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ το 1948. Είναι μια νέα ιδιαίτερη μορφή του αντισημιτισμού που περνάει μέσα από το δίπολο: σιωνισμός και αντισιωνισμός / αντισημιτισμός και θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο.

Συμπερασματικά, η κοινωνική προκατάληψη του αντισημιτισμού λειτουργεί σαν ένας ιός που όχι μόνο μολύνει και μεταδίδεται αλλά έχει και τη δυνατότητα να μεταλλάσσεται διαχρονικά. Η ιδιαιτερότητα του μίσους κατά των Εβραίων ως Εβραίων σε σχέση με τις άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις έγκειται στην επί τουλάχιστον είκοσι αιώνες διάρκειά του, στην υπερτοπικότητα, στην ένταση και στην πολυμορφία αλλά και στην ικανότητά του να παραλλάσσεται ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν, χωρίς να εξαφανίζονται οι προηγούμενες μορφές του. Μπορεί ο πολιτικός, ο κοινωνικός, ο οικονομικός αντισημιτισμός,

⁹³ Πρβλ. Litvak M.: *Islamic radical movements and antisemitism: between old and new στο Confronting Antisemitism in modern media, the legal and political words*, De Gruyter, Berlin/Boston, 2021, σελ.133-148

⁹⁴ Πρβλ. Litvak, M., *The Islamic Republic of Iran and the Holocaust: Antisemitism and Anti-zionism*, Journal of the Israeli History, 2006, σελ. 267-284

αλλά και η θρησκευτική μορφή του (κυρίως πριν το Διαφωτισμό) να είναι οι πιο σημαντικές του μορφές, ωστόσο δεν παύει να είναι μια ενοποιημένη κοινωνική προκατάληψη. Στην πράξη θύματα του αντισημιτισμού εκτός από τους Εβραίους, είναι τα δικαιώματα κάθε ανθρώπου, γιατί συνήθως οι θύτες, όταν δεν βρουν αντίσταση, δεν σταματούν με τους Εβραίους, όπως έχει δείξει η Ιστορία πολλές φορές.

Σε οποιαδήποτε μορφή και αν εκδηλωθεί ο αντισημιτισμός, αλλά ακόμη και σε λανθάνουσα κατάσταση, συνιστά μια «βαριά κληρονομιά της παραδοσιακής κοινωνίας πριν από τον καπιταλισμό: τη δουλοκτησία και τον αποκλεισμό των αλλοθρήσκων».⁹⁵ Πρόκειται για μια κοινωνική προκατάληψη που με την ποικιλομορφία της κατάγεται από τη «φανταστική συνέχιση ξεπερασμένων σχέσεων κυριαρχίας»⁹⁶ και δυστυχώς δεν υπήρξε εμφανής ή άδηλος σε κάποιους μόνο λαούς αλλά και κοινωνίες διαχρονικά. Ο καθένας μας, όταν έχει την τάση να δαιμονοποιεί και να κατασκευάζει «αποδιοπομπαίους τράγους», δύναται να χειραγωγείται ή να κατευθύνεται από τη συγκεκριμένη προκατάληψη.

4.2 Σιωνισμός – αντισιωνισμός / αντισημιτισμός: Η νέα μορφή αντισημιτισμού

Όπως αναφέρθηκε στις προηγούμενες ενότητες του 4^{ου} κεφαλαίου μια από τις ιδιαιτερότητες του αντισημιτισμού ως κοινωνική προκατάληψη, έγκειται στην τάση που του επιτρέπει να μεταμορφώνεται στις οποιεσδήποτε κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν, καθιστώντας τον παρόντα και ενεργό και διαδομένο σε όλες τις ηπείρους. Ως εκ τούτου σήμερα δεν περιορίζεται στον Εβραίο της Ευρώπης και της Β. Αμερικής όπως κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, αλλά σε κάθε Εβραίο, όπου και αν ζει.

Ο αντισιωνισμός / αντισημιτισμός είναι ένα εργαλείο που συχνά αξιοποιεί ο σύγχρονος αντισημίτης και έχει δυο σκέλη, το θρησκευτικό και το πολιτικό, το οποίο σαφώς διαφοροποιείται από την αυστηρή κριτική των πολιτικών επιλογών του κράτους του Ισραήλ, που είναι, όπως για κάθε κράτος θεμιτή και επιθυμητή.

Βασιζόμενος στη δογματική επανερμηνεία του Ισλάμ, καλεί σε αγώνα ενάντια στους Εβραίους, σε αγώνα (τζιχάντ) προς το δρόμο του Θεού τον οποίο θεωρεί μια από τις μεγαλύτερες θρησκευτικές υποχρεώσεις του Μουσουλμάνου.⁹⁷ Για παράδειγμα, ο Qutb θεωρεί ότι οι Εβραίοι είναι εχθροί του Ισλάμ από την εποχή του Μωάμεθ και καλεί τους

⁹⁵ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 263

⁹⁶ Ο.π., σελ. 263

⁹⁷ Πρβλ. Taguief, P.A.: *Τι είναι αντισημιτισμός*; Εστία, Αθήνα, 2011, σελ. 75-79

πιστούς να τους καταστρέψει, προκειμένου να ελευθερωθούν από την εξουσία τους και να εγκαθιδρυθεί η κυριαρχία του Αλλάχ πάνω στη γη, νομιμοποιώντας έτσι την αντιεβραϊκή τρομοκρατία.⁹⁸

Πάνω στη διδασκαλία του Al-Banna, του Qutb και άλλων ακραίων ισλαμιστών θεμελιώθηκε και κτίστηκε η ιδιαίτερα δημοφιλής ριζοσπαστική ισλαμική μορφή του αντισημιτισμού που εξήχθη στα χριστιανικά κράτη, κυρίως μετά το 2011,⁹⁹ προσθέτοντας συχνά στους στόχους της και όλους τους Χριστιανούς, οι οποίοι όπως και οι Εβραίοι, οφείλουν και αυτοί να υποταχθούν στην ισλαμική τάξη.¹⁰⁰

Το πολιτικό σκέλος θεμελιώθηκε πάνω στο αμάλγαμα «Εβραίος – Σιωνιστής – Ισραηλινός». Θεωρεί τον ανά τον κόσμο Εβραίο φανταστικό εκπρόσωπο μιας δαιμονικής δύναμης που ελέγχει όλη τη γη.¹⁰¹ Μεταξύ άλλων αξιοποιεί, τη στρέβλωση της λέξης «σιωνισμός» που έχει δύο κύριες μορφές τη θρησκευτική και την πολιτική.

α) Ο θρησκευτικός σιωνισμός, έχει αφετηρία, στην αρχαιότητα. Σύμφωνα με αυτόν, κάθε Εβραίος οφείλει να γυρίσει και ζήσει στους τόπους των προπατόρων του, όπως αυτοί ζούσαν από την εποχή του βασιλιά Δαβίδ πριν από περίπου 3000 χρόνια σύμφωνα με τη Βίβλο, χωρίς να απαιτεί τη δημιουργία «εβραϊκού κράτους» ή έστω τη συγκρότηση μιας πολιτικής δομής. Οι εν λόγω περιοχές χωρίστηκαν σε δυο βασίλεια το 930 π.Χ., που άλλοτε έρχονταν σε σύγκρουση και άλλοτε συμμαχούσαν. Με βάση τα θρησκευτικά κείμενα, οι μακρινοί πρόγονοί των σημερινών Εβραίων εξορίστηκαν μετά τη κατάλυση του βόρειου εβραϊκού κράτους (Ισραήλ) από τους Ασσύριους (περίπου το 854 π.Χ.) και από το νότιο (Ιουδαία) διαδοχικά από τους Βαβυλώνιους (585 π.Χ.), τους Ρωμαίους σε διαδοχικά στάδια και από τους Άραβες (638 μΧ). Όλα αυτά τα χρόνια ο Εβραίος προσεύχεται την επιστροφή του, δίνοντας έμφαση στο «όρος» Σιών, έναν λόφο στην Ιερουσαλήμ.

β) Ο πολιτικός ή κοσμικός σιωνισμός (σοσιαλιστικός ή αναθεωρητικός) έχει στον ιδεολογικό του πυρήνα ότι οι ανά τον κόσμο Εβραίοι δεν είναι μια θρησκευτική κοινότητα, αλλά ένας λαός, ένα έθνος, κληρονομημένο από τα άλλα έθνη, που δεν θέλουν να ζουν ανάμεσά τους Εβραίοι στα εθνικά κράτη που έφτιαξαν. Η κατανόησή του απαιτεί την παράθεση ορισμένων ιστορικών στοιχείων.

⁹⁸ Πρβλ. ο.π.

⁹⁹ Πρβλ. Schroeter, J.D., *Islamic antisemitism in historical discourse*, American History Review, 2018, σελ.70-75

¹⁰⁰ Πρβλ Taguieff, P.A. *Τι είναι αντισημιτισμός*; Εστία, Αθήνα, 2011,

¹⁰¹ Πρβλ. Taguieff, P.A. *Η νέα εβραιοφοβία*, Πόλις, Αθήνα, 2005, σελ.65-66

Ο σιωνισμός που εκφράστηκε μεταξύ άλλων και από τον Αυστριακής καταγωγής Εβραίο Theodor Herzl (1860-1904) στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ώθησε ένα μικρό αριθμό Ευρωπαίων Εβραίων να μεταναστεύσει στην επαρχία που οι Οθωμανοί, και αργότερα οι Βρετανοί, ονόμαζαν Παλαιστίνη και στην οποία ζούσαν τόσο Άραβες όσο και Εβραίοι για πολλούς αιώνες, παρά τις αντιδράσεις των εκάστοτε κατακτητών. Αρχικά απέβλεπε στην εκεί εβραϊκή εγκατάσταση ως καταφύγιο των κυνηγημένων Ευρωπαίων Εβραίων, και πολύ αργότερα, στη δημιουργία ενός μικροσκοπικού κράτους που θα αναβίωνε το τελευταίο εβραϊκό κράτος στην περιοχή που είχε καταστραφεί το 134 μ.Χ., καθώς γινόταν φανερό ότι η ειρηνική συγκατοίκηση δυο εθνικισμών ήταν δύσκολη.

Θεωρείται ότι πρώτο κύμα σύγχρονης εβραϊκής μετανάστευσης κυνηγημένων Ευρωπαίων, κυρίως από την Τσαρική Ρωσία, ξεκίνησε το 1882 προς τις τότε οθωμανοκρατούμενες περιοχές. Το δεύτερο κύμα, που είχε καθαρά σοσιαλιστικό-σιωνιστικό χαρακτήρα τοποθετείται χρονικά μεταξύ 1904-1914. Τα επόμενα τρία κύματα τοποθετούνται κατά το διάστημα 1919-1939, ενώ η περιοχή ήταν υπό βρετανική εντολή με βάση τη Γαλλο-Βρετανική συμφωνία για τον τεμαχισμό των εδαφών της Μέσης Ανατολής, που ανήκαν επί περίπου τέσσερις αιώνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παράλληλα την ίδια εποχή γινόντουσαν στην εν λόγω περιοχή εκτεταμένες και ανεμπόδιστες μετακινήσεις αραβικών πληθυσμών, λόγω της οικονομικής άνθησης που προκάλεσε η εβραϊκή εγκατάσταση, με συνέπεια την αύξηση και των αραβικών πληθυσμών στην περιοχή.

Ο ισλαμικός πολιτικός αντισιωνισμός / αντισημιτισμός σχετίζεται με την εγκατάσταση πολλών Εβραίων σε ένα μικρό ποσοστό της συνολικής έκτασης της Μέσης Ανατολής, που οι Άραβες θεωρούν ότι έχουν την αποκλειστική κυριαρχία για ιστορικούς λόγους μετά την κατάκτησή τους τον 6^ο και το 7^ο αιώνα μ.Χ από τους Βυζαντινούς.

Ο ισλαμικός αντισιωνισμός/ αντισημιτισμός, θεολογικός ή πολιτικός, εμφανίστηκε πολύ πριν από την ίδρυση του σύγχρονου κράτους του Ισραήλ τον Μάιο του 1948. Σημειώνεται ότι πολλοί μάλιστα ιστορικοί υποστηρίζουν ότι ο πολιτικός σιωνισμός άθελά του είχε ευεργετική επίδραση στη διαμόρφωση της (αραβικής) παλαιστινιακής ταυτότητας και στη γέννηση του παλαιστινιακού έθνους, κυρίως μετά την υποχώρηση του πολιτικού κινήματος του παναραβισμού κατά τη δεκαετία του 1960.

Οι περισσότεροι μουσουλμάνοι ή χριστιανοί Άραβες αντιτάχθηκαν ποικιλότροπα και αντιτάχθηκαν στην εγκατάσταση Εβραίων στην περιοχή. Σημαντικές προσωπικότητες που εκπροσωπούσαν τον αραβικό θρησκευτικό κόσμο, συντάχθηκαν με τους Γερμανούς που ήταν

σύμμαχοι των Οθωμανών ως και το τέλος του ΑΠΠ, με τους Βρετανούς, και το Γ' Ράιχ. Για παράδειγμα, ο ισλαμιστής Μεγάλος Μουφτής της Ιερουσαλήμ Χατζ Αμίν αλ-Χουσεϊνί που τον είχαν τοποθετήσει οι Βρετανοί από το 1920 και θαύμαζε τα φασιστικά καθεστώτα της Ιταλίας και της Γερμανίας, προώθησε την αραβική τρομοκρατία ενάντια στους Παλαιστίνιους Εβραίους, τον δε Νοέμβριο του 1941 συντάχθηκε ανοικτά με τον Χίτλερ υπέρ του αφανισμού των Ευρωπαίων Εβραίων.¹⁰² Σε αυτές τις συνθήκες ήδη από το 1936 οι ηγέτες της εβραϊκής εγκατάστασης στην Παλαιστίνη θεωρούσαν ότι οι συγκρούσεις με τους Παλαιστίνιους Άραβες δεν θα περιοριστούν σε σποραδικές συγκρούσεις του τύπου του 1921 ή των σφαγών του 1929, αλλά θα είναι σκληρές και θα διαρκέσουν πολλά χρόνια, άρα απαιτείται βία ενάντια στη βία και η δημιουργία ενός μικρού δημοκρατικού κράτους στην περιοχή στο οποίο η πλειοψηφία των πολιτών του θα είναι Εβραίοι.

Κομβικής σημασίας στη δημιουργία του σύγχρονου κράτους του Ισραήλ ήταν η επί περίπου μισό αιώνα δράση του πολιτικού σιωνιστικού κινήματος και η βαριά σκιά του Ολοκαυτώματος. Ιδρύθηκε σύμφωνα με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ σε τμήμα των εδαφών του κράτους του Δαβίδ που από το 1917 ήταν υπό βρετανικό έλεγχο. Σύσσωμος ο αραβικός κόσμος αντιτάχθηκε βίαια στην απόφαση του διαμελισμού τους, σε μια εβραϊκή και δυο αραβικές περιοχές, και στη διεθνοποίηση της πόλης Ιερουσαλήμ. Παρά την εισβολή των συνασπισμένων αραβικών στρατών που έγινε την επόμενη ημέρα της αποχώρησης της βρετανικής διοίκησης, δημιουργήθηκε το μοναδικό κράτος στον κόσμο που οι Εβραίοι υπήκοοί του δεν αποτελούν λιγότερο από 10% του πληθυσμού του.

Ο αντισιωνισμός είναι μια κεκαλυμμένη μορφή αντισημιτισμού, χωρίς όμως να ταυτίζεται πλήρως με αυτόν. Στηρίζεται σε δυο πυλώνες : α) αντίθεση στο δικαίωμα του Ισραήλ να υφίσταται ως κράτος και η δηλωμένη πρόθεση καταστροφής του,¹⁰³ και β) ο χαρακτηρισμός των απανταχού Εβραίων ως ρατσιστών και σιωνιστών ¹⁰⁴ μια θέση που βασίζεται σε μια αντισημιτική αντίθεση. Αν και θεωρεί ότι οι ανά τον κόσμο διασκορπισμένοι Εβραίοι συγκροτούν ένα έθνος πολύ διαφορετικό από όλα τα άλλα, αυτό είναι το μοναδικό έθνος στον κόσμο που δεν έχει το δικαίωμα αυτοδιάθεσης, δηλαδή να υπάρχει ένα κράτος στο οποίο θα αποτελούν την πλειοψηφία των υπηκόων του.

¹⁰² Flannery, Edward, *Η αγωνία των Εβραίων, 2300 χρόνια Αντισημιτισμού*, εκδ. Νησίδες, Θεσ/νίκη, 2006, σελ.269

¹⁰³ Πρβλ. Taguieff, P.A., *Ο Αντισημιτισμός*, μτφρ. Γ.Σιδέρης, Άγρα, Αθήνα, 2019, σελ. 123/ Μοντεφιόρε Σ.Σ., *Ιερουσαλήμ, η βιογραφία Β' τόμος*, εκδ. Καθημερινή, Αθήνα, σελ. 223, 239-248

¹⁰⁴ Πρβλ. Taguieff, P.A., *Ο Αντισημιτισμός*, μτφρ. Γ.Σιδέρης, Άγρα, Αθήνα, 2019, σελ. 123

Η ισλαμική προπαγάνδα συμπεριέλαβε στη ρητορική της συλλογικά όλους τους ανά τον κόσμο Εβραίους και τη θρησκεία τους ως εχθρούς του Ισλάμ,¹⁰⁵ δίνοντας στην εν λόγω προκατάληψη υπερτοπικό χαρακτήρα. Στην πράξη εντοπίζει και εστιάζει στον ίδιο στόχο με τον Ευρωπαϊό αντισημίτη, τον κάθε Εβραίο, ανεξάρτητα από την κοσμοθεωρία του και τις θέσεις του για το κράτος του Ισραήλ. Με αυτό το τρόπο, μετακινεί και διευρύνει γεωγραφικά τον στόχο του αντισημίτη, δεδομένου ότι η πλειοψηφία των Εβραίων ακόμα και σήμερα, δεν κατοικεί στο Ισραήλ.

Συχνά ο ισλαμικός αντισημιτισμός προσδιορίζει τους Εβραίους ως συμμάχους των χριστιανών, συνδυάζοντάς τον αντισημιτισμό με τον αντιιμπεριαλιστικό αντιδυτικισμό του ισλαμικού φονταμενταλισμού και μάλιστα ενίοτε ανάγει τον πόλεμο σε μια εξαγνιστική ιεροτελεστία. Η συνομωσία που στο παρελθόν είχε στο επίκεντρό της τους χριστιανούς ως φανταστικά θύματα των Εβραίων, μεταμορφώθηκε σε υποτιθέμενη συνομωσία, όπου οι χριστιανοί σε μια άτυπη συνομωσία συνεπικουρούν συλλογικά τους Εβραίους κατά του Ισλαμικού κόσμου.

Η εν λόγω μορφή του αντισημιτισμού αξιοποιεί, μεταξύ άλλων, την προϋπάρχουσα ψευδή εικόνα στην οποία οι Εβραίοι δαιμονοποιούνται ως φορείς μιας παγκόσμιας εξουσίας, θεωρώντας ότι ακόμα και οι ΗΠΑ, αν και υπερδύναμη, είναι όργανο, όχι μόνο του κράτους του Ισραήλ, αλλά και συλλογικά όλων των Εβραίων. Στα πλαίσια αυτής της θεωρίας, «οι Εβραίοι είναι εμπροσθοφυλακή (μέσω του Ισραήλ) και κρυφή δύναμη χειραγώγησης, που ελέγχει τις ΗΠΑ και την παγκόσμια πολιτική».¹⁰⁶ Στον πυρήνα της, βρίσκεται η αναδιατύπωση μιας δήθεν παγκόσμιας συνομωσίας των Εβραίων, μιας σιωνιστικής συνομωσίας, που τα χαρακτηριστικά της εκφράζονται μέσω της καινούριας εικόνας για τον Εβραίο. Το νέο που υποτίθεται ότι εισάγει η εν λόγω μορφή αντισημιτισμού ουσιαστικά δεν είναι ούτε καινοτόμο ούτε ριζοσπαστικό, καθώς ανέκαθεν η φιγούρα του συλλογικά «κακού» Εβραίου, ήταν το πεδίο ανάπτυξης του αντισημιτισμού.

Στην ίδια κατεύθυνση επιστρατεύτηκε και ο «αντιρατσισμός». Η εκτόξευση της κατηγορίας ότι ο σιωνισμός είναι εξίσου επικίνδυνος με τον ρατσισμό, τον ιμπεριαλισμό, την αποικιοκρατία, τον φασισμό, θεωρήθηκε από ορισμένους μελετητές ως «ένα νέο είδος ναζισμού».¹⁰⁷ Η εν λόγω μορφή δεν ενεργοποιεί μόνο τον αντισημιτισμό στον αραβικό κόσμο, αλλά αναπαράγει και τον σε μεγάλο βαθμό εν υπνώσει αντισημιτισμό του χριστιανικού στοιχείου σε όλον τον κόσμο, και προσεταιρίζεται όλες τις εκφάνσεις της πολιτικής,

¹⁰⁵ Flannery, Edward, *Η αγωνία των Εβραίων, 2300 χρόνια Αντισημιτισμού*, εκδ. Νησίδες, Θεσ/νίκη, 2006, σελ.269

¹⁰⁶ Πρβλ. Taguieff, P.A., *Ο Αντισημιτισμός*, μτφρ. Γ. Σιδέρης, Αγρα, Αθήνα, 2019, σελ. 131

¹⁰⁷ Ο.π, σελ. 123-124

κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Για παράδειγμα μέσω αυτής της ψευδούς εικόνας, πολλοί πολιτικοποιημένοι ακτιβιστές θεωρούν τους απανταχού Εβραίους υπαίτιους για την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ και των κρατών της. Με αυτόν τον τρόπο οι Εβραίοι μετατράπηκαν συλλογικά από θύματα σε θύτες, ταυτίστηκαν με τους ναζιστές καθολικά, και οι Άραβες Παλαιστίνιοι (μουσουλμάνοι ή χριστιανοί) πήραν τη θέση των Εβραίων της εποχής της ναζιστικής κυριαρχίας.¹⁰⁸ Η εξίσωση του θύματος και θύτη και η εναλλαγή στους ρόλους κάθε φορά, είναι μια ακόμα αντίφαση που αναπαράγει, επικαιροποιεί και διευρύνει αυτή τη μακραίωνη κοινωνική προκατάληψη του αντισημιτισμού. Πίσω από την εν λόγω θεώρηση κρύβεται η φανταστική εικόνα-φιγούρα του «παγκόσμιου» Εβραίου, που «άνθησε» στην Ευρώπη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στην αρχή του επόμενου και στον συντηρητικό λαϊκίστικο εθνικισμό του Δυτικού κόσμου. Ήταν η εποχή που υποχωρούσε η επίδραση της χριστιανικής θρησκείας που κατηγορούσε τους Εβραίους συλλογικά ως θεκτόνους θεωρώντας ως τότε ότι οι Χριστιανοί, ως πιστοί στη «θρησκεία του υιού», πρέπει να επανεξετάσουν την προοπτική της επιθυμίας για την αντικατάσταση «της θρησκείας του πατέρα».¹⁰⁹

Η στόχευση του αντισημιτισμού, δεν είναι απλά μια νέα μορφή της κοινωνικής προκατάληψης του σύγχρονου αντισημιτισμού, που περιορίζεται στην πολιτική του κράτους του Ισραήλ, οποιαδήποτε και αν είναι αυτή. Συνέπειά της ήταν «η αναζωπύρωση του αντισημιτισμού κάτω από το προσωπείο του αντισημιτισμού».¹¹⁰ Η συμπόρευση με το ρατσισμό σε συνθήκες υποστήριξης του από λαϊκίστικα δικτατορικά καθεστώτα του «Τρίτου Κόσμου», που προωθούν ένα «τριπλό πλέγμα διεθνούς τρομοκρατίας, εμπορίου όπλων και ναρκωτικών» που ελάχιστη σχέση έχει με τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες συνέβαλε στη μακροήμερευση του αντισημιτισμού¹¹¹ παρά τα αποτρόπαιο έγκλημά του, το Ολοκαύτωμα.

Το δίπολο Ισραήλ-Παλαιστίνιοι αντιμετώπιστηκε ως εξής: Δεν κατανοήθηκε από πολλούς ότι οι Άραβες Παλαιστίνιοι εργαλειοποιήθηκαν στα χέρια του αραβικού εθνικισμού. Επιπλέον, υπό την επίδραση του «ισλαμικού» αντισημιτισμού, πολλοί θεώρησαν το κράτος του Ισραήλ ότι είναι ένα εβραϊκό πολιτικό μόρφωμα, αγνοώντας ότι από τους περίπου 9.5 εκατομμύρια πολίτες του το 2022, μόνο το 73.6% ήταν Εβραίοι. Το δίπολο ώθησε σε Δύση και Ανατολή, να ανοίξουν συζητήσεις, στις οποίες οι Εβραίοι δαιμονοποιούνται συλλογικά εκ νέου σε σημείο

¹⁰⁸ Πρβλ. Postone, M., *Οι ιστορικοί και το Ολοκαύτωμα*, Ισνάφι, Ιωάννινα, 2006, σελ. 49

¹⁰⁹ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1990, σελ.280

¹¹⁰ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1990, σελ.254

¹¹¹ Ο.π., σελ.256

που ορισμένοι αμφισβητούν ακόμη και την ύπαρξη και τη λειτουργία των ναζιστικών στρατοπέδων βιολογικής εξόντωσης.

Η φανατισμένη αντισιωνιστική ρητορική αποτελεί την αιχμή του δόρατος στον σύγχρονο αντισημιτισμό. Η εξαγγελία, αλλά και η καταγγελία συγχρόνως της ύπαρξης μιας «παγκόσμιας σιωνιστικής συνομοσίας» που έχει τις ρίζες της και τα δάνειά της από την ευρωπαϊκή κληρονομημένη αντισημιτική παράδοση πέρασε και στον ισλαμικό κόσμο.

Η διαφορά με την οποία επικυρώνεται αυτή η νέα μορφή του αντισημιτισμού, έγκειται στο ότι στο παρελθόν ο αντισημιτισμός επικαλούνταν ως φανταστικά θύματα κυρίως τους χριστιανούς, ενώ τώρα προστίθενται ως θύματα κυρίως οι Παλαιστίνιοι, οι Άραβες και ευρύτερα ο ισλαμικός κόσμος. Η μεταμπίεση του αντισημιτισμού είναι συγχρόνως ξεκάθαρη και ελκυστική, γιατί εκείνο που προσφέρει μέσω του σχήματος αντισιωνισμός/ αντισημιτισμός, είναι η παραπλάνηση με την οποία κατευθύνει τα κοινωνικά στρώματα να τον υιοθετήσουν. Το βασικό του παραπλανητικό σύνθημα είναι ότι ο αντισημίτης, δεν είναι αντισημίτης, αλλά αντισιωνιστής. Με αυτόν τον τρόπο ο αντισημίτης προστατεύεται νομικά στις χώρες, που η αντισημιτική ρητορική και πράξη θεωρείται αδίκημα, συσπειρώνει στην ιδεολογία του και ανθρώπους ευφυείς, προοδευτικούς, διανοούμενους, πολιτικούς, οι οποίοι φορώντας το νέο μανδύα ντύνονται ασυνείδητα τον αντισημιτισμό ο οποίος σχετικοποιεί, όταν δεν αρνείται, τη Shoah, ανταλλάσσοντας την με τη δήθεν συμπάθεια για τους Παλαιστίνιους. Επιπλέον, αποπροσανατολίζει τις κοινωνίες των αραβικών κρατών και επιχειρεί εκ νέου να ελέγξει τις κοινωνίες σε μεγαλύτερο μάλιστα γεωγραφικό εύρος. Συντηρεί και ενισχύει απολυταρχικά ή/και θεοκρατικά καθεστώτα σε ισλαμικές χώρες που καταπιέζουν βάνανυσα τα ανθρώπινα δικαιώματα, στραγγαλίζουν κάθε δημοκρατική φωνή όπως και κάθε προσπάθεια κοινωνικής ευημερίας στον αραβικό και γενικότερα Ισλαμικό κόσμο.

Η εργαλειοποίηση του αντισιωνιστικού αντισημιτισμού είναι διπλή: α) εξασφαλίζει τα κεκτημένα (οικονομικά κυρίως) της συντηρητικής αραβικής άρχουσας τάξης, υπενθυμίζοντας και στην κοινωνία του Ισραήλ, ότι ο ναζιστικού τύπου αντισημιτισμός είναι ζωντανός, β) συντηρεί και διευρύνει τον προϋπάρχοντα αντισημιτισμό του Δυτικού Κόσμου συσπειρώνοντας μεγάλα κοινωνικά στρώματα σε χώρες που θεωρητικά, το υπόβαθρό τους αντίκειται σε κάθε πρακτική και θεωρία ρατσισμού και αντισημιτισμού.

Αντί να ασκεί κριτική στις αποφάσεις και δράσεις ενός κράτους, δαιμονοποιούνται συλλογικά εκ νέου οι Εβραίοι με το πρόσχημα της υπερθεμάτισης κοινωνικών ομάδων, που ανορθολογικά πολλές φορές, διεκδίκησαν τους όρους επιβίωσης που επιβάλλει ο ανθρώπινος πολιτισμός και

το δίκαιο. Η συλλογική στοχοποίηση των ανά τον κόσμο Εβραίων ως άτομα που ενισχύουν το κράτος του Ισραήλ, τους δημιουργεί ανασφάλεια στις πατρίδες τους, τους ωθεί σε συσπείρωση στις τοπικές εβραϊκές συλλογικότητες και ακόμη τους ωθεί να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ. Το τελικό αποτέλεσμα της δράσης του αντισιωνιστή-αντισημίτη είναι η ενδυνάμωση του κράτους το οποίο ο ίδιος θεωρεί ότι πρέπει να σβηστεί από τον χάρτη. Επιπλέον, κρυμμένος, πίσω από τη μάσκα του αντισιωνισμού, ενισχύει στην πράξη τον ακραίο πολιτικό σιωνισμό (υπερεθνικισμό), λόγω της ανασφάλειας που προκαλεί στους Ισραηλινούς Εβραίους σκληραίνει την εξωτερική πολιτική του κράτους του Ισραήλ προς τον Αραβικό κόσμο, απομακρύνει τη δυνατότητα επίλυσης του προβλήματος. Άρα δεν είναι απλώς μια ακόμα μορφή αντισημιτισμού, αλλά μια επικίνδυνη μορφή για την παγκόσμια ειρήνη.

Συμπερασματικά, ο αντισιωνισμός συνιστά μια σύγχρονη και πολύ επικίνδυνη μορφή αντισημιτισμού. Επιχειρεί να συστρατεύσει και να εντάξει στο μεγάλο επιθετικό καπιταλισμό μάζες, που σε άλλη περίπτωση δε θα υιοθετούσαν τον ρατσισμό και τον αντισημιτισμό. Η απόθεση αυτής της διεύρυνσης που επιχειρείται, επιτυγχάνεται όχι μόνο με τη διαπίστωση της ιδιαιτερότητας αλλά και πολυπλοκότητάς του, κυρίως όμως με την κατανόησή της που εκτός από την καλή θέληση, προϋποθέτει και την εξειδικευμένη έρευνα και γνώση, γιατί ο αντισημιτισμός αναπαράγεται και από την άποψη που επικρατεί ότι η ενότητα των ανθρώπων είναι ήδη κατά βάση πραγματοποιημένη, όμως αυτή η άποψη συντείνει τελικά στην απολογία και επιβίωση του υπάρχοντος σε κάθε εποχή κατεστημένου.¹¹² Όσες μορφές και να χρησιμοποιεί ο αντισημιτισμός, και παρά την ποικιλομορφία της ερμηνείας του, εκείνο που αναδεικνύεται ως πάγιος κανόνας είναι ότι ο «μηχανισμός της απόθησης χρειάζεται αναγκαστικά τον άλλο, τον Εβραίο, που ενσαρκώνει την πέτρα του σκανδάλου, το αιώνιο σκάνδαλο του αντισημιτισμού»,¹¹³ μεταφέροντας στο νέο πεδίο της, συνθήματα και επιχειρήματα που έχασαν την απήχυσή τους.

4.3 Η σχέση του αντισημιτισμού με άλλες κοινωνικές προκαταλήψεις

Για να κατανοήσουμε την προκατάληψη του αντισημιτισμού «θα πρέπει να αναρωτηθούμε γιατί οι Εβραίοι ελκύουν την εχθρότητα, και εμπνέουν τον φόβο από την αρχαιότητα;»¹¹⁴ Γιατί, οι Εβραίοι από τις ημέρες της Αρχαίας Αιγύπτου και των Ελληνιστικών χρόνων μέχρι σήμερα, γίνονταν στόχος περιφρόνησης, διακρίσεων και καταπίεσης από πολυθεϊστές, Χριστιανούς και

¹¹² Πρβλ. Adorno T., Horkheimer, M., *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Επίμετρο: Κ. Ψυχοπαίδης, Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 278

¹¹³ Ράντης, Κων/νος, *Ψυχανάλυση και Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, εκδ. Ύψιλον, 2006, σελ. 183

¹¹⁴ Stahelin, F., *Ο αντισημιτισμός στην αρχαιότητα: Γένεση και εξέλιξη (Βασιλεία 1905)*, Αργοναύτης, Αθήνα, 2014, σελ.63-64

Μουσουλμάνους, θρησκευόμενους και Αθεϊστές; Μήπως απλώς γιατί ο Εβραίος έτυχε να γεννηθεί Εβραίος, άρα φταίει για ότι κακό υπάρχει στον κόσμο;

Η κοινωνιολόγος Helen Fein (1934-2022) υποστηρίζει ότι δεν είναι απλώς θέμα ενός προσωπικού συστήματος πεποιθήσεων, αλλά μάλλον ένα πιο περίπλοκο σύμπλεγμα «μύθου, ιδεολογίας, λαογραφίας και εικόνων», το οποίο σχετίζεται στενά όχι μόνο με ατομικές στάσεις, αλλά επίσης με ενέργειες που εισάγουν διακρίσεις, πολιτικές, ακόμη και βίαιες, δίνοντας τη δική της προσέγγιση για τον αντισημιτισμό, αλλά και στο πώς τη βιώνει η κοινωνία.¹¹⁵ Δεν αρκεί η αναγνώρισή της ως προκατάληψη για να πετύχουμε την άρση της, γιατί έχει πολλές παραμέτρους, γιατί διαπλέκεται και με την γενικότερη κοινωνική προκατάληψη του ρατσισμού. Στην εποχή της νεωτερικότητας ο ρατσισμός, αλλά και ο αντισημιτισμός (απόγονος του παραδοσιακού θρησκευτικού αντιουδαισμού), επιβίωσαν αλλά και ανασυγκροτήθηκαν στα νέα δεδομένα.

Πολλοί, ακόμα και σήμερα, θεωρούν ότι ο Εβραίος ο οποίος ζει εκτός της Γης του Ισραήλ παραμένει διαχρονικά ο «ξένος του εσωτερικού», άρα πρέπει να πολεμηθεί. Ακόμη, στις περιπτώσεις όπου ο εθνικισμός βρήκε γόνιμο έδαφος για να εδραιωθεί, (ειδικά στην εθνικοσοσιαλιστική Γερμανία) συνδέθηκε με τις δύο προηγούμενες προκαταλήψεις, αλλά δεν είναι απόλυτο ότι η εθνικιστική, αλλά και η ξενοφοβική, προκατάληψη συμπορεύονται πλήρως με τον αντισημιτισμό και τον ρατσισμό. Συνήθως ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός διαφοροποιούνται στην έμπρακτη επιλογή τους, που εκφράζεται με τη βία οποιασδήποτε μορφής, κάτι που στον εθνικισμό δεν είναι πάντα απαραίτητο.

Σύμφωνα με τον Θάνο Λίποβατς, «για να ξεπεράσει κανείς τις προκαταλήψεις ο καλύτερος τρόπος είναι να παραδεχθεί ότι ο ίδιος έχει προκαταλήψεις».¹¹⁶ Όπως ο ρατσιστής δεν αποδέχεται την ύπαρξη της ετερότητας του «άλλου», του διαφορετικού, αλλά απαιτεί την αφομοίωση-υποταγή ή ακόμη και τη φυσική του εξόντωση, έτσι απαιτεί και ο αντισημίτης προβάλλοντας το δικό του αντίστοιχο παρανοϊκό αίτημα κατά της ύπαρξης του Εβραίου, που αντιστοιχεί στη δική του πλευρά ως ετερότητα. Και στις δύο προκαταλήψεις, η βάση είναι ότι η πίστη (πεποίθηση) και όχι η γνώση, ότι ο «άλλος» και ο «Εβραίος» είναι εκείνοι που αποκλειστούν ή ακόμη και εξαφανιστούν, τότε τα προβλήματα και η κρίση της κυρίαρχης «ράτσας» που ανήκει ο ίδιος, θα εκμηδενιστούν.

¹¹⁵ Πρβλ., Fein, H., "Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions," in *The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Berlin/New York, 1987, σελ. 67

¹¹⁶ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 285

Κάθε κοινωνική μειοψηφία μπορεί να συγκεντρώσει εναντίον της τα πυρά του ρατσιστή, στον αντισημίτη όμως η εικόνα (φιγούρα) του Εβραίου, που κυκλοφορεί και έχει κατασκευαστεί, είναι εκείνο που προσπαθεί να καταστρέψει και ο πραγματικός του στόχος είναι αυτή η φανταστική διάσταση του Εβραίου.¹¹⁷

Ο ρατσισμός δηλώνει κυριολεκτικά το μίσος και όχι απλά το φόβο για τα άτομα εκείνα που εντάσσονται σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και συνοδεύεται με βία και γενικότερες διακρίσεις σε βάρος τους. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι ο αντισημιτισμός είναι μια υποκατηγορία της κοινωνικής προκατάληψης του ρατσισμού που στοχεύει τους Εβραίους.

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό του αντισημιτισμού, που εντοπίζεται και στον ρατσισμό, είναι ότι η ομάδα-στόχος θεωρείται υποδεέστερη και πιο πρωτόγονη από τις «πολιτισμένες», με τη διαφορά ότι οι Εβραίοι συνήθως ειδωλοποιήθηκαν ως φορείς μιας παγκόσμιας κρυφής, δαιμονικής, τρομακτικής δύναμης που αποσκοπεί στην παγκόσμια κυριαρχία και στη διάλυση των θεμελίων του πολιτισμού.¹¹⁸

Ο αντισημιτισμός, που έχει κοινή αφετηρία με τον ρατσισμό και σε σχέση με τον πρόδρομό του, τον παραδοσιακό αντιουδαϊσμό ή αντιεβραϊσμό, παύει να έχει τα χαρακτηριστικά μόνο που εξωτερικεύονται από τη θρησκευτική εχθρότητα. Κορυφώθηκε την εποχή της ναζιστικής κυριαρχίας. Στην περίοδο του ναζισμού δεν ήταν αρκετή η ρητορική και οι εξαγγελίες του καθεστώτος για «ανασυγκρότηση» του ανθρώπινου γένους που θα περνούσε μόνο μέσα από την ταξινόμηση έως εξόντωση των «μολυσμένων και μη χρήσιμων» φυλών. Σύμφωνα με τους νόμους της Νυρεμβέργης, οι Εβραίοι καταλαμβάνουν την τελευταία θέση στην πιο ακραία ρατσιστική εκδοχή, κηρύσσοντάς τους νομικά ενόχους, χωρίς καμιά υπεράσπιση. Η ενοχή έγκειται στο ότι γεννήθηκαν Εβραίοι και όχι ότι είναι απλά «άλλοι», ή «διαφορετικοί», ή «ξένοι». Δεν είναι υπάνθρωποι (Untermenschen), αλλά δεν είναι καν άνθρωποι. Αυτό συνιστά το καινούριο που επιδιώκει η εθνικοσοσιαλιστική πολιτική, συγκροτώντας τον αντισημιτισμό ως τη θεωρία εκείνη που η *Gegenrasse* (αντι-φυλή) εξοστρακίζεται από το ανθρώπινο γένος επειδή η ύπαρξή της κρίνεται ψευδοεπιστημονικά παρασιτική και επιβλαβής.

Συνεπώς το (φυλετικό) ρατσιστικό μίσος που ενστερνίστηκε και έκανε κρατική πολιτική ο εθνικοσοσιαλισμός καθιστά τον αντισημιτισμό, ως την κοινωνική εκείνη προκατάληψη, που διακρίνεται από τον ρατσισμό με βάση το μύθο που κατασκευάζει για τον Εβραίο σε βιολογική βάση. Επιπλέον, διαπλέκεται με τον εθνικισμό που ορίζει κυρίως τις κοινωνίες του 19^{ου} αιώνα

¹¹⁷ Πρβλ. Zizek, S., *Violence: Six Sideways Reflections*, Picador, New York, 2008, σελ. 66-67

¹¹⁸ Πρβλ. Φωτάκης, Α., *Αντισημιτισμός*, εκδ. Ισνάφι, Ιωάννινα, 2014, σελ. 23

και μετά, γιατί θεωρεί ότι οι Εβραίοι που είναι διάσπαρτοι σχεδόν σε όλο τον κόσμο και ανέκαθεν «κοσμοπολίτες», δυναμιτίζουν και την κοινωνία και την υποτιθέμενη συνοχή του έθνους-κράτους. Εξάλλου η κατηγορία για την συμμετοχή τους σε επαναστάσεις, και ειδικά στη ρωσική του 1917, ήταν καταλυτική, ο δε διεθνισμός δήθεν που ευαγγελίζεται η Οκτωβριανή Επανάσταση είναι σε αντιδιαστολή με το έθνος και τη φαντασιακή του εικόνα, που εργαλειοποίησε ο εθνικισμός.

Μια ακόμη διαφοροποίηση που προξένησε ο εθνικοσοσιαλισμός, στη σχέση ανάμεσα στον ρατσισμό και στον αντισημιτισμό (ενώ ουσιαστικά οι στοχεύσεις των δύο αυτών κοινωνικών προκαταλήψεων συγγενεύουν) είναι ότι η ναζιστική θεωρία ενώ απαιτούσε την καταπίεση των Σλάβων, των Ρομά, των κομμουνιστών και άλλων ομάδων, μόνο για τους Εβραίους απαιτούσε τον ολοκληρωτικό αφανισμό τους μέσω μιας αυστηρά πειθαρχημένης, γραφειοκρατικής και τεχνολογικά εξελιγμένης μεθοδολογίας ώστε να επιτευχθεί άμεσα και δια παντός η «Τελική Λύση του Εβραϊκού Προβλήματος»,(Endlösung der Judenfrage).

Σημειώνεται ότι ο Δημήτρης Γληνός (1882-1943) πρόβλεψε ήδη από το φθινόπωρο του 1938 ότι ο ρατσισμός που εργαλειοποιεί τις σύγχρονες βιολογικές (φυλετικές) θεωρίες θα χρησιμοποιηθεί ως προκάλυμμα για τον αναμενόμενο πόλεμο. Επιπλέον, ο στοχαστής χαρακτήρισε τον αντισημιτισμό μολυσματική ασθένεια, προσθέτοντας ότι «Ο αντισημιτισμός ξαναφέρνοντας πίσω τον μαύρο Μεσαίωνα, όταν οι φεουδάρχες εξόντωναν τους Εβραίους σαν πρώτους φορείς της αστικής οικονομίας, διαπερνάει τώρα σαν κολλητική αρρώστια, όλες τις χώρες όπου το εβραϊκό στοιχείο έχει κάποια επιρροή στην οικονομική ζωή και παρουσιάζεται εμπόδιο στη διευθυνόμενη οικονομία με καπιταλιστική βάση, το τελευταίο καταφύγιο του καπιταλισμού. Έτσι ξαναζωντάνεψαν στις ημέρες μας οι μεσαιωνικοί διωγμοί εξολοθρευμοί των Εβραίων, χαρακτηριστικό σημάδι των καιρών».¹¹⁹ Άρα ο Έλληνας στοχαστής, αν και εσωτερικά εκτοπισμένος για άλλη μια φορά από το 1936, αντιλήφθηκε την ύπαρξη και σχέση των κοινωνικών προκαταλήψεων του ρατσισμού, του αντισημιτισμού αλλά και του εθνικισμού, και ότι στόχος του Γ' Ράιχ θα είναι η εξολόθρευση των Εβραίων που βρίσκονται εντός των εθνικών κρατών της καπιταλιστικής οικονομίας, των αστικών κοινωνιών.

Η ιδιαιτερότητα όμως του αντισημιτισμού σε σχέση με την κοινωνική προκατάληψη του ρατσισμού, δεν μπορεί να εξηγηθεί άμεσα και συνολικά ως ρατσισμός, γιατί οι Εβραίοι δεν συγκροτούν μια ενιαία «ράτσα» διαφορετική από τους Ευρωπαίους ή τους λαούς της

¹¹⁹ Γληνός, Δημήτρης, *Η τριλογία του Πολέμου*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ. 51

Μεσογείου. Αν και οι Εβραίοι έγιναν αντικείμενο του ρατσισμού δεν έχουν συγκεκριμένα γλωσσικά ή φαινοτυπικά χαρακτηριστικά (π.χ. χρώμα δέρματος).¹²⁰

Μέσω του λαϊκού μύθου της Χριστιανικής Δύσης, τον παραδοσιακό, θρησκευτικό αντιουδαϊσμό αλλά και τη συμβολή των Εβραίων από τον 11^ο αιώνα έως και τον Διαφωτισμό στην ανάπτυξη της Ευρώπης καθώς και της προσπάθειας για άρση του σκοταδισμού του Μεσαίωνα, ο αντισημιτισμός άρχισε να προβάλλει ως η διαδοχή στο μέλλον μιας φαντασιακής αρχικά θρησκευτικής ταυτότητας και κατόπιν, μιας εθνικής. Ο αντισημιτισμός ευνοήθηκε στη θεμελίωση εθνικών κρατών, γιατί η κυρίαρχη ιδεολογία και αντίληψή τους στηρίχθηκε στη μη ανοχή της ύπαρξης «ξένων ανομοιογενών στοιχείων» με συνέπεια τον εκπατρισμό τους (π.χ. το 1290 από την Αγγλία, το 1394 από τη Γαλλία, το 1492 από την Ισπανία).¹²¹

Ο Ευρωπαϊκός ρατσισμός έχει στη στόχευσή του τα «ξένα στοιχεία» που ζουν στην πατρίδα του ρατσιστή και προφανώς ο πιο προσφιλής στόχος του είναι ο Εβραίος που στερείται προστασίας. Κατά συνέπεια, ο ρατσιστής επιζητά τη θεωρητική και πρακτική εξόντωση των Εβραίων, δεδομένου ότι ο αντισημιτισμός είναι μια βαθιά ριζωμένη κοινωνική προκατάληψη που παράγεται από την εκάστοτε « ψευδή κοινωνική τάξη πραγμάτων».¹²²

Η συνύπαρξη αλλά και ο διαχωρισμός συγχρόνως ανάμεσα στον ρατσισμό και στον αντισημιτισμό, προϋποθέτουν ότι, ο μεν ρατσισμός στηρίζεται στη διάκριση των ανθρώπων σε «φυλές» ή κοινωνικές ομάδες, «ανώτερες» και υποδεέστερες. Αυτό όμως δεν υφίσταται, γιατί οι άνθρωποι δεν ταξινομούνται σε «φυλές», άρα δεν υπάρχει εβραϊκή «φυλή» κατ' αντιστοιχία. Παρόλα αυτά, ο εθνικισμός και ειδικότερα η ναζιστική ιδεολογία, έδωσε τη διάκριση στο δίπολο Άριος - μη Άριος, αλλά και Άριος – Εβραίος. Οι προϋπάρχουσες προκαταλήψεις του ρατσισμού και του αντισημιτισμού ευθυγραμμίστηκαν. Μέσω της ευθυγράμμισης αναδείχτηκε το ρευστό, αβέβαιο αλλά και αντιφατικό του ανθρωπίνου υποκειμένου, που σε περιόδους κρίσης και ανάλογα με τη διακύμανσή τους, μετατρέπεται σε ανορθολογικότητα, στην οποία ο καθένας μας μπορεί να υποκύψει.

Η αστική κοινωνία και το αστικό κράτος, όπως προέκυψαν μετά τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, και η εποχή της νεωτερικότητας που έφερε ο Διαφωτισμός, πολλές φορές οδήγησαν στη θέσπιση μιας κυρίαρχης μονομέρειας, μιας μερικότητας. Η συλλογικότητα αντικαταστάθηκε από την κυρίαρχη ιδεολογική κοινωνική ομάδα, που τις περισσότερες φορές επιβλήθηκε βίαια

¹²⁰ Λίποβατς, Θάνος, *Η Ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ. 277-278

¹²¹ Ο.π, σελ. 281

¹²² Πρβλ., Adorno, T., Horkheimer, M., *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Επίμετρο: Κ. Ψυχουαίδης, Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 277

εξουσιάζοντας την κοινωνία, αφού την μετέτρεψε σε υπάκουη μάζα. Σε αυτές τις συνθήκες ο αντισημιτισμός βρήκε γόνιμο έδαφος και υποδοχή, για να καλλιεργηθεί στην ελεγχόμενη μάζα από την κυρίαρχη ιδεολογική κοινωνική ομάδα. Ως εκ τούτου, τα φασιστικά καθεστώτα συμπεριέλαβαν όλους τους Εβραίους ανεξάρτητα της ταξικής θέσης του καθενός ως μέλη μιας αντι-φυλής που ορίζεται με νομοθετικά διατάγματα και αντιμετωπίζεται με τον ίδιο βίαιο και ανορθολογικό τρόπο που αντιμετωπίζονται οι στρατιές των εξεγερμένων ανέργων.

Εκείνο που κατέστησε ο αντισημιτισμός σαφές στις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, και ειδικά στα χρόνια του Εθνικοσοσιαλισμού, ήταν ότι οι Εβραίοι έχασαν τη δυνατότητα του παρελθόντος να είναι φορείς της κυκλοφορίας των αγαθών, καθώς το φασιστικό κράτος αποφάσισε να τους θέσει εκτός συναγωνισμού σε αυτόν τον τομέα και να τους αντικαταστήσει με Άριους καπιταλιστές μέσω της παραγωγής και των μέσων που διέθετε.¹²³

Ο Max Horkheimer στο έργο του «*Οι Εβραίοι και η Ευρώπη*» σημειώνει ότι «ο αντισημιτισμός του ολοκληρωτικού καθεστώτος είναι η συνέχεια του φιλελευθερισμού» και ότι «όποιος δεν θέλει να μιλάει για τον Καπιταλισμό, θα έπρεπε να σιωπάει και για τον Φασισμό»,¹²⁴ στην Ευρώπη, και ευρύτερα στη Δύση, ο αντισημιτισμός που κορυφώθηκε στο Γ' Ράιχ, αντανάκλα τον βιομηχανικό καπιταλισμό, τον εθνικισμό και την αποικιοκρατία, αλλά και τις θεωρίες του 19^{ου} αιώνα. Κατά το πρώτο μισό του επόμενου αιώνα ο Κοινωνικός Δαρβινισμός και οι φυλετικές – ευγονικές θεωρίες βρήκαν πρακτική εφαρμογή όχι στα πεδία των μαχών, αλλά στα στρατόπεδα εξοντωτικής εργασίας και θανάτου και στους τόπους μαζικών εκτελέσεων στην Ανατολική Ευρώπη που λειτούργησαν με «ορθολογικό» τρόπο.

Ο εθνικοσοσιαλισμός είναι «αναμφισβήτητα «μια στιγμή ρήξης, μια βαθιά κοινωνική και ψυχολογική αναστάτωση στην οποία καθιερώθηκε να βλέπουμε την ιδρυτική πράξη του 20^{ου} αιώνα».¹²⁵ Πέτυχε και πραγματοποίησε τη συνάντηση και τη συγχώνευση δύο παραδειγματικών εικόνων: του Εβραίου, ως *άλλου* στον δυτικό κόσμο και του *υπανθρώπου*, του *άλλου* από τον αποικισμένο κόσμο.¹²⁶

¹²³ Πρβλ., Horkheimer, M., *Οι Εβραίοι και η Ευρώπη*, μτφρ. Θ. Γεωργίου, εκδ. Έρασμος, Αθήνα, 1985, σελ. 31

¹²⁴ Ο.π., σελ.11-12

¹²⁵ Traverso, Enzo, *Οι ρίζες της ναζιστικής βίας, Μια ευρωπαϊκή γενεαλογία*, μτφρ. Ν.Κούρκουλος, εκδ. Εικοστού Πρώτου Αιώνα, Αθήνα, 2013, σελ.30

¹²⁶ Ο.π., σελ.33

4.4 Ολοκαύτωμα, Shoah, Χουρμπάν

Η σχεδόν ολοκληρωτική γενοκτονία των Εβραίων της ηπειρωτικής Ευρώπης στη διάρκεια του ΒΠΠ κηλίδωσε ανεξίτηλα την ανθρωπότητα. Δεν είναι ένα ουρανοκατέβατο φαινόμενο, ούτε βγήκε από την «γερμανική ψυχή». Για να το κατανοήσει ο ανθρώπινος νους, αν είναι δυνατό, πρέπει να λάβει υπόψη τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη κατά το διάστημα 1930-1945.

Η πρωτόγνωρη γενοκτονία, που αποκαλείται στα ελληνικά *Ολοκαύτωμα*, αποτελεί τη συνέχεια και την κορύφωση ως προς τη βιαιότητα και αποτελεσματικότητα μιας μακρόχρονης διαδικασίας που οι ρίζες της χάνονται στην αρχαιότητα. Δεν αποσκοπούσε στην κατάληψη, στην κατοχή νέων εδαφών και στην οικονομική τους εκμετάλλευση, όπως οι περισσότερες άλλες μεγάλες γενοκτονίες στην ιστορία της ανθρωπότητας. Έγινε στα πλαίσια μιας βίαιης απόπειρας ριζικής φυλετικής αναμόρφωσης της Ευρώπης από το Γ' Ράιχ σε περιοχές όπου διάφοροι λαοί ζούσαν αιώνες μαζί. Θεωρητικά, θα μπορούσε να αποφευχθεί, όμως δεν υπήρξε η θέληση, γιατί ακόμα και η στάση των αδιάφορων παρατηρητών, τόσο στην Ευρώπη, όσο και εκτός αυτής, διευκόλυνε την τέλεσή της.

Η λέξη *ολοκαύτωμα* προέρχεται από την λέξη *ολόκαυστος*. Χρησιμοποιήθηκε κατά την ελληνιστική εποχή ως απόδοση στην ελληνική γλώσσα της βιβλικής λέξης *ολά* (פָּחַ), η οποία υποδηλώνει κάθε τι που καίγεται ολοκληρωτικά από φωτιά ως προσφορά στο Θεό.¹²⁷ Ως εκ τούτου, πρόκειται για ένα παραπλανητικό όρο για το τι εννοούμε σήμερα. Ουδείς Εβραίος δεν μπήκε σε έναν θάλαμο εισπνοής δηλητηριωδών αερίων ως προσφορά στο Θεό. Επιπλέον, η λέξη *ολοκαύτωμα* συνήθως αναφέρεται όχι μόνο στον κατατρογμό και στην γενοκτονία των Εβραίων κατά τον ΒΠΠ (σύμφωνα με τον ιστορικό Νταν Στόουν, ο Χίτλερ τους θεωρούσε συλλογικά ως «μια «αντιφυλή» ... καθόλου ανθρώπινη»),¹²⁸ αλλά και στην εξόντωση ορισμένων άλλων πληθυσμιακών ομάδων από το Γ' Ράιχ και τους συμμάχους του, όπως οι ασθενείς με ορισμένα ανίατα νοσήματα¹²⁹ (η ομοφυλοφιλία και ο μπολσεβικισμός θεωρήθηκαν μεταδοτικά μη ιάσιμα νοσήματα), οι Μάρτυρες του Ιεχωβά, οι μη φυλετικά καθαροί Ρομά και Σίντι, οι έγχρωμοι Ευρωπαίοι, και ορισμένοι Σλαβικοί (π.χ. Ρώσοι, Πολωνοί, Λευκορώσοι,

¹²⁷ Πρβλ. Petrie, J.: *The Secular Word HOLOCAUST: scholarly myths, history, and twentieth century Meanings*, Journal of Genocide Research 2: 2000, σελ. 31-63

¹²⁸ Stone, Dan, *Histories of the Holocaust*. New York: Oxford University Press. 2010

¹²⁹ Πρβλ. Καλέφ-Εζρά, Τζ., *Ιατρική την εποχή της ναζιστικής κυριαρχίας*, στο Άουσβιτς Έλληνες- Αριθμός μελλοθανάτου (επιμέλεια Πηλιχός Γ.), Ελληνικά Ταχυδρομεία, Αθήνα, 2017, σελ. 693-718

Σέρβοι) και Ασιατικοί λαοί, οι οποίοι κατατάσσονταν χαμηλά στην φυλετική ιεραρχία που είχε ενστερνιστεί το Γ΄ Ράιχ, κτλ.¹³⁰

Κατά τον Z. Bauman, (1925-2017) το Ολοκαύτωμα έρχεται με έναν αιφνιδιαστικό τρόπο, στην ιστορία, άνευ προηγουμένου αλλά και σαν μια ασυνέχεια που προστίθεται στο συνεχές της αφήγησης του αντισημιτισμού. Συνεπώς το Ολοκαύτωμα δεν υπήρξε μια άστοχη και αποτυχημένη πράξη της νεωτερικότητας, αλλά ένα παράγωγο της, ένα επακόλουθο που παρουσιάστηκε εντός της μοντέρνας (νεωτερικής) κοινωνίας.¹³¹

Η λέξη *ολοκαύτωμα* χρησιμοποιείται συχνά για να περιγράψει καταχρηστικά και άλλα ιστορικά γεγονότα, όπως τη γενοκτονία των ιθαγενών και των έγχρωμων στην αμερικανική ήπειρο, τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των στρατευμάτων κατοχής σε ορισμένα ελληνικά χωριά κατά το χρονικό διάστημα 1943-1944 για την αποδυνάμωση των ανταρτικών δυνάμεων, τις συνέπειες ενός πιθανού πολέμου με εκτεταμένη χρήση πυρηνικών όπλων, τη νομιμοποίηση των αμβλώσεων σε χώρες όπως η Ιταλία και οι ΗΠΑ, κτλ.¹³² Είναι πλέον συνηθισμένο φαινόμενο η θυματοποίηση ορισμένων πληθυσμιακών ομάδων να χρησιμοποιείται ανταγωνιστικά με αυτή των Ευρωπαίων Εβραίων εξομοιώνοντας άκριτα το μέγεθος και τη βιαιότητα των φαινομένων, άρα ευτελίζοντας την.

Το ισραηλινό κρατικό ίδρυμα Yad VaShem, που ιδρύθηκε στην Ιερουσαλήμ το 1953 για την Προώθηση της Μνήμης και της Μελέτης του Ολοκαυτώματος, πρότεινε η λέξη *ολοκαύτωμα* να γράφεται με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα της, όταν περιορίζεται στη γενοκτονία των Ευρωπαίων Εβραίων κατά τη διάρκεια του ΒΠΠ, πρόταση που σύντομα υιοθετήθηκε σε μεγάλο βαθμό στην αγγλόφωνη βιβλιογραφία. Ο όρος *Ολοκαύτωμα* διαδόθηκε πολύ στον Δυτικό Κόσμο ιδιαίτερα μετά την πρώτη προβολή της τηλεοπτικής σειράς *Holocaust* (1978) του δικτύου NBC, που αφορά μια φανταστική οικογένεια Γερμανών Εβραίων.

Δεδομένου ότι οι διάφορες οργανώσεις και πολλοί διανοούμενοι συχνά συμπεριλαμβάνουν στον όρο *Ολοκαύτωμα* και ομάδες μη Εβραίων θυμάτων του ναζισμού, ορισμένοι μελετητές, κυρίως Εβραίοι, επέλεξαν να χρησιμοποιούν τη βιβλική λέξη *Σοά* (שוא) στα Εβραϊκά, σε μια προσπάθεια να αποφευχθεί η σχετικοποίηση του πελώριου εγκλήματος. Πρόκειται για μια λέξη που συναντάται δώδεκα φορές στην *Τορά* (στην Πεντάτευχο ή στο γραπτό Νόμο των Εβραίων

¹³⁰ Πρβλ. Stone, Dan, *Histories of the Holocaust*. New York: Oxford University Press, 2010, σελ. 41-44

¹³¹ Πρβλ. Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge, 1989, σελ. 2-10

¹³² Πρβλ. Petrie, J., *The Secular Word 'HOLOCAUST': Scholarly Myths, History, and Twentieth Century Meanings*, Journal of Genocide Research, 2000, σελ. 31-63

με τη στενή έννοια) και δηλώνει τη συνοδευόμενη από τρομακτικό θόρυβο ολοκληρωτική κατάρρευση σε ερείπια, τον αφανισμό και την ερήμωση.¹³³ Η βιβλική λέξη *Shoah*, περιορίζεται σε καταστροφή που οφείλεται στον άνθρωπο και όχι στη φύση ή στο Θεό, όπως ένας μεγάλος σεισμός, και επιλέχθηκε από το κράτος του Ισραήλ για να περιγράψει το εν λόγω γεγονός. Θεσμοθετήθηκε από την *Κνεσέτ* (Ισραηλινή Βουλή) στις 12 Απριλίου 1951, με τον ορισμό της 27^η ημέρας του εβραϊκού μήνα Νισάν ως Εθνική Ημέρα Μνήμης της Shoah και της Εξέγερσης των Γκέτο (*Yom Ha-Shoah ve Mered Ha-Getaot*), απορρίπτοντας τη λέξη *Ολοκαύτωμα* ως ακατάλληλη.

Ορισμένοι μελετητές, κυρίως θρησκευόμενοι Εβραίοι, προτιμούν αντί για τη λέξη *Shoah* τη χρήση της ραβινικής λέξης *Χουρμπάν* (חורבן),¹³⁴ η οποία αναφέρεται στην καταστροφή του 1^{ου} και 2^{ου} ναού του Σολομώντα στην Ιερουσαλήμ το 580 π.Χ. και το 70 μ.Χ., αντίστοιχα. Με αυτόν τον τρόπο θεωρούν τον αφανισμό του 1/3 των ανά τον κόσμο Εβραίων στη διάρκεια του ΒΠΠ, ως την τρίτη μεγάλη καταστροφή του εβραϊσμού, παρόμοιας σημασίας με τις δυο προηγούμενες, και μάλιστα συχνά την αποκαλούν τόσο στα εβραϊκά όσο και στα Γίντις, *χουρμπάν ερώπα*, σε αντιδιαστολή με τις δυο προηγούμενες μεγάλες καταστροφές.

Η *Shoah* αποτελεί την κορύφωση της φυλετικής βαρβαρότητας και είναι μια κατηγορηματική και τρομακτική υπενθύμιση της εγκληματικής φύσης του φασισμού και του πολιτικού συστήματος που τον γέννησε και τον ανέθρεψε. Δεν αφορά μόνο τους Εβραίους, αφορά όλους τους ανθρώπους. Είναι αδιάψευστος μάρτυρας για το τί μπορεί να κάνει ο άνθρωπος σε άνθρωπο, όταν φανατιστεί, μισήσει τον συνάνθρωπό του, μεθύσει από τη δύναμή του, και σταματήσει να συμπεριφέρεται ως άνθρωπος. Το γεγονός ότι σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε με πρωτομάστορα τη διανοήση της τότε πιο προηγμένης πνευματικά, επιστημονικά και τεχνολογικά χώρας του κόσμου, προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία. Δείχνει ότι μπορεί να γίνει και στο μέλλον κάτι παρόμοιο, άρα τίθεται σε όλους τους ανθρώπους το επιτακτικό ερώτημα «τί κάνουμε ώστε αν διαμορφωθούν στο μέλλον κατάλληλες συνθήκες, να μην συμβεί κάπου στον κόσμο κάτι παρόμοιο, ίσως ενάντια σε κάποια άλλη ομάδα ανθρώπων;»

Αν και η *Shoah* έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τις άλλες γενοκτονίες στην ανθρώπινη ιστορία, διαφοροποιείται εκτός από το μέγεθος και την αποτελεσματικότητά της σε ένα πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, και από ένα αριθμό χαρακτηριστικών όπως ότι:

¹³³ Πρβλ. Εμμανουήλ, Άρης: *Γλωσσάρι Εβραϊκών όρων και ονομάτων*, Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2016, σελ. 104

¹³⁴ Πρβλ. Fischer, Klaus, *Nazi Germany: A New History*. New York: Barnes & Noble, 1998, σελ.98

α) βασίσθηκε σε μια προεργασία διάρκειας τουλάχιστον είκοσι αιώνων, τον ολοκληρωτικό της χαρακτήρα, το ότι ήταν δηλαδή κεντρικά σχεδιασμένη η τεχνοκρατική τέλεσή της σχεδόν σε όλη την έκταση μιας ηπείρου. Απέβλεπε να δολοφονηθούν όλοι οι Εβραίοι, όχι ορισμένη μερίδα από αυτούς, ώστε να διορθωθεί αυτό το λάθος της φύσης ,

β) το γεγονός ότι ακόμα μετά την τέλεσή της πολλοί περιορίζουν την έκταση της, αμφισβητούν την ύπαρξή της, αν την δεχτούν, κατηγορούν τα ίδια τα θύματα για τον χαμό τους ακόμα και όταν σχεδόν όλοι οι θύτες έφυγαν από τη ζωή για βιολογικούς λόγους, έχοντας εκμεταλλευτεί ποικιλότροπα το χαμό των θυμάτων τους.¹³⁵

γ) διευκολύνθηκε από μια ρατσιστική ιδεολογία που ριζώθηκε στη συνείδηση σχεδόν ολόκληρης της κοινωνίας με τη βοήθεια της επιστημονικά οργανωμένης πλύσης εγκεφάλων, μετατρέποντας τον Εβραίο στο παντοτινό σύμβολο του παγκόσμιου Κακού. Η Βιολογία μάλιστα χρησιμοποιήθηκε για να γίνει αποδεκτό ότι ο κάθε Εβραίος πρέπει να εξολοθρευθεί ως σφάλμα της φύσης.

Πρωτοστάτης και ενορχηστρωτής ήταν το Γ' Ράιχ που τότε το θεωρούσαν το πιο πολιτισμένο κράτος στον κόσμο, παρόλο που διακήρυτε δημόσια και χωρίς αντιδράσεις τα οφέλη που θα έχει η προικισμένη με ανώτερη σωματική, νοητική και ψυχική διάπλαση "ανώτερη φυλή" από τον αφανισμό των θανατηφόρων «παράσιτων», που μοιράζονταν μαζί με τους «καθαρούς» Γερμανούς τον ίδιο αέρα. Για παράδειγμα, πίστευαν με θρησκευτική ευλάβεια ότι οι «βρωμεροί» Εβραίοι μολύνουν τη γερμανική σκέψη, κυρίως με τη διαλυτική πανούκλα του διεθνισμού και του μαρξισμού, δηλητηριάζουν την οικονομική ζωή της χώρας αλλά και όλου του κόσμου, κατέχοντας θέσεις κλειδιά στην οικονομική ζωή, στο εμποροβιομηχανικό κεφάλαιο, και στα πανεπιστήμια και ότι στοχεύουν να εξοντώσουν όλους τους εθνικούς πολιτισμούς για να πετύχουν τη δικιά τους παγκόσμια κυριαρχία, δηλαδή μια επιμειξία.

Τα περίπου 6.000.000 Εβραίων που δολοφονήθηκαν στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου που αντιστοιχούν περίπου στα 2/3 των Ευρωπαίων Εβραίων και το 1/3 των ανά τον κόσμο Εβραίων, δεν δολοφονήθηκαν ως φορείς κάποιας ιδεολογίας, ως πατριώτες εχθρικών χωρών, ως καπιταλιστές, ως φιλελεύθεροι, ως σοσιαλιστές ή κομμουνιστές, αλλά γιατί επιστήμονες είχαν πείσει τους δολοφόνους ότι ήταν μέλη μιας διαβολικής αντι-φυλής, εχθρικής προς κάθε λαό η οποία είναι αδύνατο να αφομοιωθεί λόγω των γονιδίων της και ως εκ τούτου έπρεπε να εξολοθρευθεί ολοκληρωτικά για τη σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Μάλιστα σε ορισμένα κράτη, όπως στην Πολωνία, το ποσοστό των Εβραίων πολιτών που δολοφονήθηκαν ήταν περίπου 90%, δηλαδή περίπου 3.000.000 άτομα (το ποσοστό στην

¹³⁵ Πρβλ. Δρόσος, Γ.Δ., *Αντισημιτισμός: ακρότητα και κοινοτυπία*, Χρονικά 247: 2017, σελ.11-15

Ελλάδα είναι ελαφρώς μικρότερο). Ο αριθμός των θυμάτων σε συνδυασμό με τα πολύ μεγάλα ποσοστά εξόντωσης με κεντρικά σχεδιασμένο και βιομηχανικά εκτελεσμένο τρόπο σε σύντομο χρονικό διάστημα (οι περισσότεροι από τις αρχές του 1942 ως το καλοκαίρι του 1944 στην Ανατολική Ευρώπη) διαφοροποιούν το Ολοκαύτωμα (Shoah) ως προς οποιαδήποτε άλλη γενοκτονία ή άλλο μεγάλο έγκλημα σε συνθήκες πολέμου στην ανθρώπινη ιστορία.

Αυτά τα έξι εκατομμύρια (τα παιδιά μικρής ηλικίας ήταν αναλογικά πάρα πολλά) δεν δολοφονήθηκαν από συμμορίες φανατικών, αμόρφωτων, διεστραμμένων οπαδών ενός ακραίου κόμματος. Οι περισσότεροι δολοφονήθηκαν από συνηθισμένους Γερμανούς και Αυστριακούς που προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις, πολλοί δε ήταν γονείς και οι ίδιοι.¹³⁶ Μεταλλάχθηκαν σε τέρατα, σε σειριακούς δολοφόνους και έδρασαν στα πλαίσια μιας μοντέρνας, τεχνολογικά προηγμένης κοινωνίας, που δεν διέφερε πολύ από την σημερινή. Οι στόχοι των πράξεων τους, επιλέχθηκαν από ένα καθεστώς, από μια ιδεολογία και από μια πολιτική κουλτούρα, που εμπεριείχαν σε κάθε πτυχή της ένα άσβεστο συστατικό από το παρελθόν, το μίσος για τον Εβραίο δίνοντας του μάλιστα τη μορφή του ολοκληρωτικού λυτρωτικού αντισημιτισμού.

Οι θύτες, καθώς και τόσο άλλοι γύρω τους, Γερμανοί, Αυστριακοί, Κροάτες, Λιθουανοί, Ουκρανοί, και Ρουμάνοι, ήταν προϊόντα μιας κοινωνίας που τους έπεισε να γίνουν υμνητές του Γ' Ράιχ, πρόθυμοι να υπακούσουν σε κάθε διαταγή, προσφέροντας απλόχερα ως το τέλος του πολέμου ακόμα και τη ζωή τους για την επίτευξη οποιουδήποτε στόχου έθετε ο *Ηγέτης*. Θεωρούσαν ότι η συνέργειά τους στο πρωτόγνωρο έγκλημα αποτελεί πατριωτικό τους καθήκον, απαραίτητο για την ασφάλεια των οικογενειών τους και τη σωτηρία του πολιτισμού. Στην πράξη οι θύτες και οι άμεσοι συνεργοί τους ήταν αδύνατο να καταστρέψουν τόσες ζωές για φυλετικούς και μόνο λόγους, χωρίς να χάσουν οι ίδιοι για πάντα κάθε τι το ανθρώπινο πάνω τους.

Ο εθισμός στην ακραία βία ενάντια σε ανυπεράσπιστους ανθρώπους ήταν αδύνατο να εξαφανισθεί με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη. Τόσο το θύμα όσο και ο θύτης μπαίνοντας μέσα σε ένα ναζιστικό στρατόπεδο, όπως στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου, στην Τρεμπλίνκα, στο Μπέλζετς και στο Νταχάου, έχαναν την ταυτότητα του ανθρώπου, αναγκαστικά ο πρώτος, εθελοντικά ο δεύτερος. Και αν στο τέλος του πολέμου το θύμα έβγαине ζωντανό είχε την ελπίδα να την ξαναποκτήσει, ενώ για το θύτη αυτό ήταν αδύνατο, γιατί

¹³⁶ Πρβλ. Καλέφ-Εζρά, Τζ., *Ιατρική την εποχή της ναζιστικής κυριαρχίας*, στο Άουσβιτς Έλληνες- Αριθμός μελλοθανάτου (επιμέλεια Πηλιχός Γ.), Ελληνικά Ταχυδρομεία, Αθήνα, 2017, σελ. 693-718/ Friedländer Saul: *Η ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι*, Πόλις, Αθήνα, 2013, σελ. 23

έδρασε εθελοντικά ως θύτης.¹³⁷ Άρα, όπως επισήμανε ο πρώην κρατούμενος στο Άουσβιτς Primo Levi (1919-1987), οι πρώτοι «σώθηκαν», ενώ οι δεύτεροι «βούλιαξαν».

Η Shoah, δεν είναι τίποτε άλλο παρά το αποτέλεσμα της μακρόχρονης παρουσίας του αντισημιτισμού, ο οποίος είναι συνδεδεμένος με τα εθνικά καπιταλιστικά κράτη. Αυτό που ως τότε ονομάζονταν «Εβραϊκό πρόβλημα», είναι «αξεδιάλυτα δεμένο με το ταξικό πρόβλημα».¹³⁸ Ο Ναζισμός έκανε ένα «ποιοτικό» άλμα σε σχέση με την προϋπάρχουσα τάση εκδίωξης των Εβραίων. Αυτό το άλμα ήταν το Άουσβιτς, γιατί με αυτό τον τρόπο αποδείχτηκε περίτρανα, ότι «δεν υπάρχει αντισημιτισμός με ανθρώπινο πρόσωπο ούτε φασισμός δίχως Λάγκερ και Τελική Λύση».¹³⁹ Δεν ήταν μια ξαφνική παρεκτροπή, αλλά η κατάληξη μιας ολόκληρης πορείας άλυτων ιστορικών αντιφάσεων που διαμόρφωσαν τη νεωτερικότητα, από την αφετηρία των Νέων Καιρών μέχρι το απόγειο και την παρακμή του σύγχρονου καπιταλισμού.¹⁴⁰

Το Ολοκαύτωμα (Shoah) δεν μπορεί να συγκριθεί με καμιά άλλη δίωξη, με καμιά γενοκτονία, γιατί η ανορθολογική εφαρμογή του δικαίου μέσω του ναζιστικού κράτους, δεν επαναλαμβάνει καμιά μορφή βαρβαρότητας του παρελθόντος που ενσαρκώνει το κράτος, ή ο αυταρχικός ηγέτης του. Χρειάστηκαν οι δεκάδες αιώνων ρατσισμού, αντιιουδαϊσμού και σύγχρονου αντισημιτισμού. Χρειάστηκαν τα ιατρικά μέτρα της ευγονικής και γενικότερα της επιστήμης που πολλά από αυτά δεν εφαρμόστηκαν στη Γερμανία για πρώτη φορά, αλλά σε «προηγμένα» κράτη όπως οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, τα Σκανδιναβικά κράτη, για να αποκτήσει το Ολοκαύτωμα υπόσταση, για να νικήσει ο «Υπεράνθρωπος» (Übermensch), τον «Υπάνθρωπο», (Untermensch).

Το Άουσβιτς ήταν η νίκη της «ράτσας» κατά της αντιφυλής (Gegenrasse). Και αν ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός χρειάστηκαν την πεποίθηση (πίστη) και όχι τη μελέτη και τη γνώση της επιστήμης, το Ολοκαύτωμα χρειάστηκε το κράτος, την εξουσία, την επιστήμη και την τεχνολογία της εποχής της, για να παράξει θάνατο βιομηχανικού τύπου. Γιατί, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, καταναγκαστικής εργασίας και θανάτου του Γ' Ράιχ και πολλών συμμάχων του δε συναντήθηκαν μόνο ο εθνικισμός ο ρατσισμός και ο αντισημιτισμός, αλλά η ίδια η καπιταλιστική βαρβαρότητα που με εργαλεία της τις τρεις αυτές κοινωνικές προκαταλήψεις και εξαντλώντας τον ανορθολογισμό της, πραγματοποίησε ένα προδιαγεγραμμένο έγκλημα. Τα θύματα του Ολοκαυτώματος «πρόσφατα χειραφετηθέντα

¹³⁷ Πρβλ. Καλέφ-Εζρά, Τζ., *Ιατρική την εποχή της ναζιστικής κυριαρχίας*, στο Άουσβιτς Έλληνες- Αριθμός μελλοθανάτου (επιμέλεια Πηλιχός Γ.), Ελληνικά Ταχυδρομεία, Αθήνα, 2017, σελ. 693-718

¹³⁸ Μιχαήλ, Σάββας, *Μορφές του Μεσσιανικού*, εκδ.Άγρα, Αθήνα, 1999, σελ. 44

¹³⁹ Ο.π., σελ. 76

¹⁴⁰ Ο.π., σελ. 76

παραδίδονται τώρα στις δυνάμεις του κεφαλαίου οι οποίες συγχωνεύθηκαν με την κρατική μηχανή και είναι πλέον ασυναγώνιστες». ¹⁴¹

Ακόμη και η φράση – επιγραφή στις εισόδους των στρατοπέδων το «Arbeit macht frei» σύνθημα της ναζιστικής ιδεολογικής προπαγάνδας, πριν την «Τελική Λύση» χρησιμοποιήθηκε για να δώσει με τη σειρά του την πιστοποίηση της ουσίας του Άουσβιτς, που είναι η υπενθύμιση της εκμηδένιση του ανθρώπου. ¹⁴² Το σύνθημα αυτό, που είναι δάνειο από τον τίτλο του μυθιστορήματος του 1873, του Lorenz Diefenbach (Arbeit macht frei : Erzählung von Lorenz Diefenbach), όπου παρουσιάζονται οι απατεώνες να αναμορφώνονται μέσω της εργασίας, στρεβλώθηκε και χρησιμοποιήθηκε όχι για να ειρωνευτούν τα θύματά τους στην υποδοχή στα ναζιστικά στρατόπεδα ούτε για να τα εξαπατήσουν κατά την είσοδό τους. Τη θέση των υπό αναμόρφωση απατεώνων του Diefenbach έπαιρναν οι Εβραίοι κρατούμενοι, «οι τελευταίοι απατημένοι απατεώνες της ιδεολογίας του φιλελευθερισμού». ¹⁴³

Η εποχή της εθνικοσοσιαλιστικής κυριαρχίας είναι η εποχή κατά την οποία έχουμε την κυριαρχία της πολιτικής επί της οικονομίας, τον έλεγχο του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τελικά την πολιτική χειραγώγηση των ιδίων των νόμων του καπιταλισμού. Η εξαντλητική καταναγκαστική εργασία στα ναζιστικά στρατόπεδα όσων δεν τους δολοφονούσαν φθάνοντας, είναι η στρέβλωση μέσω του ορισμού της μαρξικής έννοιας της αλλοτρίωσης. ¹⁴⁴

Το Ολοκαύτωμα, το προϊόν της ναζιστικής βίας με τα στρατόπεδα, τους θαλάμους αερίων και με τις εκτελέσεις βιομηχανικού τύπου στην πρώην ΕΣΣΔ είναι η απόληξη μιας μακροχρόνιας διαδικασίας απανθρωποίησης και βιομηχανοποίησης του θανάτου με την προσθήκη μιας εργαλειακής ορθολογικότητας, παραγωγικής και διοικητικής, και αυτή είναι η ειδοποιός διαφορά σε σύγκριση με άλλα εγκλήματα. ¹⁴⁵ Τα πογκρόμ, οι διώξεις, οι γενοκτονίες του παρελθόντος κωδικοποιήθηκαν από τον εθνικοσοσιαλισμό μετατρέποντας τον θάνατο σε αντικείμενο μαζικής βιομηχανικής παραγωγής, όπου και οι θύτες απανθρωποιούνται. Συνθέτουν την «Τελική Λύση» μέσα από την ιστορική συνέχεια που οδήγησε στη Shoah, το μοναδικό προϊόν του πολιτισμού του 20^{ου} αιώνα, που ανάλογό του δεν είχε προηγηθεί και συμβολίζει την πιο «ριζική άρνηση του ανθρώπου ως ειδολογικού όντος». ¹⁴⁶ Με τη Shoah έγινε

¹⁴¹ Πρβλ. Adorno, T./ Horkheimer, M., *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα* μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Επίμετρο: Κ. Ψυχοπαίδης, Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 324

¹⁴² Μιχαήλ, Σάββας, *Μορφές του Μεσσιανικού*, εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1999, σελ. 77-81

¹⁴³ Πρβλ. Adorno, T./ Horkheimer, M., *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λ. Αναγνώστου, Επίμετρο: Κ. Ψυχοπαίδης, Επιμέλεια: Γ. Κουζέλης, εκδ. Νήσος, Αθήνα, 1996, σελ. 304

¹⁴⁴ Ράντης, Κων/νος, *Ψυχανάλυση και Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, εκδ. Ύψιλον, 2006, σελ. 193

¹⁴⁵ Πρβλ. Traverso, Enzo, *Οι ρίζες της Ναζιστικής Βίας, Μια Ευρωπαϊκή Γενεαλογία*, μτφρ. Ν. Κούρκουλος, εκδ. Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2013, σελ. 33

¹⁴⁶ Μιχαήλ, Σάββας, *Μορφές του Μεσσιανικού*, εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1999, σελ. 82

η μετάβαση από τις θεωρητικές εξαγγελίες στην πράξη όπου ο θάνατος θριαμβεύει. Όσοι επιβίωσαν, έπρεπε να αποδεικνύουν και στην παραμονή τους στα *Λάγκερ* και κατόπιν μετά την απελευθέρωση, ότι βρέθηκαν «δικαιολογημένα» εκεί, ως υποδεέστερο είδος ανθρώπων, που είναι η αιτία των δεινών του πολιτισμού καθώς θέτουν σε κίνδυνο τον «Υπεράνθρωπο».¹⁴⁷

Το Ολοκαύτωμα είναι η επιτομή του εθνικοσοσιαλιστικού μύθου που οικοδομήθηκε πάνω στην αντίφαση: φιλελεύθερος καπιταλισμός, που πίσω από αυτόν, βρίσκονται οι Εβραίοι ως τραπεζίτες, χρηματοπιστωτές αλλά και η αταξική σοσιαλιστική κοινωνία με διεθνιστική αλληλεγγύη, όπου πάλι οι Εβραίοι βρίσκονται ως εισηγητές και πρωτεργάτες της ανατροπής του καπιταλισμού μέσω επανάστασης. Η σύλληψη αυτής της αντίφασης, συνέβαλε στη λήψη της απόφασης για την «Τελική Λύση» (Endlösung), μια απόφαση που η υλοποίησή της, έγινε «κάτω από αυστηρά τεχνικούς όρους».¹⁴⁸

Χωρίς να παραβλέπουμε την εξόντωση από το Γ΄ Ράιχ των περίπου 200.000 Ρομά και άλλων ανθρώπων, ωστόσο τα έξι εκατομμύρια Εβραίων που θανατώθηκαν καθιστούν τη Shoah, ένα έγκλημα που διαφοροποιείται, όχι μόνο ποσοτικά αλλά και στο ότι ο στόχος ήταν να εξοντωθεί και ο τελευταίος Εβραίος στα εδάφη που έλεγχε, άμεσα ή έμμεσα το Γ΄ Ράιχ. Τέλος, η Shoah, διαφοροποιήθηκε από άλλα εγκλήματα και για έναν ακόμη λόγο: Ο πόλεμος τελείωσε, αλλά κληρονόμησε στους διασωθέντες Εβραίους και στις επόμενες γενιές εκτός από ψυχολογικά τραύματα τη δυσπιστία για το ποιοι θα μπορούσαν να είναι φίλοι ή εχθροί τους στο μέλλον.¹⁴⁹

5. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Όπως σημειώθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, είναι αδύνατο να προσπαθήσουμε να αφαιρέσουμε ή να εξαλείψουμε πλήρως από την κοινωνία όλες τις προκαταλήψεις. Οφείλουμε να τις αναδείξουμε, να μιλήσουμε για την ανάγκη να ρυθμιστούν οι εξαιρετικά επικίνδυνες μορφές των εκδηλώσεών τους και να αξιολογηθεί εάν τα διαθέσιμα μέσα είναι κατάλληλα, και να καταβληθεί μια προσπάθεια για την εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση, κυρίως των νέων, ώστε να χτιστούν πιο ανεκτικές μορφές κοινωνικής ζωής, ώστε να ελπίζει κανείς στο μέλλον συνθήκες πραγματικής ισότητας για όλους τους ανθρώπους.

¹⁴⁷ Levi, Primo, *Εάν αυτό είναι ο Άνθρωπος*, μτφρ. Σαρλικιώτη, Χ., εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1997, σελ.232-235

¹⁴⁸ Λίποβατς, Θάνος, *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα, 1990, σελ.253

¹⁴⁹ Ο.π., σελ.253-254

Μια αποτελεσματική πολιτική θα μπορούσε να είναι δυνατή μόνο με τη χρήση των βασικών κοινωνικών θεσμών, όπως των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της κοινωνικής δικτύωσης, των τεχνών, και γενικότερα με την εκπαίδευση και μέσα διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και τις αρχές του νόμου με συνεχή παρακολούθηση από την ίδια την κοινή γνώμη. Απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες των δημοσίων οργανισμών για την παρακολούθηση και καταγγελία τυχόν τέτοιων παραβιάσεων και περιστατικών. Οι επίσημες αρχές και το δικαστικό σώμα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να σταματήσουν και να επιβάλλουν νόμιμες κυρώσεις για κάθε εκδήλωση ξενοφοβίας, ρατσισμού και αντισημιτισμού σε όλα τα επίπεδα κοινωνικής ιεραρχίας, χωρίς εξαιρέσεις. Σήμερα όμως, αυτό δεν εφαρμόζεται επαρκώς σε πολλές χώρες, καθώς οι μηχανισμοί επιβολής της τάξης και η δικαιοσύνη ενίοτε λειτουργούν και ως βασικοί παράγοντες βίας. Όσον αφορά τους φορείς χάραξης πολιτικής, συχνά απαλλάσσονται από κάθε ευθύνη για αντίστοιχες δηλώσεις και ενέργειες, οι οποίες συχνά μπορεί να είναι προσβλητικές για ορισμένες κοινωνικές ομάδες με τη δικαιολογία της ελεύθερης διατύπωσης ιδεών και σκέψεων.

Η μακροπρόθεσμη στρατηγική πρέπει να στοχεύει κυρίως στους νέους, με έμφαση στις ομάδες που διαθέτουν μεγάλους πολιτιστικούς και κοινωνικούς πόρους. Μόνο σε αυτήν την περίπτωση η πολιτική εκπαίδευσης θα μπορούσε να είναι αποτελεσματική στην καταπολέμηση των εν λόγω φαινομένων. Βασίζεται στη διεύρυνση της γνώσης για άλλους ανθρώπους και έθνη, τις εθνοτικές, γλωσσικές, πολιτιστικές κοινότητες, τα ιδιαίτερα προβλήματά τους και τις αξίες τους. Είναι χρήσιμο να παρουσιαστεί στα πλαίσιά της η ιστορική εμπειρία συνεργασίας μεταξύ των λαών, να εξοικειωθεί η νεολαία με διάφορα δείγματα εθνικής πολιτικής και παρόμοια πράγματα. Μια τέτοια στρατηγική πρέπει να προάγει την κοινωνική φαντασία και ενσυναίσθηση με κύριο στόχο τα παιδιά και τους νέους, γιατί συνήθως η αποτελεσματικότητά της σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας είναι περιορισμένη.

Χρειαζόμαστε πρότυπη συμπεριφορά και σχέσεις με ανθρώπους διαφορετικού χρώματος δέρματος ή/και σωματότυπου, με ανθρώπους που χρησιμοποιούν διαφορετική γλώσσα, έχουν διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία, που θα αποτελέσουν πρότυπα στη σφαίρα της μαζικής κουλτούρας και θα μπορούσαν να επηρεάσουν τους νέους σε συνθήκες περιορισμού των ανισοτήτων

Παράλληλα απαιτείται:

- α) τακτική και συστηματική παρακολούθηση τυχόν εκδηλώσεων διάχυτης και διάσπαρτης ξενοφοβίας (και όχι μόνο στην κοινωνία ή, πιο συγκεκριμένα, στον πληθυσμό, αλλά και στα

μέσα μαζικής ενημέρωσης και στη μαζική κουλτούρα: κινηματογράφος, λογοτεχνία, βασισμένη σε απόψεις δημοσιογραφία, κ.λπ.), και

β) δυναμική, αντί για την παθητική παρακολούθηση και καταγραφή του εθνικιστικού και ρατσιστικού εξτρεμισμού, των επιθέσεων σε εκπροσώπους εθνικών μειονοτήτων, δημοσιεύσεων υλικού που προωθούν την επιθετικότητα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στο διαδίκτυο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κ.τ.λ.

Ρατσιστικά στερεότυπα, προκαταλήψεις και εθνικιστικές αντιλήψεις διαχέονται συνεχώς από τον τύπο, τα τηλεοπτικά κανάλια και το διαδίκτυο. Αυτή η ροή μίσους είναι τόσο συχνή και σταθερή, ώστε συχνά δεν εκλαμβάνεται ως κάτι ακραίο ή απαράδεκτο, αλλά ως φυσιολογική. Είναι επιτακτική η ανάγκη, να ωθούμε συνεχώς και διαρκώς τους συνανθρώπους μας - αλλά πρώτα από όλα τους εαυτούς μας- να συμμορφώνονται με τους κανόνες της πολιτισμένης αλληλεπίδρασης, αντί απλώς να προωθούμε καλούς τρόπους ή να κρίνουμε τους άλλους. Καμία έκκληση για ανεκτικότητα, επιφύλαξη και «φιλία μεταξύ των εθνών» δεν αποδίδει σήμερα, όταν εκλαμβάνεται ως κενή ρητορική.

Επιπλέον, οι κυβερνήσεις και οι δημόσιοι οργανισμοί οφείλουν να διαμορφώσουν μια θετική κοινή γνώμη για την εθνική και πολιτιστική ταυτότητα του διαφορετικού. Είναι το αίσθημα της θετικής ανάμειξης, της ευθύνης και της εδραίωσης με τη χώρα και τους πολίτες της (που πρέπει να είναι πραγματικό και όχι απλώς να δηλώνεται), ανεξάρτητα από την εθνικότητα ή την ομολογία τους, που θα μπορούσε να περιορίσει την ανάπτυξη και τη διάδοση των προκαταλήψεων. Ωστόσο, για να γίνει αυτό, ως πολίτες πρέπει να κατανοήσουμε τα θεμελιώδη στοιχεία μιας τέτοιας ενοποίησης και τα επίσημα σύμβολα έκφρασής τους (δημόσιες αργίες, κ.λπ.).

Η Ελλάδα διαθέτει ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για την ποινική αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας, το οποίο διαμορφώθηκε με το Ν.4285/2014, μετά από παλινωδίες πολλών ετών και έντονες αντιδράσεις μεγάλων και διαφορετικών ομάδων πληθυσμού, που επικεντρώνονταν στην πιθανή, μέσω των διατάξεων του νέου νόμου, την επιλεκτική ποινικοποίηση του φρονήματος και της ελευθερίας του λόγου. Και η ίδια άλλωστε η Κεντρική Νομο-παρασκευαστική Επιτροπή, κρίνοντας τις προτάσεις του Υπουργείου, διατύπωσε την άποψη ότι οι διατάξεις με τις οποίες τιμωρείται η δημόσια υποκίνηση σε βία ή μίσος αφενός, και ο δημόσιος εγκωμιασμός, η άρνηση ή εκμηδένιση της σημασίας εγκλημάτων γενοκτονίας, εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας ή εγκλημάτων πολέμου, δεν είναι απολύτως συμβατές με τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ελευθερία της έκφρασης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκέντρωσε η συζήτηση σχετικά με την ποινική αντιμετώπιση της δράσης των ρατσιστικών οργανώσεων,

κυρίως μάλιστα όταν αυτές έχουν τη μορφή πολιτικού κόμματος, που δεν περιορίζονται στη ρητορική μίσους, αλλά επεκτείνουν τη δράση τους στην τέλεση και άλλων σοβαρών εγκληματικών πράξεων.

Η σημασία της εκπαίδευσης: Η εκπαίδευση θεωρείται ότι είναι το καλύτερο μέσο για την αντιμετώπιση του ρατσισμού και των διακρίσεων και για τη δημιουργία κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς. Σε μια περίοδο όπου ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, ο αντισημιτισμός και η ισλαμοφοβία σημειώνουν άνοδο σε όλη την Ευρώπη, και όχι μόνο, είναι σημαντικό όλα τα παιδιά, όλοι οι νέοι, από όπου κι αν προέρχονται, να μαθαίνουν και να εφαρμόζουν την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων. Τα παιδιά μπορούν και πρέπει από μικρή ηλικία να διδάσκονται για την ισότητα, τον σεβασμό και την ανεκτικότητα.

Οι αρμόδιοι για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής, οι εκπαιδευτικοί και οι οικογένειες πρέπει όλοι να ενώνουν τις δυνάμεις τους προκειμένου να προάγεται η ισότητα και η απαγόρευση των διακρίσεων:

- ▶ Οι αρμόδιοι για τη χάραξη εκπαιδευτικής πολιτικής οφείλουν να θεσπίζουν, να επιβάλουν και να ενισχύουν ποικιλότροπα πολιτικές για την εξάλειψη των διακρίσεων.
- ▶ Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να επιμορφώνονται συνεχώς προκειμένου να μπορούν να εργάζονται με όλα τα παιδιά –ανεξαρτήτως προέλευσης και καταγωγής.
- ▶ Οι κηδεμόνες των μαθητών πρέπει να συμμετέχουν στις αποφάσεις του σχολείου για την προώθηση της ισότητας και της απαγόρευσης των διακρίσεων στην εκπαίδευση.

Οι κυβερνήσεις, η κοινωνία των πολιτών και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρέπει να συνεργάζονται προκειμένου να:

- ▶ τα εκπαιδευτικά ιδρύματα να είναι ασφαλή καταφύγια, στα οποία ο ρατσισμός και οι διακρίσεις δεν έχουν θέση,
- ▶ αναθέτουν στα σχολεία την ενσωμάτωση στον τρόπο λειτουργίας τους, της καταπολέμησης του ρατσισμού και των διακρίσεων, καθώς και του σεβασμού της διαφορετικότητας,
- ▶ διασφαλίζουν ότι η εκπαίδευση σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσφέρεται από το νηπιαγωγείο και ότι το διδακτικό υλικό δεν περιλαμβάνει αναφορές ρατσιστικού περιεχομένου, ενώ είναι επίκαιρη, ώστε να αντανakλά τη διαφορετικότητα και την πολυφωνία της κοινωνίας,
- ▶ προωθούν κίνητρα για μια υπεύθυνη χρήση του διαδικτύου,
- ▶ διασφαλίζουν ότι τα σχολεία υιοθετούν και επιβάλλουν έναν κώδικα δεοντολογίας κατά του ρατσισμού και των φυλετικών διακρίσεων για τους μαθητές και το προσωπικό,

► παρακολουθούν τυχόν ρατσιστικά κρούσματα στα σχολεία και ασκούν πολιτικές για την πάταξή τους.

Τα παιδιά και οι νέοι ανεξαρτήτως προέλευσης και καταγωγής πρέπει να έχουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και να εντάσσονται πλήρως στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι κυβερνήσεις, η κοινωνία των πολιτών και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρέπει να συνεργάζονται προκειμένου να:

► παρακολουθούν τα βασικά στατιστικά στοιχεία σχετικά με τα παιδιά από μειονότητες, όπως η σχολική φοίτηση, τα ποσοστά εγκατάλειψης του σχολείου και τις σχολικές επιδόσεις,

► αντιμετωπίζουν κάθε διαχωρισμό των παιδιών από μειονότητες στα σχολεία αποφεύγοντας την κατάταξή τους σε ξεχωριστά τμήματα και βοηθώντας τα να μάθουν τη γλώσσα διδασκαλίας,

► ενθαρρύνει την πρόσληψη εκπαιδευτικών που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες,

► προάγουν ενεργά την ισότητα με εκστρατείες ευαισθητοποίησης που να απευθύνονται σε όλους τους μαθητές και τις οικογένειές τους.

Επιπλέον, πρέπει να παρέχεται συνεχής επιμόρφωση στους εκπαιδευτικούς προκειμένου να μπορούν να εργάζονται με όλα τα παιδιά και να δείχνουν ευαισθησία στις ανάγκες μαθητών με διαφορετικό υπόβαθρο, συμπεριλαμβανομένης και επιμόρφωσης σε θέματα που αφορούν, μεταξύ άλλων, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις φυλετικές διακρίσεις. Οι κυβερνήσεις, η κοινωνία των πολιτών και τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να συνεργάζονται προκειμένου να διασφαλίζουν ότι οι εκπαιδευτικοί επιμορφώνονται για να αποτρέπουν στο σχολείο κάθε εκδήλωση ρατσισμού και φυλετικών διακρίσεων και να αντιδρούν ταχέως και αποτελεσματικά, όταν έρχονται αντιμέτωποι με τέτοιου είδους προβλήματα.

Η ατομική ευθύνη: Πέρα από τα κυβερνητικά μέτρα, ωστόσο, ο καθένας μας μπορεί και οφείλει να βάλει το λιθαράκι του στην αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων καταπολεμώντας τα κοινωνικο-οικονομικά αίτια που τα προκαλούν. Μερικές φορές, μπορεί να μπερδευόμαστε και να μην ξέρουμε αν πρέπει να αντιμετωπίσουμε και πώς να αντιμετωπίσουμε κάτι που φαίνεται ρατσιστικό ή ξενοφοβικό. Μπορεί να υπάρχουν ομαδικές καταστάσεις όπου διστάζουμε να βοηθήσουμε κάποιον, κάτι που με τη σειρά του επηρεάζει και άλλους, αν και πώς θα αντιδράσουν. Αυτό το φαινόμενο ονομάζεται "φαινόμενο του παρευρισκόμενου θεατή» (bystander), όπου όλοι υποθέτουν ότι κάποιος άλλος θα αντιδράσει. Όσο περισσότεροι άνθρωποι είναι παρόντες, τόσο λιγότερο πιθανό κάποιος να αντιδράσει. Το σκεπτικό πίσω από αυτό το φαινόμενο συνοψίζεται στην ευθύνη. Σε μια μεγάλη ομάδα, οι περισσότεροι άνθρωποι

δεν αισθάνονται ότι είναι δική τους ευθύνη να μιλήσουν. Ωστόσο, όλοι πρέπει να παίξουμε ρόλο στην αντιμετώπιση των προκαταλήψεων.

Με το να γίνει κάποιος ενεργός παρευρισκόμενος είναι ένας τρόπος για να αποτρέψει ή να αποφύγει τη συνενοχή στο έγκλημα. Αυτό μοιάζει με το να είσαι σύμμαχος, που είναι κάποιος που «δεν υφίσταται τις ίδιες καταπιέσεις, αλλά υποστηρίζει τον αγώνα για δικαιώματα και ελευθερία». Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, ένας ενεργός παρευρισκόμενος είναι κάποιος που παρακολουθεί μια ανησυχητική κατάσταση, π.χ. ξενοφοβική ή ρατσιστική, και κάνει συνειδητή επιλογή να αντιδράσει και να βοηθήσει. Με το να γίνουμε ενεργοί παρευρισκόμενοι θεατές, μπορούμε να αποτρέψουμε περαιτέρω γεγονότα στο μέλλον και να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον πιο περιεκτικό και απαλλαγμένο από προκαταλήψεις.

Οι προκαταλήψεις δεν πρέπει να γίνονται ανεκτές σε οποιαδήποτε περίπτωση, αντίθετα πρέπει να αντιμετωπίζονται πάντα. Ορισμένοι άλλοι τυπικοί τρόποι με τους οποίους μπορούμε να τις αντιμετωπίσουμε είναι οι εξής:

- Να εντοπίσουμε τις προκαταλήψεις: οι προκαταλήψεις μπορεί να είναι γνωστές σε μας αν παραδεχτούμε την ύπαρξή τους και στους εαυτούς μας, ώστε άμεσα να αντιληφθούμε τη σοβαρότητα και τον αντίκτυπό τους. Η πληρέστερη ενημέρωση και η εξοικείωση με τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται οι προκαταλήψεις μπορεί να μας βοηθήσει να τις εντοπίσουμε και να τις καταπολεμήσουμε. Μπορεί επίσης να μας βοηθήσει να έχουμε μεγαλύτερη επίγνωση του εαυτού μας και να συνειδητοποιήσουμε τις δικές μας προκαταλήψεις. Με αυξημένη γνώση, μπορούμε να εξαλείψουμε τις κοινωνικές προκαταλήψεις μας.
- Ακόμα κι αν νομίζουμε ότι δεν είμαστε προκατειλημμένοι, μπορούμε να επωφεληθούμε από την έκθεσή μας σε διαφορετικούς ανθρώπους, πολιτισμούς και εθνότητες, π.χ. επισκεπτόμενοι χώρες πολύ διαφορετικές από τη δικιά μας. Οι προκαταλήψεις προέρχονται από την άγνοια και το φόβο ή το μίσος για αυτό που είναι διαφορετικό ή άγνωστο. Η έκθεσή μας σε διαφορετικούς ανθρώπους διευρύνει τους ορίζοντές μας και μπορεί να αλλάξει την προοπτική μας προς το καλύτερο.
- Υπάρχουν πολλοί τρόποι αντιμετώπισης των προκαταλήψεων. Ένας τρόπος είναι η υποστήριξη οργανισμών που αντιμετωπίζουν αυτά τα ζητήματα, αλλά ο καθένας μας πρέπει να γνωρίζει ότι σε δύσκολες περιόδους εμφανίζεται έξαρση θεωριών προκατάληψης, η βία δεν αγγίζει ιδιαίτερα ως θύματα αυτούς που έχουν δύναμη, πλούτο ή ισχύ γενικότερα, έστω κι αν υφίστανται ως στόχοι. Αντίθετα οι πολλοί, που συνήθως είναι και φύσει και θέσει αδύναμοι, είναι αυτοί που κυρίως στοχοποιούνται, αλλά και

θυματοποιούνται ως ευάλωτοι και για αυτό χρειάζονται περισσότερο από όλους τη βοήθειά μας.

Ας έχουμε, γνώμονα σε αυτή τη μάχη τα λόγια του Γερμανού πάστορα Martin Niemöller, ο οποίος μολονότι αρχικά ήταν αντισημίτης και φιλικά προσκείμενος στο ναζιστικό καθεστώς, όταν ο ίδιος έγινε θύμα του άλλαξε πλευρά και μεταξύ άλλων έγραψε στο ιδιαίτερα φορτισμένο ποίημά του:

Όταν οι ναζιστές ήρθαν για να πάρουν τους κομμουνιστές, σιώπησα επειδή δεν ήμουν κομμουνιστής.

Όταν φυλάκισαν τους σοσιαλδημοκράτες, σιώπησα γιατί δεν ήμουν σοσιαλδημοκράτης. Όταν ήρθαν να πάρουν τους συνδικαλιστές, σιώπησα γιατί δεν ήμουν συνδικαλιστής. Όταν ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους, σιώπησα γιατί δεν ήμουν Εβραίος.

Όταν ήρθαν να συλλάβουν εμένα, δεν υπήρχε πια κανείς για να διαμαρτυρηθεί.

Βιβλιογραφία

Ιστοσελίδες

http://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_A-68_racism.asp

<https://undocs.org/A/HRC/32/50>

Ξενόγλωσσα βιβλία και περιοδικά

Adorno, T.W./Frenkel-Brunswik,E./Lewinson,D.J./Sanford, R.N, *The Authoritarian Personality* ,New York, Harper and Brothers,1950

Allport, G. W., *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1954

Allport, G. W. *The Nature of Prejudice*. Perseus Books Publishing, 1979

Auestad, L., *Respect, Plurality, and Prejudice* (1 ed.). London: Karnac, 2015

Bethlehem, D. W., *A Social Psychology of Prejudice*. Psychology Press, 2015

Bloom, Paul, *Can prejudice ever be a good thing*, January 2014

Bauman, Zygmunt, *Modernity and the Holocaust*, Polity Press, Cambridge, 1989

Brewer, Marilynn B., *The Psychology of Prejudice: Ingroup Love and Outgroup Hate?* Journal of Social Issues., 1999

Brown, Rupert. *Prejudice: Its social psychology*. John Wiley & Sons, 2011; Crawford, Jarret T., and Lee Jussim, eds. *Politics of Social Psychology*. Psychology Press, 2017.

Buck, B., Hobbs, M., Kaiser, A., Lang, S., Montero, D., Romines, K., *Immigration and immigrants: Trends in American public opinion, 1964-1999*. Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 2003

Cox, William T. L.; Abramson, Lyn Y.; Devine, Patricia G.; Hollon, Steven D. "*Stereotypes, Prejudice, and Depression: The Integrated Perspective*". Perspectives on Psychological Science, 2012

Crandall, Christian S., Eshleman, Amy, *A justification-suppression model of the expression and experience of prejudice*. Psychological Bulletin, 2003

- Crandell, Christian S., Ferguson, Mark A., Bahns, Angela J., *Chapter 3: When We See Prejudice*. In Stangor, Charles; Crendell, Christian S. (eds.). *Stereotyping and Prejudice*. Psychology Press, 2013
- Crowther, J., *Oxford advanced learners dictionary of current English: International new students* (5th ed.). London: Oxford University Press, 1995
- Espanshade, T. J., & Calhoun, C. A., *An analysis of public opinion toward undocumented migration*. *Population Research and Policy Review*, 1993
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Jackson, L. M., & Armstrong, T. L., *The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity*. *Journal of Social Issues*, 2001
- Esses, V. M., Dovidio, J. F., Semanya, A. H., & Jackson, L. M., *Attitudes toward immigrants and immigration: The role of national and international identity*. In D. Abrams, M. A. Hogg, & J. M. Marques (eds.), *The social psychology of inclusion and exclusion*. London: Psychology Press, 2005
- Falkner, J., Schaller, M., Park, J. H., & Duncan, L. A., *Evolved disease-avoidance mechanisms and contemporary xenophobic attitudes*. *Group Processes & Intergroup Relations*, 2004;
- Kanazawa, S., & Frerichs, R. L., *Why single men might abhor foreign cultures*. *Social Biology*, 2001
- Fein, H. *Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions, in The Persisting Question. Sociological Perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*, Berlin/New York, 1987
- Fischer, Klaus. *Nazi Germany: A New History*. New York: Barnes & Noble, 1998
- Fritzsche, K. P., *Conditions for xenophobia in eastern Germany (formerly the GDR)*. In R. F., 1994
- Fry, B. N., *Responding to immigration: Perceptions of promise and threat*. New York: LFB Scholarly, 2001
- Garth, T. R. *A review of race psychology*, *Psychological Bulletin*, 1930
- Gotanda, N., *A critique of "Our constitution is color-blind."* *Stanford Law Review*, 44, 1991
- Hjerm, Mikael, et al *Acta Sociologica*, 1988

- Jost, J. T., & Banaji, M. R., *The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness*. *British Journal of Social Psychology*, 1994
- Laqueur, W. *The Changing Face of Anti-Semitism: From Ancient Times to the Present Day*, New York: Oxford University Press, 2006
- Lee, M. T., Martinez, R., & Rosenfeld, R. *Does immigration increase homicide? Negative evidence from three border cities*. *Sociological Quarterly*, 2001
- Lemish, D., *The whore and the other: Israeli images of female immigrants from the former USSR*. *Gender & Society*, 2001
- Litvak M., *The Islamic Republic of Iran and the Holocaust: Anti-Semitism and Anti-Zionism*, *Journal of the Israeli History*, 2006
- Litvak M., *Islamic radical movements and antisemitism: between old and new* στο *Confronting Antisemitism in modern media, the legal and political words*, De Gruyter, Berlin/Boston, 2021
- Petrie, J., *The Secular Word HOLOCAUST: scholarly myths, history, and twentieth century Meanings*, *Journal of Genocide Research Vol 2*, 2000
- Plous, S., *The Psychology of Prejudice*. Understanding Prejudice.org. Web. 07 Apr. 2011
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., & Malle, B. F., *Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1994
- Quattrone, George A., Jones, Edward E., "The perception of variability within in-groups and out-groups: Implications for the law of small numbers". *Journal of Personality and Social Psychology*, 1980
- Radkiewicz, P., *The national values as a concept helpful in explaining the development of nationalistic attitudes and xenophobia*. *Polish Psychological Bulletin*, 2003
- Reynolds, V., & Vine, I., *The socio-biology of ethnocentrism: Evolutionary dimensions of xenophobia, discrimination, racism, and nationalism*. London: Croom Helm, 1987
- Riek, Blake M./ Mania, Eric W./ Gaertner, Samuel L., *Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review*, *Personality and Social Psychology Review*. 2006
- Rosnow, Ralph L, *Poultry and Prejudice*. *Psychologist Today*, 1972
- Schroeter J.D., *Islamic antisemitism in historical discourse*, *American History Review*, 2018

Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood, W. R., & Sherif, C. W., *Intergroup cooperation and competition: The Robbers Cave experiment*. Norman, OK: University Book Exchange, 1961

Sherif, Muzafer; Harvey, O. J.; White, B. Jack; Hood, William R.; Sherif, Carolyn W., *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press, 1988

Sidanius, Jim/ Pratto, Felicia/ Bobo, Lawrence, *Racism, conservatism, affirmative action, and intellectual sophistication: A matter of principled conservatism or group dominance*, *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996

Stephan, Cookie White; Stephan, Walter C.; Demitrakis, Katherine M.; Yamada, Ann Marie; Clason, Dennis L., "*Women's Attitudes Toward Men: An Integrated Threat Theory Approach*". *Psychology of Women Quarterly*, 2000

Stephan, W. G., & Stephan, C. W., *Intergroup relations*. Boulder, CO: Westview, 1996; Stephan, W. G., & Stephan, C. W., *An integrated threat theory of prejudice*. In S. Oskamp (ed.), *Claremont symposium on applied social psychology*, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 2000

Stephan, W. G., Ybarra, O., & Bachman, G., *Prejudice toward immigrants: An integrated threat theory*. *Journal of Applied Social Psychology*, 1999

Stone, Dan, *Histories of the Holocaust*. New York: Oxford University Press, 2010

Suarez-Orozco, C., & Suarez-Orozco, M., *Transformations: Immigration, family life, and achievement motivation among Latino adolescents*. Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1995

Sue, D. W., & Sue, D., *Counseling the culturally different: Theory and practice*. New York: John Wiley, 1999

Turiel, E., *Commentary: The Problems of Prejudice, Discrimination, and Exclusion*, *International Journal of Behavioral Development*, 2007

Watts, M. W., *Political xenophobia in the transition from socialism: Threat, racism and ideology among East German youth*. *Political Psychology*, 1996

Wistrich, R.S. *Antisemitism: The Longest Hatred*, New York: Schocken Books, 1991

Young-Bruehl, Elizabeth, *An Anatomy of Prejudices*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996

Žižek, S. *Violence, Six Sideways Reflections*, New York: Picador, 2008

Ελληνικά βιβλία και περιοδικά

Adorno, Theodor /Horkheimer Max, *Διαλεκτική του Διαφωτισμού, Φιλοσοφικά Αποσπάσματα*, μτφρ. Λευτέρης Αναγνώστου, Επιμέλεια Κ. Ψυχοπαίδης, Επίμετρο Γ.Κουζέλης, Εκδ.Νήσος, Αθήνα, 1996

Anderson, Benendigt, *Φαντασιακές κοινότητες, Στοχασμοί για τις Απαρχές και τη Διάδοση του Εθνικισμού*, μτφρ. Ποθητή Χαντζαρούλα, Αθήνα, 1997

Goldberg, J.J., *Θύματα μιας μονομαχίας*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2003

Γληνός, Δημήτρης, *Η τριλογία του πολέμου*, Παπαζήση, Αθήνα, 2004

Δρόσος, Γ.Δ., *Αντισημιτισμός: ακρότητα και κοινοτυπία*, Χρονικά , 2017

Εμμανουήλ, Άρης, *Γλωσσάρι Εβραϊκών όρων και ονομάτων*, Γαβριηλίδης, Αθήνα, 2016

Ζωγραφάκης Σ., Κασίμης Χ. *Ελληνική Πολιτική και μετανάστευση: χθες... σήμερα, ... αύριο. Στο Ανταγωνιστικότητα για ανάπτυξη: Προτάσεις πολιτικής*, επιμ. Μ. Μασουράκης και Χ. Γκόρτσος , Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Αθήνα, 2014

Θεοδωρίδης, Πέτρος, *Οι μεταμορφώσεις της ταυτότητας : έθνος, νεωτερικότητα και εθνικιστικός λόγος*, Εκδ. Αντιγόνη, Θεσ/νίκη, 2004

Καλέφ-Εζρά, Τζ., *Ιατρική την εποχή της ναζιστικής κυριαρχίας, στο Άουσβιτς Έλληνες - Αριθμός μελλοθανάτου* (επιμέλεια Πηλιχός Γ.), Ελληνικά Ταχυδρομεία, Αθήνα, 2017

Levi, Primo, *Εάν αυτό είναι ο Άνθρωπος*, μετφρ. Σαρλικιώτη Χ., εκδ. Άγρα, Αθήνα, 1997

Λέκκας, Παντελής, *Η Εθνικιστική Ιδεολογία: Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία*, Εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2001, 4^η έκδοση

Λίποβατς, Θάνος, *Η Ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, Εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα, 1990

Marcuse, Herbert, *Πέραν της αρχής της πραγματικότητας*, πέντε Διαλέξεις, Δεύτερος Τόμος, Apparatus Criticus, Επιμ., Μετάφραση, Κων/νος Ράντης, Εκδόσεις Επέκεινα, Τρίκαλα, 2022

- Μιχαήλ, Σάββας, *Μορφές του μεσσιανικού*, Άγρα, Αθήνα, 1999
- Μοντεφιόρε, Σ.Σ, *Ιερουσαλήμ, η βιογραφία*, Β' τόμος, Εκδ. Καθημερινή, Αθήνα, 2019
- Morin, Edgar, *Να ξανασκεφτούμε την Ευρώπη*, Εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1991
- Παπαδημητρίου Ζ., *Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000
- Άρθρο Παπαδημητρίου Ζ, *Ρατσισμός και Ευρωπαϊκός Πολιτισμός*, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 10, Νοέμβριος 1997
- Postone M. *Οι ιστορικοί και το Ολοκαύτωμα*, Ισνάφι, Ιωάννινα, 2006
- Ράντης, Κ. *Ψυχανάλυση και «Διαλεκτική του Διαφωτισμού»*, Αθήνα: Ύψιλον, 2006
- Sartre, J.P., *Στοχασμοί για το εβραϊκό ζήτημα*, μτφρ. Αθ. Σαμαρτζής, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, 2016
- Shipman, P. *Η εξέλιξη του ρατσισμού. Οι ανθρώπινες διαφορές και η χρήση και κατάχρηση της επιστήμης*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα, 1998
- Stahelin, F., *Ο αντισημιτισμός στην αρχαιότητα, Γένεση και εξέλιξη (Βασιλεία 1905)*, Αργοναύτης, Αθήνα, 2014
- Taguieff, P.A., *Η νέα εβραιοφοβία*. Πόλις, Αθήνα, 2002
- Taguieff, P.A., *Ο αντισημιτισμός*. Άγρα, Αθήνα, 2019
- Traverso, Enzo, *Οι ρίζες της Ναζιστικής βίας, Μια ευρωπαϊκή γενεαλογία*, μετφρ Ν. Κούρκουλος, Εκδ. Εικοστού Πρώτου Αιώνα, Αθήνα, 2013
- Jay, M., *Η διαλεκτική Φαντασία. Μια Ιστορία της Σχολής της Φρανκφούρτης και το Ι.Κ.Ε, 1923-1950*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2003
- Flannery, H.E., *Η αγωνία των Εβραίων, 2300 χρόνια αντισημιτισμού*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2006
- Φωτάκης Α., *Αντισημιτισμός*, Ισνάφι, Ιωάννινα, 2014
- Hobsbawm, E.J, *Έθνη και Εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα*, μτφρ. Χρυσ. Νάντρις, Αθήνα, 1994
- Horkheimer Max, *Οι Εβραίοι και η Ευρώπη*, μτφρ. Θ. Γεωργίου, Εκδ. Έρασμος, Αθήνα, 1985